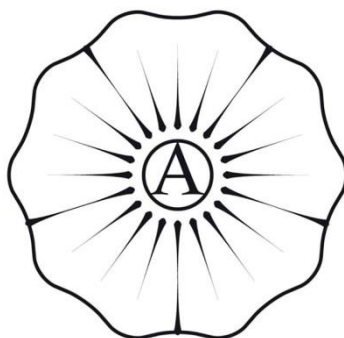

AKADEMIE ALTERNATIVA

Študijný obor: ARTETERAPIE

Absolventská práca:

Možnosti využitia arteterapie pri deťoch zo sociálne znevýhodneného prostredia

Vedúci práce:

Mgr. Tomáš Beníček

Autor práce:

Mgr. Zuzana Almáši

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne a uviedla som všetky použité pramene a literatúru.

Súhlasím, aby moja záverečná práca bola sprístupnené k študijným a propagačným účelom.

V Revúcej dňa 26. 4. 2019

Mgr. Zuzana Almáši

Pod'akovanie:

Touto cestou by som chcela pod'akovať svojmu vedúcemu práce Mgr. Tomášovi Beníčkovi za korekcie a pomoc pri písaní absolventskej práce, za jeho trpezlivosť, pochopenie a cenné rady. Lektorom Akadémie Alternatíva za možnosť učiť sa od nich, Mgr. Márii Beníčkovej, Ph. D. za momenty sebaoprežitku a uvedomenia. Svojej rodine a priateľom za podporu a pochopenie.

ABSTRAKT

V mojej absolventskej práci, ktorú som nazvala Možnosti využitia arteterapie pri deťoch zo sociálne znevýhodneného prostredia, som sa zamerala na využitie arteterapie v prostredí na druhom stupni základnej školy. Prácu som rozdelila na dve časti – teoretickú a praktickú. V teoretickej časti sa v prvých dvoch kapitolách zameriavam na všeobecné oboznámenie s arteterapiou. V ďalších dvoch teoretických kapitolách je rozbor a opis psychologického, spoločenského a vývojového prostredia cieľovej skupiny mojej práce. Praktickú časť tvoria opisy arteterapeutických sedení so skupinami žiakov aj s jednotlivcami. Arteterapeutické sedenia boli vedené najmä na prácu s troma najproblémovjšími žiakmi v rámci základnej školy. Mojm cieľom v tejto práci bolo overiť možnosť využitia arteterapie v prostredí základnej školy v rámci vyučovania, a dať týmto deťom arteterapiou priestor, v ktorom budú môcť vyjadriť svoje názory a myšlienky, vytvoriť možnosti na budovanie sebapoznania, sebavedomia a sebaúcty.

Kľúčové slová:

Arteterapia, žiaci základnej školy, výtvarná výchova, sociálne znevýhodnené prostredie

ABSTRACT

In this graduation thesis, which is called the Possibilities of using art therapy in children of a socially disadvantaged environment, I focused on the use of art therapy in primary school. The thesis is divided into two parts - theoretical and practical part. In the first two theoretical chapters, I focused on general knowledge of art therapy. In the next three theoretical chapters, I analyze and describe the psychological, social and evolutionary background of the target group. The practical part consists of the descriptions of art therapy sessions with groups of schoolchildren and with individuals. Art therapy sessions were conducted mainly to work with the three most problematic children in primary school. The main purpose of these sessions was to verify the possibility of using art therapy in the primary school within teaching and to give these children opportunity to express their opinions and ideas, to create self-knowledge, self-confidence, and self-esteem.

Keywords:

Art therapy, schoolchildren, art education, socially disadvantaged environment

Obsah

ÚVOD

TEORETICKÁ ČASŤ	1
1. Arteterapia	1
1.1. Definovanie	1
1.2. Formy arteterapie	2
1.3. Metódy arteterapie	3
1.4. Využitie – potenciál arteterapie	5
2. Hľadanie príčin správania mimo noriem	7
2.1. Rodina	7
2.2. Kamaráti	8
2.3. Škola	8
3. Sociálna patológia v rodinách	9
3.1. Funkcie rodiny	9
3.2. Výchovné štýly	10
4. Problémy v školskom prostredí v rámci vyučovania a prestávok	12
4.1. Problémové správanie a jeho prejavy	12
4.2. Konflikty	13
4.3. Neefektívne prístupy pri riešení každodenných problémov	14
PRAKTICKÁ ČASŤ	16
5. Kazuistiky	17
6. Skupinová arteterapia	21
6.1. Téma: Čo ťa potešilo?	22
6.2. Téma: Poskladaj si izbu akú by si chcel mať.	23
6.3. Téma: Zlý a dobrý ostrov.	24
6.4. Téma: Cesta čiary	26
6.5. Téma: Ostrov	27
6.6. Téma: Vytvor si príbeh	29
6.7. Téma: Rozhovor	30
7. Diagnostická časť	32
7.1. Hugo, 14 rokov	32
7.2. Alfonz, 11 rokov	39
7.3. Radúz, 12 rokov	46

ZHRNUTIE

ZÁVER

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Prílohy

ÚVOD

Prácu, ktorú som nazvala Možnosti využitia arteterapie pri deťoch zo sociálne znevýhodneného prostredia som sa rozhodla písať na základe dvadsiatich rokov práce v školstve, kde som pôsobila a pôsobím ako učiteľka výtvarnej výchovy na prvom a druhom stupni ZŠ. Viedla ma k tomu dennodenná práca s deťmi, pri ktorej som vnímala ich jedinečnosť, no zároveň sa v rôznych vekových, spoločenských, intelektuálnych a sociálnych skupinách opakovali problémové situácie. Začala som si viac všímať vyhrotené situácie, v ktorých boli veľakrát použité postupy a metódy nápravy vo forme trestu, ktoré nemali žiadny efekt. Prichádzala som na to, že čím viac poznámok, zákazov, separácie a kriku bolo použité, tým menší efekt nápravy sa dostavil. Mala som pocit, že možno psychológ by v daných situáciách mohol pomôcť. Neskôr som sa dostala na kurz arteterapie, kde som sa na vlastnej koži mohla presvedčiť o fungovaní výtvarna nie ako estetickej záležitosti, ale ako prostriedku k chápaniu samého seba, otvorenia mysle a upokojenia. Na otázku, ako sa dá pomáhať deťom pomocou môjho „remesla“, som tak našla odpoveď. Vďaka štúdiu na Akadémii Alternative som sa dostala k arteterapii bližšie. Učím výtvarníkov aj v základnej umeleckej škole, je to škola, na ktorej je dost času aj priestoru na zaradenie arteterapie do vyučovacieho procesu. No nie každý žiak má také rodinné zázemie, ktoré mu dovoľuje navštevovať základnú umeleckú školu. Cieľom práce je sprístupniť a priblížiť predstavu o správaní a potrebách žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, zhrnúť skúsenosti zo stretnutí a odpovedať na hypotézy, či je využitie arteterapie prínosom pre týchto žiakov.

TEORETICKÁ ČASŤ

1. Arteterapia

Arteterapia je umelecko-terapeutický odbor. Patrí medzi umelecko-terapeutické odbory, používa výtvarné prostriedky. Jej názov nehovorí však priamo o výtvarnej terapii, ako je to napríklad pri muzikoterapii, alebo dramaterapii atď., preto sa stretávame s nepresným pochopením arteterapie, ako terapie všeobecne umeleckej. Arteterapia pritom využíva ako prostriedky k terapii výtvarné techniky.

1.1. Definovanie

„Pro terapii výtvarným uměním nebyl zvolen právě přesný termín. V anglosaských zemích se slovem „art“ označuje především výtvarné umění, i když „art“ znamená umění vůbec. Anglický termín „art therapy“ přešel do české terminologie.“ (Kulka, 2008, str. 65). Ako uvádza Šicková–Fabrici sa v Československu sa arteterapia spomína v roku 1967. V tejto dobe bola súčasťou liečebnej pedagogiky, no nástupom tlaku spiatočnickeho myslenia režimu sa na dvadsať rokov vytratila. V dnešnej dobe sa postavenie arteterapie dostáva do povedomia, no hlavne v školskom systéme zatiaľ nie je priestor na jej aplikáciu. Pri arteterapii sa dostáva klient akoby do čias ranného detstva za pomoci výtvarných techník: kresba, maľba, modelovanie, koláž, asambláž. Pod vedením arteterapeuta sa dostáva klient do procesu prežívania, v ktorom si uvedomuje, stretáva sa, chápe, nechápe, uvoľňuje sa, upokojuje sa atď. Terapeut má dôležitú rolu v tomto liečebnom procese. Je na ňom, ako a kam bude smerovať terapiu. (Šicková–Fabrici, 2002)

Výtvarné dielo je v arteterapii prostriedkom, nie cieľom ako je to pri výtvarnej výchove. Dielo je most medzi klientom a arteterapeutom, poskytuje mu náhľad a ukazuje cestu k problémom klienta. V tomto vzťahu je arteterapeut klientovi sprievodcom. Pomáha klientovi robiť rozhodnutia uvedením a nadhľadom, za klienta nerozhoduje. (Beníček, 2012)

Podľa Liebmann arteterapia využíva výtvarné umenie ako prostriedok cez ktorú sa dá komunikovať, nie ako esteticky hodnotné výsledné diela. *Tento druh činnosti získal názov „arteterapie“ zejména proto, že se nejvíce rozvinul v oblasti duševního zdraví a převážně v zařízení pro duševně nemocné.“ (Liebmann, 2010, str. 14)*

1.2. Formy arteterapie

Formy arteterapie možno deliť podľa niekoľkých kritérií. Šicková–Fabrici (Šicková-Fabrici, 2002) uvádza delenie podľa prístupu k výtvarnému umeniu v rámci arteterapie

receptívna – klient aktívne nevytvára výtvarné dielo, výtvarné umenie na neho pôsobí, a sám je pri tom pasívny. Len vníma a opisuje pocity, keď je vystavený pôsobeniu výtvarného umenia napríklad v galérii, či múzeu. *„Arteterapia sa delí na receptívnu a produktívnu. Receptívna arteterapia je vnímanie umeleckého diela vybraného arteterapeutom“.* (Šicková-Fabrici, 2002, str.59)

produktívna – do výtvarného procesu je klient aktívne zapojený a pod vedením terapeuta skrz produkciu výtvarného diela (kresba, maľba modelovanie...), dochádza k jeho vyjadreniu. *„Produktívna arteterapia znamená použitie konkrétnych tvorivých činností (modelovanie, maľovanie, kresby) u jednotlivca alebo skupiny.“* (Šicková-Fabrici, 2002, str.59)

Delenie podľa prístupu arteterapie k práci s klientom je podľa autoriek (Potmňešilová a Sobková, 2012) uvedené na:

individuálna – klient ma terapeuta k dispozícii len pre seba a celá pozornosť terapeuta je tak vyhradená len pre potreby klienta. Vzťah klient – terapeut je tu hlbší a osobnejší. Vhodná je pre klientov, ktorí si vyžadujú zvýšenú pozornosť, nie sú schopní robiť v skupine a to kvôli agresivite, hyperaktivite, pasivite, úzkosti a nie sú schopní prejavíť sa v skupine.

skupinová – v porovnaní s individuálnou je prístup arteterapeuta náročnejší. Dáva mu zároveň viac možností na pozorovanie sociálnych vzťahov v skupine. Pre klientov je sociálne učenie intenzívnejšie, terapeut vie odhaliť sociálne správanie klientov rýchlejšie a na základe tohto pozorovania môže pružne reagovať vo vedení terapie. Ideálna veľkosť skupiny je 10-15 klientov. Tu vie terapeut venovať dostatok času a pozornosti každému klientovi. Pri skupinovej terapii sa klienti s rovnakými problémami môžu navzájom podporiť. Spätná reakcia na problém od členov skupiny môže pre každého jednotlivca v skupine byť prínosom. Zodpovednosť sa delí medzi viacerých členov, tak isto ako aj moc. V tom istom čase sa môže pomôcť viacerým klientom. Nevýhodou skupinovej terapie v porovnaní s individuálnou je nedostatok diskretnosti, každému členovi je venované menej času. Na terapeuta je kladená vyššia náročnosť s ohľadom na organizačné zvládnutie: pohotovosť, obratnosť, vnímanie.

Súčasťou skupinovej arteterapie je aj rodinná arteterapia a párová arteterapia.

Pri párovej arteterapii je možnosť využitia komunikácie dvoch ľudí cez výtvarné vyjadrenie, pomocou kresby, maľby, modelovania... Využíva sa pri neschopnosti verbálnej komunikácie. Klienti môžu mať problém komunikovať kvôli konfliktu, averzii, nepochopeniu, neprijatiu... Arteterapeut tak zvolí túto formu rozhovoru vedenú v arteterapii a pomocou zvolenej metódy vedie terapiu cielene na uvoľnenie napätia medzi klientmi. Následne nechá priestor obom stranám na vyjadrenie pocitov, názorov, postojov.

Rodinná terapia je pre arteterapeuta náročná, pretože rodinné vzťahy (rodič – dieťa, neúplne rodiny, viacčlenné rodiny, viacgeneračné rodiny), vytvárajú špecifickú komunitu. Klienti reagujú emotívne, vzťahovačne, podráždene, nekriticky, dochádza ku zahmlievaniu a skresľovaniu reality.

1.3. Metódy arteterapie

Arteterapeutické metódy uvádza a definuje v (Šicková- Fabrici, 2002) autorka takto:
Imaginácia – pomocou predstavivosti a fantázie sa klient uvoľní, prepojí fyzický svet s duchovným. Aktívnu imagináciu navrhol pre psychoterapiu C.G. Jung. Pri aktívnej imaginácii stimuluje klient so zatvorenými očami a za pomoci arteterapeuta predstavivosť, fantáziu, spomienky. Vzniká tak priestor, kde sa klient môže vracieť k problémovým situáciám a vytvorí sa mu možnosť, aby sa na situácie pozrel z inej strany a tým pádom bol schopný sa s nimi vyrovnáť, prijať ich, alebo ich pochopiť. Pri riadenej imaginácii (niekedy sa nazýva vizualizácia), terapeut vedie klienta pomocou príbehu, ktorý určil k dosiahnutiu krátkodobého cieľa v arteterapii. Sedenie pokračuje vytvorením kresby a následným rozhovorom o kresbe, ktorý vedie terapeut k pochopeniu klienta jeho problémov, vzťahov...

Animácia – v arteterapii sa používa počas rozhovoru terapeuta a klienta o kresbe, hlavne u detí. Terapeut vedie rozhovor v tretej osobe, kde seba alebo klienta identifikuje s postavou či objektom z obrázka, čím sa vytvorí priestor na určité odosobnenie a klient tak rozpráva o problémoch, o ktorých nie je schopný rozprávať za samého seba. Dieťa tak pomocou niekoho iného (jeleň, auto...) vyjadrí svoj problém. Animácia sa tak stáva efektívnym nástrojom na vytvorenie komunikačného kanála medzi terapeutom a klientom.

Koncentrácia – ide o určovanie stredu – centrálného bodu osobnosti, ktorý môže znamenať napríklad traumy, problém, človeka, pocit... Pri tejto metóde sa vytvára akási mandala, ktorá je

nástrojom sebaopoznávania a sebaodhaľovania. Klient tak má možnosť uvedomiť si, kde sa nachádzajú veci v jeho živote vzhľadom k určenému strediu.

Rekonštrukcia – je metóda pre všetky vekové kategórie. Je vhodná na prekonanie klientovho odporu či nedôvery vo vlastnú kresbu, vzhľadom na to, že sa pri nej používa koláž alebo modelovanie. Pri koláži sa dokresľuje až následne po nalepení častí. Je zaujímavé sledovať, ako sa z rovnakej východiskovej pozície pomocou tejto metódy rozvíjajú rôzne prístupy a následne aj rôzne výtvyry. Hlavne pri skupinovej terapii možno vidieť okamžite veľké rozdiely v prístupoch klientov.

Reštrukturalizácia – vznikanie nového z pôvodného. Metóda, pri ktorej pomocou deštrukcie diela a jeho následného skladania vznikajú nové jedinečné variácie tvarov a farieb. Môžu sa zachytávať obkreslením cez priesvitný papier a znova vyfarbovať. Skladanie a hľadanie kompozícií sa spája s hľadaním riešení problémov klienta aj v živote.

Transformácia – pri tejto metóde sa môžu formy terapie prelínať. Ide tu o prerozprávanie kresby, napríklad do pohybu, melódie či dramatického prejavu. Hudba sa využíva pri tejto metóde ako impulz, podľa ktorého sa tvorí, tým sa zhmotňuje do výtvarného diela. Pomocou haptiky, keď si klient bez zraku len pomocou rúk obchytá napr. reliéf a následne prenáša svoju haptickú skúsenosť na papier, zachytáva tak vnem, do ktorého vkladá aj vlastné prežívanie. Text možno pomocou tejto metódy tak isto pretvoriť do výtvarného výstupu. Klient tak pomocou akéhosi prerozprávania môže svoje pocity vizualizovať a tak sa otvárať terapeutovi.

Projektívne – metódy sú veľmi významnou kategóriou v diagnostike. Riadenie projektívnych metód je jednoduché, témy prijímané pozitívne a informácia získaná touto metódou je väčšinou zásadná a trvale zachytená v čase. Označenie projektívne metódy je od pojmu projekcia, ktorú do psychológie zaviedol v roku 1894 Freud. Kresba môže signalizovať spôsob emočného prežívania, spôsob myslenia. Kresba môže projektovať predstavy a skúsenosti daného dieťaťa, ktoré značne ovplyvňujú jeho život. V kresbe sa odrážajú rôzne psychické procesy. V tematickej kresbe je dokonca možné určiť aj spôsob osobného pohľadu na určité skutočnosti, napríklad rodinné vzťahy, alebo vnímanie seba samého (Akademie Alternativa,)

Projektívne techniky definujú Hartl, Hartlová ako metódy založené na skúmaní osobnosti pomocou neuvedomelých, projektívnych procesov odhaľujúcich emócie, priania, názory a povahové rysy vyšetrovanej osoby. (Mihalovičová, 2013)

1.4. Využitie – potenciál arteterapie

Arteterapia a jej možnosti využitia sú široké. Roseline (Roseline, 2008) vníma spojenie čiar, hry, snenia a reality ako najvhodnejší prístup k poznaniu osobnosti dieťaťa. Môže sa aplikovať ako doplnková metóda pre akýkoľvek typ psychoterapie. Možno ju využiť ako diagnostickú metódu v rôznych odvetviach (psychológia, školstvo, zdravotníctvo). Môžeme ju využiť pri rôznych postihnutiach, chorobách (duševných, telesných, po úrazoch, strese...). V mojej práci sa zameriavam na školské prostredie, kde je možné využiť arteterapiu nielen ako prevenciu, ale aj ako možnosť riešenia problémov pri vyhrotených situáciách a taktiež v dlhodobom procese nastavovania vnútorných hodnôt, postojov, prežívania, názorov.

V školskom prostredí je možné využiť arteterapiu pri vyrovnávaní sa s problémami v škole, rodine aj medzi priateľmi. Pomocou arteterapie možno odhaľovať problémové sociálne vzťahy, šikanovanie alebo násilie. Arteterapiou sa dajú ľahšie prežívať a prekonávať záťažové situácie u žiakov aj učiteľov. V prípade učiteľov tak možno prekonať aj syndróm vyhorenia, stres a napätie. Celkovo arteterapia pomáha spracovať pocity hnevu, neprijatie, agresivitu. Školstvo je jednou z dôležitých súčastí spoločnosti, v ktorej žijeme. Žiaci musia zvládať veľké množstvo vyučovacej látky, testovania a to nielen vo forme písomiek, ale aj testovanie deviatkov, ktoré neabsolvujú len v deviatom, ale už aj v piatom ročníku. Testovanie sa stalo namiesto reálneho prieskumu úrovne vzdelania, meradlom ktoré žiakov sprevádza v ďalšom štúdiu. Veľa žiakov sa tak dostáva do zlého postavenia. Ak sa pripoja aj neúspechy športové, či zhoršenie prospechu a rodinné nezhody, začína sa problémové správanie u žiakov narastať. V prípade, že je žiak súčasťou nesprávne fungujúcej alebo úplne nefungujúcej rodiny, kde učiteľ nemá ani spätnú reakciu od rodiča, stáva sa žiak problémom. Arteterapia má možnosti klienta doviesť k pocitom úľavy, ktorá vedie k správnej kognitívnej a psychickej stimulácii, čo spôsobí zlepšenie v sociálnom prostredí ako aj zlepšenie procesu učenia.

Arteterapeut by však mal mať jasne dané, aký je cieľ terapie, aby stále viedol terapiu a nie výtvarnú výchovu.

Campbellová uvádza presnejšie rozdiely v prioritách vo využívaní výtvarných techník medzi skupinou oddychovou/vzdelávacou na školách, bežnou a terapeutickou:

skupina oddychová/vzdelávacia

- zameranie na činnosť,
- rozvíjanie predovšetkým výtvarnej techniky a zručností,

- dôraz na estetickom hodnotení,
- sebavyjadrovanie je sprostredkované predchádzajúcimi dvoma bodmi,
- vedúci skupiny preberá rolu učiteľa

skupina terapeutická

- výtvarné zobrazovanie je súčasťou osobného (psychického) vývinu,
- výtvarné techniky a zručnosti sú menej dôležité,
- je posilňované spontánne sebavyjadrovanie,
- čas venovaný spoločnej diskusii o výsledkoch tvorby je rovnako dôležitý ako samotný proces tvorenia,
- výtvarné práce sa neposudzujú z hľadiska kvality a všetky sú akceptované,
- terapia sa odohráva v trojuholníku vzťahov medzi výtvarným prejavom, terapeutom a klientom,

rola vedúceho skupiny spočíva v tom, že poskytuje svoje skúsenosti, predstavy a pomáha tak jednotlivým členom zvládať všetky aspekty terapeutického procesu (Campbell, 1998)

2. Hľadanie príčin správania mimo noriem

„O poruše chování lze mluvit jen tehdy, pokud dítě či mladiství normy chápe, ale nerespektuje je, nebo se jim nedokáže podřídit. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy nebo neschopnost ovládat své chování“ (Vágnerová, 2014 str.715) Na správanie mimo normu vplyvajú viaceré faktory, ktoré prichádzajú z rôznych prostredí. Pri deťoch je ovplyvňovanie prostredím intenzívnejšie, ako pri dospelých ľuďoch. Deti citlivejšie vnímajú negatívne vplyvy prostredia.

2.1. Rodina

Fungujúca rodina je najväčší stimul pre vývoj zdravého dieťaťa. V protiklade je rodina, ktorá zanedbáva svoje dieťa. „Zanedbávaní nedostatečné uspokojování potřeb dítěte, jehož příčinou je omezení standardní interakcie mezi rodičem a dítětem.“ (Vágnerová, 2014 str.541) Určenie normy v správaní detí je zložité a do úvahy treba brať viacero faktorov. Dieťa sa nedokáže ovládať v rovnakých situáciách ako dospelý. Reaguje impulzívne, nepremyslene a častokrát až v afekte. Normu správania dieťaťa ovplyvňuje i dedičnosť – gény.

V každej rodine je výchova iná, a tak vnímanie normy sa mení v závislosti od prostredia, ktoré rodinu ovplyvňuje. Vstupujú tu faktory ako náboženstvo, príslušnosť k etniku a rase, všeobecne kultúrne rozdiely a sociálne prostredie.

Ak dieťa vyrastá v sociálne nevyhovujúcom prostredí, kde sa bolo násilie, ignorovanie, ponižovanie súčasťou výchovy, bude jeho správanie okolím brané ako správanie mimo normy. Vo vnímaní dieťaťa je však toto správanie v norme a nevidí na svojom správaní nič zlé. Ak dieťa vyrastá v rodine, kde rodičia sústavne ospravedlňujú, zahmlievajú a kryjú správanie mimo normy, dieťaťu sa deformuje pohľad na to, čo je správne, a tak nie je schopné reálne posúdiť svoje správanie. Ďalšie možné vybočovanie z normy môže mať za následok viacgeneračné rodinné prostredie, neúplné rodinné prostredie, kde vo výchove absentuje jeden z rodičov. „Orientační rodina, do níž se dítě narodí mu poskytuje základní sociální zkušenost. Rodiče mu svým chováním ukazují jaký je svět jehož je součástí.“ (Vágnerová, 2014 str 537)

Podľa (Vendel, 2007) skôr platí, že faktorom ktorý chráni žiakov pred nepriaznivými okolnosťami prostredia je, dobrý vzťah dieťaťa s rodičom.

2.2. Kamaráti

Dieťaťu, ktoré sa dostane do veku deväť až dvanásť rokov, začína hrať v jeho živote podstatnú úlohu priateľstvo a kamaráti. Vo zvýšenej miere môže pociťovať potrebu podpory a porozumenia. Prichádzajú prvé problémy vo vzťahu s rodičmi, ktorí prestávajú byť pre dieťa bezchybnými a väčšiu hodnotu nadobúda kamarátstvo. Kamaráti majú rovnaké problémy, názory aj pohľad na svet. V tomto období dochádza k prvým kritickým pohľadom na rodičov či učiteľov. V prostredí kamarátov sa môžu vyjadrovať bez obáv, slobodne. Problém nastáva, ak ich kamaráti vedú k správaniu mimo dovtedajšej zaužíwanej normy.

Dieťa, ktoré prichádza do pubertálneho veku dvanásť až sedemnášť rokov, sa dostáva do veku, v ktorom sa už necíti ako dieťa, a ani ako dospelý. Na dospievanie majú tak kamaráti veľký vplyv. Dieťa preberá názory, správanie, postoje skupiny kamarátov. Priateľstvo nadobúda pre dieťa veľký význam. Problémom je, ak je dieťa vyčlenené z kolektívu. V tomto období sa môžu objaviť prvé skúsenosti s alkoholom, drogami, záškoláctvom, sexom, násilím, agresivitou... Mimo normy sa tak môžu ocitnúť aj deti, ktorých správanie dovtedy normu neprekračovalo. (Kariková, 2006)

2.3. Škola

Samotný základ brania všetkých žiakov rovnako má predispozíciu na určitú nerovnosť. Každý žiak je individuálna osobnosť so svojším vnímaním sveta. Toto vnímanie si prináša z rodinného prostredia. Sú určité štandardy dané školským vzdelávacím programom, ktoré musia všetci žiaci bez výnimky naplniť. No v niektorých prípadoch nekompromisnosť prístupu pôsobí demotívne. Dodržiavanie noriem je v školstve dôležitou súčasťou celku. Nastavenie školstva, napriek snahe začleniť do štandardného školského procesu integrovaných žiakov, priestor venovať sa im, nie je dostatočný. Ako uvádza Kariková triedy sú veľké, nie je dost' odborných asistentov a ani pedagóg sám nestačí deliť vyučovací čas rovnomerne. Vzniká tak tlak a učiteľ aj žiaci majú sklon vystupovať mimo normy. Najčastejšie sa stretávame s porušovaním noriem cez prestávky, kde neprítomnosť učiteľa dáva možnosť k porušovaniu pravidiel. (Kariková, 2006)

3. Sociálna patológia v rodinách

Vendel (Vendel, 2007) uvádza, že u detí sa hlavne v prvých rokoch života vytvárajú hlboko zakorenené návyky a postoje, tieto si prináša hlavne z rodinného prostredia, kde v tomto období dieťa trávi väčšinu času. „*Pro každou rodinu je typický určitý způsob jednání, který je dán společnými genetickými dispozicemi i sdílenými zkušenostmi a zvyklostmi*“ (Vágnerová, 2014, str. 539)

3.1. Funkcie rodiny

Rodina plní komplexne niekoľko funkcií – biologickú, emočnú, ochrannú. Pre človeka je dôležité byť súčasťou sociálneho prostredia. V rodine sa učí a prispôsobuje, dodržiava základné pravidlá, ktoré sú odrazom spoločnosti, v ktorej rodina žije. Ak dochádza v rodine k zlyhaniu jednotlivca, alebo viacerých jej členov, hovoríme o patológii v rodine. Zhoršuje sa atmosféra v rodine, pri čom vznikajú rôzne konflikty, ktoré negatívne vplyvajú na psychiku dieťaťa, čo sa môže odrážať aj v správaní a v neúspechoch v rámci školy. Dlhodobý tlak takéhoto rodinného prostredia zanecháva na dieťati zmeny prejavujúce sa vznikom neurotických prejavov a neuróz. „*Z hľadiska prenosu rodinných problémov na psychické prežívanie dieťaťa a následné zlyhanie v škole, rozlišujeme niekoľko systémov narušeného rodinného spolužitia.*“

- *disfunkčné rodiny*
- *rodiny po rozvode*
- *rodiny konfliktné“ (Kariková, 2006, str.48)*

V disfunkčnej rodine bola porušená jedna alebo viaceré základné funkcie rodiny.

Ekonomická funkcia rodiny – v dnešnej dobe sa stretávame s chudobou, ktorá môže dieťa dostať do nepriaznivej situácie. Naproti tomu stojí rodina, kde je finančné zabezpečenie rodiny výborné, z čoho vzniká trend porovnávania a posudzovania, kde sa ocitá dieťa z ekonomicky slabšej rodiny na okraj society. Tu je práve miesto pre správny prístup rodičov a učiteľa v škole.

Emocionálna funkcia rodiny – v takejto rodine sa všetci členovia správajú k sebe citlivo, dobre a láskavo. Rodičia majú k dieťaťu starostlivý prístup. Pri zlyhaní tejto funkcie rodiny v extrémnych prípadoch dochádza u detí až k nevšímavosti a nestaraní sa o dieťa, u ktorého to časom môže vyústiť až do syndrómu citovej deprivácie. Rodičov nezaujímajú ani školské výsledky. Nezriedkavo sa stretávame aj s neprimeranými telesnými trestami, ba až s týraním. Prejavom takéhoto zlyhania u dieťaťa sú zlé výsledky v škole, ale aj prejavy neprimeraného správania.

Výchovná funkcia rodiny – ideálnym spôsobom výchovy je jednotnosť oboch rodičov. Pri takomto spôsobe výchovy nie je vhodné používať ani extrémne autoritatívnu výchovu, alebo výchovu extrémne liberálnu. Na deti sú kladené nadmerné nároky, pri ktorých nesplnení často prichádza trest, majú obavy pred zlyhaním a neúspechom. Tieto deti sú často preťažované. Naproti tomu prílišná voľnosť bez usmerňovania rodičov, najmä pri mladších deťoch, vytvára zmätenie, keď nevedia, čo sa od nich očakáva. Prejavuje sa to aj v zlom prospechu, pretože rodičia deti neusmerňujú ani v oblasti vzdelávania a o školské výsledky sa často nezaujímajú, prípadne ich bagatelizujú.

V rodinách po rozvode sa negatívny vplyv rozvodu prejavuje u detí v troch obdobiach: pred rozvodom, počas rozvodu a po rozvode. Pre výchovu dieťaťa sú potrební obaja rodičia. Dieťa často nerozumie, prečo vlastne k rozvodu dochádza. Výnimku tvoria extrémne patologické príčiny – alkoholizmus, týranie, citový nezujem. Deti negatívne prežívajú situácie ako napríklad vyjadrenie lojality voči jednému z rodičov, alebo rozdelenie súrodencov. Rozvodom rodičov sú ohrozené hlavne mladšie deti a chlapci.

V konfliktných rodinách dochádza k sústavným názorovým stretom rodičov, alebo k stretom rodičov a detí. Sú tu neustále hádky, ktoré sú nezriedka sprevádzané i fyzickým napádaním. Časté sú nočné hádky, pri ktorých sú najviac deti ešte nevyspaté, unavené a v dôsledku čoho sú ďalšie problémy v škole. (Kariková, 2006)

3.2. Výchovné štýly

Nevhodné výchovné štýly a ich dôsledky.

Autoritatívny – frustruje dieťa neustálym tlakom z nárokov, spôsobuje zlosť, ktorú si dieťa vybíja na hračkách, alebo iných deťoch.

Pedocentrický – dieťa je bez obmedzení postavené do centra, spôsobuje sebeckto. Dieťa je pre okolie malý tyran.

Hypersenzitívny – extrémna starostlivosť o dieťa. Všetko sa mu uľahčuje. Vedie k syndrómu naučenej bezmocnosti, dieťa sa nevie zaradiť do kolektívu.

Deklasujúci/degradujúci – rodičia dehonestujú dieťa. Spôsobuje sklony k podvodom a komplexom.

Patologický – alkoholizmus, neurotici, prostitúcia, závislosti, sexuálne zneužívanie. Deti sa izolujú do svojich svetov aby prežili.

Ambiciózný – rodičia určujú nereálne ciele pre dieťa. Vytvára u dieťaťa úzkosti, precitlivenosti, neurózy.

Kverulantská – rodičia sú nekritickí k svojim deťom, chyby detí pripisujú niekomu inému (učiteľ, kamaráti, systém). U detí to vedie k skopírovaniu pohľadu na seba samých (za všetko môže niekto iný).

Repulzívne – odmietanie dieťaťa. Rodič úplne odmieta svoje dieťa, či už pre jeho postihnutie, hendikep alebo ak ide o nechcené dieťa. Následky u dieťaťa je veľmi ťažké odstrániť.

Nedostatočné pôsobenie – každý v rodine sa stará sám o seba, nereagujú na správanie dieťaťa, nepodnetné prostredie nerozvíja dieťa a to sa stáva precitlivené, ignorantské.

Každý pochádza z inej rodiny a preto je potrebné citlivo pristupovať ku každému dieťaťu. Dieťa veľmi často kopíruje správanie v rodine.

4. Problémy v školskom prostredí v rámci vyučovania a prestávok

„Sociálna interakcia prebiehajúca v školskej triede je mnohotvárnny jav, ktorého podobu ovplyvňujú jej účastníci (učiteľ, žiaci s celým osobnostným pozadím – vedomosťami, skúsenosťami, vlastnosťami, atď.) a samozrejme vždy aj konkrétna situácia a konkrétne postoje s množstvom situačných premenných.“ (Oravcová, 2005, str. 244) Vzhľadom na nutnosť komunikácie medzi účastníkmi vzniká priestor na problémy. Škola by mala dávať priestor na popisovanie, pochopenie a nápravu vzniknutých problémov, ak je to možné, bez následkov.

4.1. Problémové správanie a jeho prejavy

„Mala by sa škola sústreďovať len na rozvoj poznania, alebo by mala aj vychovávať-rozvíjať iné aspekty osobnosti žiakov?“ (Vendel, 2007, str. 393)

Problémové správanie žiakov je všeobecne brané ako neprijateľné. Toto správanie je vedené nie len voči spolužiakom, ale aj voči učiteľom počas vyučovania a prestávok. Ak nepochopíme príčiny tohto správania, nebudeme vedieť odhaliť spúšťače a následne nebudeme vedieť ako pracovať s takýmto žiakom.

Prejavy problémového správania začínajú od impulzívneho správania a agresivity až po sklony k šikanovaniu, záškoláctvu, úteky z domu, sebapoškodzovaniu. Objavujú sa nie len jednotlivo, ale vo väčšej miere sa stretávame s kombinovaním prejavov.

Klamstvo – pri klamstvách treba mať na zreteli vek dieťaťa. Pokiaľ pri deťoch v predškolskom veku ide o detský spôsob myslenia, prezentáciu fantázie a predstáv, nejde tu o vedomé poškodzovanie iných. V školskom veku sa stretávame s klamstvami v pravom slova zmysle s úmyslom inému poškodiť, alebo získať vlastný prospech v tomto veku. Klamstvo je často sprevádzane hysterickými prejavmi. (Kariková, 2006)

Hyperaktivita – ide o extrémne zvýšenú úroveň aktivity, motorickej instability, nepokojom, impulzívnosťou, poruchou pozornosti, sociálneho správania, problémami v učení či emocionálnymi poruchami.

Hypoaktivita – je extrémne znížená úroveň aktivity, žiak sa prejavuje ako neobratný, pomalý, plachý, pokojný, tichý. Žiak však nie je vnímaný v kolektíve ako obľúbený, skôr je vyčleňovaný.

Agresivita – napriek zdanlivým prejavom agresivity v malej miere, nemusíme v tomto prípade určiť za agresívne správanie, keď sa jedná o súčasť hry (výbojnosť, dobyvačnosť v rámci prestávok). Ak sa prejavy objavujú v intenzívnejšej forme ako sklon konať nepriateľsky, útočne až deštruktívne k sebe a ostatným, môžeme hovoriť agresívnom správaní. Na takéto správanie má veľký vplyv rodina a prostredie, v ktorom dieťa vyrastá a formuje sa.

Šikanovanie – patrí medzi správanie, ktoré môžeme určiť aj ako poruchu správania s agresívnou povahou a môže naplňať aj podstatu trestných činov. Môžeme ho stretnúť na rôznych stupňoch vzdelávania. Objavuje sa hlavne na prestávkach, je to spôsob osobnej prezentácie sily v rámci partie. Ide o psychické alebo fyzické útoky voči inému človeku. Pri šikanovaní sa agresor bezohľadne a brutálne prejavuje, pomocou zosmiešňovania a útokov voči svojej obeti. Obetou šikanovania sa môže stať ktorýkoľvek žiak. Je nevyhnutné pred týmto vážnym problémom nezatvárať oči a riešiť ho. (Kariková, 2006)

Záškolsáctvo – vyhýbanie sa škole, školských povinností. Objavuje sa hlavne pri žiakoch vyšších ročníkov. Žiaci sa tak snažia vyhnúť povinnostiam, no môže byť spojené aj so šikanovaním. *„Školská trieda je vedľa rodiny najvýznamnejšou sociálnou skupinou v živote jednotlivca“.*(Oravcová, 2005, str. 244)

4.2. Konflikty

Tak, ako v rodine, tak aj v školskom prostredí v rámci nevhodného správania vznikajú konflikty. Slovo konflikt je latinského pôvodu, *conflictus* znamená zrážka. Takéto momenty vznikajú narušovaním daného školského poriadku školy (Valko, 2013). Konflikt nepriaznivo ovplyvňuje psychiku aj telo každého žiaka alebo učiteľa. Autorka Vágnerová (Vágnerová, 2014) uvádza, že konflikt je bežný, každodenný jav. Nie všetky sú však patogénne. Patogénne pôsobia konflikty, ktoré:

- majú veľkú intenzitu
- dotýkajú sa osobne významnej oblasti
- majú dlhé trvanie, sú chronické
- človek ich nie je schopný riešiť

Dlhodobé konflikty vedú aj k vážnym zdravotným problémom. Preto narušovanie vyučovania a nevhodné správanie na prestávkach sú témy, ktoré sú vzhľadom na vývoj stále aktuálnejšie.

Dlhodobé neriešenie tohto problému však vedie k oveľa väčším problémom. „Aby dnes mohla učiteľka tomuto problému čeliť, nemôže sa už ako predošlé generácie učiteliek – spoliehať na palicu“. (Vendel, 2007, str. 250)

4.3. Neefektívne prístupy pri riešení každodenných problémov

V tlaku, ktorý je vyvíjaný na pedagógov, nemajú čas sa sústrediť na túto stránku školstva. Školský systém je v tomto smere zastaraný a bez akéhokoľvek nového posunu. Preexponovanie množstva učiva, očakávanie špičkových výkonov, excelentné výsledky, spokojnosť rodičov za každých okolností núti pedagógov používať na zvládnutie nevhodného správania u žiakov neúčinné a kontraproduktívne metódy.

Zvyšovanie hlasu, krik. Najčastejšie však učiteľ aplikuje nevhodnú metódu kriku na vyučovaní aj mimo neho. Pri napätých situáciách, kde dochádza k rôznym konfliktom rýchlo po sebe, učiteľ stráca nadhľad. Žiak, ktorý žije v rodine, kde je ignorovanie zo strany jedného alebo oboch rodičov, reaguje opačne. Takýto žiak vníma učiteľov krik ako prejav záujmu. Ak je dieťa v rodine ignorované, aj negatívna reakcia na jeho osobu a správanie je braná pozitívne. Vníma krik ako pochvalu, pri každej príležitosti sa snaží vytvárať situácie na opakovanie nevhodného správania. Učiteľ neúmyselne koná nesprávne, neuvedomuje si svoje opakované zlyhávajúce. Tento žiak bude pokračovať vo svojom správaní a začne naň navádzať aj spolužiakov. Aplikovanie tejto metódy tak vedie veľmi rýchlo k strate hlasiviek a úplnému vyhoreniu učiteľa. V školskom prostredí je vhodné vytvoriť pozitívne prostredie. Pedagógovia by sa mali vyhýbať zbytočnému kriku, ktorý nemá dobrý vplyv na celkovú klímu školy.

Slovné pokarhanie. Je veľmi dôležité zvoliť správne slová a sledovať spôsob reči, ktorý učiteľ zvolí. Ak začne používať veľké množstvo slov, ktoré nehovoria o podstatne jeho priestupku, žiak stráca pozornosť a záujem o hovorené. Pri použití vysokého tónu hlasu môže rýchlo vzniknúť konfliktná komunikácia, žiak má pocit, že je v ohrození a musí sa brániť. No pri vhodnom zvolení celkovej komunikácie je táto metóda v podstate účinná na uvedomenie si nevhodného správania a jeho prehodnotenie.

Hrozby. Táto forma je neúčinná na dlhodobé používanie, pretože žiak sa stáva rýchlo imúnnym voči vyhrážaniu.

Písomné pokarhanie – poznámky. Používajú sa dlhodobo, ale majú stále menšie účinky. Postavenie učiteľa v spoločnosti klesá. Rodičia svoje deti stále viac vnímajú ako dokonalé

a učiteľa ako toho, kto robí chybu. Samotná podstata prehadzovať učiteľovu neschopnosť riešiť konflikt na rodiča, je tak isto diskutabilná. Vzhľadom na prechod od klasických žiackych knižiek na internetové, sa účinnosť poznámky úplne vytratila. Rodičia žiakov, ktorí majú najviac problémové správanie sa k poznámke z rôznych príčin ani nedostanú. Tieto metódy viac-menej slúžia na rýchle vyriešenie vzniknutej situácie, ale nedávajú žiakovi možnosť vysvetlenia svojho konania. Učiteľ nemá priestor, ani čas zaujímať sa o podstatu vzniku konfliktu. Nedáva sa možnosť vytvárať priestor pre prevenciu, pochopenie, vypočutie mediáciu. (Vendel, 2007)

PRAKTICKÁ ČASŤ

V základnej škole, kde prebiehajú moje arteterapeutické stretnutia, som zamestnaná ako učiteľka. Poznám dobre problémy, s ktorými sa dennodenne stretávajú deti aj vyučujúci. Kolegovia veľmi ochotne spolupracovali a poskytli mi množstvo informácií o žiakoch, ozrejmili mi rodinné podmienky, vzťah rodičov k škole. Rada by som vniesla do vyučovacieho procesu arteterapiu, pomocou ktorej je možné zlepšovať vzťahy a všeobecnú klímu.

Ciele

Krátkodobým cieľom je uvoľnenie napätia žiakov, posilniť ich trpezlivosť, fantáziu, kreativitu, pozornosť a tvorivosť.

Dlhodobým cieľom je, aby žiaci pochopili, že je aj iná možnosť myslenia. Posilniť ich emocionálnu inteligenciu, podporiť asertivitu, vytvoriť bezpečný priestor, kde budú môcť spracovať všetko, čo budú potrebovať, schopnosť vedieť tolerovať inakosť. Budovanie sebavedomia a sebaúcty. Podpora efektívnej komunikácie.

Hypotézy

V praktickej časti by som chcela overiť tieto hypotézy:

- Je využitie arteterapeutických terapií prínosom pre problémových žiakov základnej školy zo sociálne znevýhodneného prostredia?
- Môže prostredníctvom arteterapie dôjsť k zlepšeniu správania problémových žiakov?
- Môže sa prostredníctvom arteterapie zlepšiť komunikácia medzi žiak – žiak, žiak – učiteľ, žiak – žiačka?

5. Kazuistiky

Moju cieľovú skupinu tvoria žiaci navštevujúci základnú školu, na ktorej pracujem. Zamerala som sa na problémových žiakov. Po konzultácii s učiteľkami sa stali stredobodom môjho záujmu traja žiaci, pri ktorých sa spája problémové správanie so slabými študijnými výsledkami v zlých sociálnych podmienkach v rodine. V *Prílohe 5* uvádzam výber z výpisov poznámok týchto žiakov ako obraz ich správania.

Radúz, 12 rokov

Radúz je najproblémovejší žiak v škole. Má jednu o 8 rokov staršiu sestru, ktorá býva už u priateľa. Radúz býva s rodičmi, no väčšinu času je doma len s matkou. Otec odchádza na dvojtýždňovú prácu do zahraničia. Matka pracuje na dve smeny a tak ostáva Radúz poobedia sám, bez dozoru. V rodine je agresívne správanie zo strany otca považované za normálne. Chlapec trávi väčšinu času mimo domu na ulici, medzi svoju partiou. O rodičoch a živote doma hovorí stroho, nezáživne, málo, skoro vôbec. Starých rodičov spomína rád. V rodine je problém s alkoholom u oboch rodičov. Matka pravidelne chodíva do školy, vypočuje si odporúčania pri postupe vo výchove triednej učiteľky, sľúbi, no nič nedodrží. Radúz požíva alkohol, cigarety. V partii sa snaží jednoznačne zaujať čímkoľvek, aktuálne polícia rieši útok na bezdomovca. Radúz kopol po krátkej výmene názorov staršieho pána do chrbta. Celý incident bol za účasti partie, v ktorej sa snaží udržať a zapáčiť sa. V triede sa snaží zaujať, akokoľvek. Dievčatá napadá slovnými a fyzickými atakmi. Chlapcov si vyberá, ak sú dominantní, snaží sa im zapáčiť, vyberie si slabšieho alebo utiahnutejšieho spolužiaka a ten sa stáva terčom jeho posmeškov. Správanie k vyučujúcim je veľmi odlišné. Buď nemajú s ním žiaden problém na hodinách a Radúz je pokojný, snaží sa, komunikuje pokojne a vyrovnane, alebo sú vyučujúci, pri ktorých je jeho správanie úplne opačné. Je nepríjemný, vyrušuje, opúšťa svojvoľne svoje miesto, ignoruje ich. Cez prestávky vyhľadáva svojich kamarátov a vytvárajú partiu, ktorá sa správa mimo normy a bezpečnosti.

Alfonz, 10 rokov, Hugo, 14 rokov

Alfonz a Hugo sú súrodenci, pochádzajúci z rodiny, v ktorej sú ešte tri ďalšie deti. Matku majú všetci spoločnú, ale každé dieťa má iného otca. Momentálne sa im narodil braček. Často sa s'ahujú, matka pred tehotenstvom robila ako čašníčka v malej krčme, kde ju najstaršie dieťa (dcéra) zaskakovala aj v noci. Cigarety, alkohol, násilie, klamstvo považujú za každodennú realitu. Obaja bratia sú na svoj vek veľmi malého veku. Sú zanedbaní už na pohľad (pokazené zuby, slabé oblečenie aj v zime). Vídavať ich na uliciach aj neskoro večer, v noci aj za nepriaznivého počasia.

Alfonz 10 rokov je tretie dieťa v rodine. V rodine je vzhľadom na svoj vek terčom agresivity (staršie deti sa už vedia brániť, mladšie sú ešte veľmi maličké). V kolektíve sa prejavuje milo ku všetkým, často sa stáva terčom posmechu a slovných útokov od spolužiakov, vtedy vstupuje do konfliktu bitkou. Ak nemá podnet sám, nie je agresorom, skôr sa podriadi skupine. Vychádza dobre aj s dievčatami, je extrémne hravý (pri hre alebo pri pozeraní rozprávok pôsobí ako päť ročný), každý prejav záujmu o neho zo strany dospelého ho mierne vyplaší, potrebuje čas na prijatie a uvoľnenie sa pri dospelom človeku. Jeho prirodzenou reakciou pri probléme je klamstvo (neskoré príchody do školy, škrabance, chýbajúce pomôcky). Ak má však vysvetliť práve vzniknutú bitku, nikdy neklame. V momente emočného vypätia aj malý časový priestor spôsobí, že hovorí o veciach čo sa udiali spontánne a pravdivo. K učiteľkám sa správa slušne. Je veľmi úctivý, nápomocný, ochotný. Začínajú sa prejavovať u neho viditeľné tiky (trhanie hlavou). Prospech má veľmi slabý. Je nesústredený na hodinách, cez prestávky je stále v pohybe.

Hugo 14 rokov, v rodine je druhé dieťa v poradí a napriek svojej výške si vie povedať svoj názor. Ak nemá dôvod neprejavuje sa agresívne. Veľmi málo prichádza do konfliktu končiaceho bitkou. Vždy sa snaží podriadiť silnejšiemu a nemať tak problém (aj za cenu odovzdávania vlastnej desiaty). Prospech v škole je slabý. Na Hugovi sa už vo väčšej miere prejavujú tiky (tvár, ruky, nohy), má problém s očným kontaktom. K vyučujúcim je slušný. Je ochotný, pracovitý, tolerantný a veľmi milý. Ak sa dostane do konfliktu kde figuruje učiteľ a vodcovský kamarát, prestáva komunikovať a jeho neverbálne prejavy sa rapídne zhoršujú. Snaží sa o nestrannosť, ak je to nemožné, prikláňa sa na stranu kamaráta ak tam ten kamarát fyzicky je, no už nie je schopný sa na učiteľa ani pozrieť.

Aktuálne polícia rieši nahlásenie domáceho násillia v nočných hodinách. Volal Hugo a nahlásil útok na svoju matku zo strany jej partnera. Po príchode polície však Hugo odvolal oznámenie a na ďalší deň pri vypočúvaní, keď policajti prišli za ním do školy, všetko poprel a mal už presne vymyslený príbeh, kde zobral vinu na seba. Jeho brat vypovedal, že spal.

Dalibor, 14 rokov

Dalibor má slabé študijné výsledky, je pohodlný a veľmi málo rešpektuje školské pravidlá. Viditeľne má problém s prijímaním potravy, neprímerane sa prejedá. Rodinu tvoria mama, otec starší brat a Dalibor. Matka Dalibora pri každej príležitosti ospravedlňuje a nie je schopná si pripustiť jeho akékoľvek zlyhanie. V škole sa prejavuje ako veľmi výrečný, často manipuluje okolie, vymýšľa si.

Lili, 12 rokov

Lili je citlivé dievča, ktoré však dosahuje slabé študijne výsledky, napriek veľkému úsiliu. Lili žije v domácnosti s matkou, je tretie dieťa v rodine. Má staršieho brata a sestru, ktorá pracuje v zahraničí. Sestra porodila veľmi mladá syna, ktorého nechala matke a odišla pracovať do zahraničia. Matka pracuje len príležitostne a v rámci verejno-prospešných prác. Matka sa snaží o deti starať ako môže, má ale veľmi málo finančných prostriedkov. Otec ich ale pravidelne a často navštevuje.

Oxana, 12 rokov

Oxanu a ďalších štyroch súrodencov si adoptovala z detského domova bezdetná rómska rodina. Oxana je v rodine najmladšia. O všetky deti sa rodičia príkladne starajú. Oxana je integrovaná, pomalšie chápe, má slabý prospech. Je pokojná, dobrosrdečná, milá, má rada objatia. Často sa stáva terčom posmeškov ale aj ponižovania. Ona si veľa toho neuvedomuje. K učiteľom je bezproblémová.

Laco, 13 rokov

Laco žije v kompletnej rómskej rodine spolu staršou zo sestrou Laco má napriek všetkému veľmi slabé študijné výsledky. V triede nevyvoláva hádky, skôr sa na nich zabáva. Vždy sa drží v skupine, ak sa musí prejaviť samostatne, začne byť nervózny, uhýba pohľadom obracia sa kamarátov aby mu pomohli. Voči učiteľom je slušný, no komunikuje veľmi málo.

Paťo, 13 rokov

Rómsky chlapec žijúci v osade. Rodičia sú veľmi slušní, zaujímajú sa o dianie v škole. Má staršieho brata, ktorý už robí v zahraničí. Paťo má slabý prospech. V triede nevyvoláva hádky, skôr sa ich snaží riešiť. K vyučujúcim je slušný.

Dan, 12 rokov

Rómsky chlapec žije v harmonickej rodine, slabší prospech, na hodinách vyrušuje. O veciach veľa premýšľa. Napriek tomu, ako bol vychovávaný, začína dávať prednosť kamarátom a vo väčšej miere porušuje príkazy a zákazy rodičov a učiteľov.

Andrej, 12 rokov

Rómsky chlapec žijúci v kompletnej rodine s bratom. V triede sa neprejavuje agresívne, len hlučne. Dosahovaný študijný prospech nie je dostačujúci. Robí si čo chce, ťažko sa prispôsobuje.

Anička, 13 rokov

Anička žije pri otcovi a jeho mladučkej priateľke (Rómka), spolu so staršou sestrou. Matka – Rómka ich opustila ako maličké. O deti nemá záujem, pracuje ako prostitútka. Prijala ich bez problémov rómska komunita. Okrem otcovej matky, pri ktorej sú dievčatá každý druhý týždeň, ich neprijala žiadna otcova rodina.

Ružena, 14 rokov

Žije v mnohopočetnej kompletnej rodine. V škole dosahuje veľmi slabé výsledky. Rodičia sa nezaujímajú o výsledky v škole.

Jožo, 14 rokov

Rómsky chlapec, problémové správanie, nerešpektuje učiteľov, zlé známky.

6. Skupinová arteterapia

Pri prvých sedeniach skupiny sme si určili pravidlá:

- 1.) Nič sa nerieši a nevynáša mimo skupiny
- 2.) Budeme slušní k sebe v každom smere
- 3.) Bezpečná atmosféra v rámci komunikácie
- 4.) Môže sa piť počas sedenia
- 5.) Právo povedať NIE

Sú to deti, ktoré prichádzajú aj do vzájomných konfliktov, tieto pravidlá opakujem pred každým sedením, niekedy aj počas terapie. Na každom ďalšom stretnutí sa začínajú deti uvoľňovať, sú bezprostrednejšie, začínajú dôverovať mne aj sebe navzájom. Stále majú problém hovoriť otvorene o rodine – len okrajovo. Zatiaľ len skúšajú, či to čo hovorím (pravidlo, že veci ostanú v skupine), je pravda. Mám pocit, že pozorovanie prebieha z oboch strán. V momente, keď sa im zdá, že téma je veľmi osobná, pritlačím alebo nepočúvam dosť pozorne, nastaví zrkadlo oni mne. Prvé tri stretnutia boli zoznamovacie, deti mne ani sebe navzájom nedôverovali. Boli tiché, nikomu sa nechcelo povedať svoje názory, myšlienky ani hovoriť nahlas o svojich pocitoch.

Niektorí žijú v prostredí, ktoré takéto veci berie ako slabosti. Prvé stretnutia sa niesli v duchu uvoľňovacích a zahrievacích cvičení. Robili sme čiary najskôr bezmyšlienkovito, len sa čarbalo, neskôr skúšali k čiaram pridružovať pocity, potom hľadať konkrétne veci v čiarač a až následne na pocity robiť kresbu vo forme čiar a machúl. Aj v ovládaní svojich emócií na začiatku bol problém, skákali si do reči mimo pravidiel. Dostávali záchvaty smiechu, navzájom sa vysmievali. Veľa z nich malo v celku problém zvyknúť si na fakt, že ich niekto počúva a zaujíma ho, čo rozprávajú, neodsudzuje ich za to, čo vravia a čo prežívajú. Rozprávali sme sa o všetkom a boli sedenia, ktoré sa niesli len v duchu dlhých rozhovorov nad spleťou čiar.

Žiaci mali zatiaľ problém zo straty kontroly nad okolím. A tak, či už zatvorili oči alebo nie, mali robiť rovné čiary a následne k nim učiť pocit. Výkres rozstrihali a znova na veľký formát lepili kúsky aj celé práce. Dôležité bolo, aby všetci v skupine boli s kompozíciou spokojní. Toto som robila viac krát, len som menila zloženie v skupinách. Skupiny reagovali na začiatku veľmi opatrne. V týchto stretnutiach sa ešte neprejavovali tichší, či obozretnejší členovia skupiny. V ďalšom zložení, kde som nechala v skupine menej výrazných žiakov a pridala výrazné typy, ktoré ale ešte toto cvičenie nemali a bolo to pre nich nové, sa menej výrazné deti z pôvodnej skupiny začali aktívne zapájať a viesť tých nových aktívnych členov, ktorí sa však nedali. Nakoniec si museli všetci svoje názory obhájiť. Na konci druhého stretnutia

pri tejto téme sa všetci členovia skupiny zhodli na výsledku a dokázali dôjsť k momentu, kedy bol každý člen skupiny s výsledkom spokojný.

6.1. Téma: Čo ťa potešilo?

Téma zadania	Čo ťa potešilo? (pocit)	Obrázok č. 1a, 1b, 1c,
Technika	Plastelína, s možnosťou ľubovoľného použitia plastelíny	
formát	A3 alebo A4.	
časová dotácia	10 minút	
pracovné rozdelenie	Samostatná práca	

Na začiatku sme zopakovali pravidlá. Tému na rozohriatie bola: S čím pozitívnym dnes prichádzame, alebo s čím pozitívnym by sme sa dnes chceli stretnúť.

Dalibor odmietol pracovať s plastelínou, (má problém zašpiniť si ruky), ako alternatívu som mu ponúkla voskové pastelky. Alfonz dlho držal plastelínu medzi prstami a nerobil nič, len si užíval poddajnosť hmoty trhal ju, miesil, prekladal z ruky do ruky. Do tohto procesu vkročil Radúz, ktorý sa vrátil z policajného výsluchu, kvôli napadnutiu bezdomovca. Skupina spozornela, Radúz sa stal na chvíľu stredobodom pozornosti. Ponúkla som mu plastelínu, vysvetlila tému a opýtala sa ho, či sa chce porozprávať o tom, čo sa práve stalo. Radúz len na nich pozrel a povedal, že bol na výsluchu. Ostal ticho a začal si miesiť plastelínu medzi prstami. Ubezpečila som ho, že ak nechce hovoriť, je to v poriadku len to musí povedať, aby ostatní vedeli čo chce. „Nechcem, ak to nevádi.“ Začal Dalibor, hovoril o svojom zážitku, hovoril o peknom ráne, keď dostal elektrickú gitaru a bol zahádzaný peniazmi: „Otvoril som oči a mal som na nich stovku.“ Pokračoval Alfonz, urobil zeleno biely štvorček, nevedel o ňom hovoriť nič, ani to čo to má byť, tak prebehlo koliesko a každý sa vyjadril, čo mu to pripomína. Ďalší bol Laco so svojim červeným kruhom a guľôčkou, ktorá znamenala červenú loptu, ktorú dostal ráno. Spýtala som sa ho na červenú farbu, čo mu pripomína. Povedal, že ju má rád a pripomína mu krv. Dan predstavil svoju stolnotenisovú raketu a opísal svoj pretrvávajúci dobrý pocit z včerajšej výhry na turnaji v centre voľného času. Rozprúdila sa debata o tomto športe. Dalibor ma vyzval, aby som opísala svoj zážitok alebo pocit. Povedala som im o rannom behu do kopca pri venčení psa, kedy som skoro dušu vypustila, ale vybehla som. Ďalej pokračovala Oxana, ktorá urobila tri farebné pásy vedľa seba. Nepovedala o svojom pociťe nič, tak som sa jej opýtala

na farby, ktoré použila. Povedala, že sú to jej obľúbené farby, ale najradšej má modrú, je to farba vody, ktorú má veľmi rada. Poďakovala som im za túto prácu.

6.2. Téma: Poskladaj si izbu akú by si chcel mať

Téma zadania	Poskladaj si izbu akú by si chcel mať.	Obrázok č. 2a, 2b
Technika	Voskový pastel	
formát	A3	
časová dotácia	10 minút	
pracovné rozdelenie	Samostatná práca	

Začali protestovať, že ani netušia, čo by tam mali nakresliť. Tak som ich poprosila, aby si pohodlne sadli, dala som im možnosť aj zatvoriť oči (nik to nevyužil) a začala som im rozprávať príbeh. „Kráčate ulicou, idete popri domoch, plote a kráčate pokojne. Vchádzate cez vstupné dvere do domu, vyzúvate sa, obúvate si papuče, vchádzate do izby. Postavíte sa do stredu izby, pozeráte sa okolo seba. Stojíte v izbe, ktorú si prajete mať, sú tam veci, ktoré si prajete mať, je to len vaša izba. Máte 10 minút, aby ste nakreslili túto izbu. Všetci sa pustili do práce, po 10 minútach som im dala priestor hovoriť o svojej izbe. Nikto nechcel rozprávať, tak som sa ich spýtala, či sa im tá ich izba páči, či sa v nej cítili dobre, ako sa im páčilo sedenie a s akým pocitom odchádzajú.

Radúz (*obr. 2a*) – nakreslil izbu, kde na pravej strane je veľký nápis RONALDO, pod ktorým sú dve okná. Vedľa je monitor s káblom. Na vrchu papiera sú dve svietidlá, medzi ktorými je posteľ. Pred posteľou je gauč a televízor. Na ľavej strane od vrchu je dres s číslom 7 a pod tým je nakreslených päť stoeurových bankoviek, vedľa ktorých je smerom do izby okno s balkónovými dverami. Pod peniazmi sú nakreslene dvere s priezorom.

Alfonz (*obr. 2b*) – centrom Alfonzovej izby je televízor, pod ním gauč a ešte nižšie vstupné dvere. Na vrchu výkresu nad televízorom sú dve jeho okná s hrubým rámom, pôsobiace ako mreže. Vpravo navrchu je počítač s monitorom. V pravom dolnom rohu je televízia s hernou konzolou (Xbox). Na ľavej strane v strede sa nachádza stôl so zošitom, perom a stolička.

6.3. Téma: Zlý a dobrý ostrov

Téma zadania	Zlý a dobrý ostrov	Obrázok č. 3a, 3b
technika	Voskové a vodové farby	
formát	A1	
časová dotácia	Striedanie po 10 minút	
pracovné rozdelenie	2 skupiny (rozdělili sa sami) skupina č.1: Alfonz, Radúz, Dalibor skupina č.2: Laco, Anička, Oxana	

Majú vytvoriť dva ostrovy – zlý a dobrý. Každá skupina jeden. Skupina č.1 začala podľa môjho zadania robiť dobrý ostrov a skupina č.2 zlý ostrov. Na ostrovoch mali nakresliť aj samých seba, zadanie prijali dobre a hneď sa pustili do práce.

Šéfom skupiny č.1 sa stal Dalibor. Urobil presné čiary ostrova. Radúz a Alfonz chvíľu sledovali, pripravovali si farby a neurobili nič. Dalibor ich viedol. Alfonz len sledoval situáciu. Radúz začal po chvíli prezentovať svoje názory a predstrel predstavu. Obaja spoločne určili prácu Alfonzovi, ten začal pod ich vedením robiť v hornom pravom rohu slnko, ktoré mu Radúz predmaľoval. Dalibor robil ostrov v dolnom priestore od ľavej strany skoro po pravý koniec. Dalibor ostrov. Alfonz a Radúz modrú oblohu v hornej časti. Alfonz nedokázal pokračovať vo vyfarbovaní detailov. Dalibor mu povedal, nech to nechá tak, že to spraví on. Dalibor začal určovať, ako majú ťahať štetce po papieri. Neskôr Alfonz už len pozoroval. Radúz, keď naberal farbu z vodových farieb na štetec, robil to dlho a precízne. Radúz si sadol na stranu Alfonza a začal maľovať detaily. Ostrovy si navzájom vymenili. Radúz sa postavil, prišiel ku skupine č.2 a začal im hovoriť, ako to majú robiť. Až po mojom upozornení sa vrátil ku svojej skupine. Medzitým Dalibor s nevôľou komentoval nesprávnosť a nelogickosť maľby zlého ostrova, ktorú dostali pred seba. Opakovane som im vysvetlila tému a prirovnala ostrovy, ktoré majú pred sebou k životu, v ktorom tiež dostávame rôzne situácie a rovnako ako tu ich môžeme meniť len čiastočne. Môžeme sa sťažovať, no nič čo nám príde do cesty tak ako je tu teraz, ich ostrov nezmení. Dalibor ako prvý urobil ostrov. Radúz ostrov začal vymaľovávať. V tom si Alfonz začal porovnávať ostrovy a poukázal, že ten ich pôvodný ostrov urobili zle – opačne. Radúz sa na to pozeral a aj uznal omyl skupiny č.1, no Dalibor ich zahriakol. Obaja chlapci sa stiahli, na chvíľu súhlasili s Daliborom. Radúz sa snaží obhájiť Daliborovu neomylnosť zosmiešnením skupiny č.2, no Alfonz si stojí za tým, že jeho skupina skutočne spravila chybu. Radúz reaguje už len: „No a čo.“ Alfonz ešte posmešne zjemní situáciu poukázaním na chybu skupiny č.2, ktorú si vymyslel. Upozornila som ich aj na kresbu samých seba. Alfonz svoju

postavičku maloval ako posledný, pri jeho dotváraní mu Radúz a Dalibor vraveli, čo ako má robiť.

Pri záverečnej reflexii sa vyjadrili, že to bolo dosť ťažké a chceli by na tom ešte pokračovať aj v rámci prestávky.

Zlý ostrov (*obr. 3a*) – Radúz sa namaloval ako čierna postavička s cigaretou v ústach na nafukovačke, ktorá nemá vnútro, pôsobí to skôr akoby padal do mora. Dalibor je oranžová sediaca postava na vrchu ostrova. Alfonz – čierna jemná postavička pri Daliborovi. Laco – tmavá výrazná postavička na ostrove, Anička – červená postavička v mori. Oxana – hnedá postava v mori. Zlý ostrov je zlý v tom, ako je otočený k moru, jeho zlo je v tom, že zhadzuje ľudí do mora.

Dobry ostrov (*obr. 3b*) – pohodový, každý je na ňom spokojný. Radúz je čierna postava s loptou v strede. Dalibor – postava v malom bazéne, pod stanom. Alfonz nakreslil svoju postavu opäť úplne posledný, všetci ho sledovali a začali komentovať jeho prácu. Nakreslil postavu potápača v mori. Radúz vtipne zhodnotil, že sa topí. Alfonz pokračoval v práci a potápačovi nakreslil bublinky. Dalibor počas celej maľby Alfonzovi radil, aby urobil paličku, cez ktorú sa dýcha. Laco urobil postavu na ľavej strane s loptou. Aničkina postava je úplne vpravo na pláži. Oxanina postava je na pláži, nad ňou je veľká lopta. Oxana urobila ešte jednu postavičku kamaráta, ktorá je pod slnečnikom.

Skupina č.2 pracovala ticho, každý si maloval po svojom, na začiatku sa dohodli.

Na záver sedenia som sa ich spýtala, či vnímajú Zlý ostrov ako zlý a Dobry ako dobrý. Laco a Anička nevedeli a ostatní ešte potrebovali vysvetliť podrobnejšie, prečo je ten ktorý ostrov dobrý a zlý. Na zlom sa nikto neudrží, zhadzuje ľudí do vody.

6.4. Téma: Cesta čiary

Téma zadania	Cesta čiary	Obrázok č. 4a, 4b,
technika	vodové farby	
formát	A1	
časová dotácia	10, 2, 5 minút	
pracovné rozdelenie	2 skupiny (rozdělili sa sami) skupina č.1: Dalibor Laco, Oxana (<i>obr.4a</i>) skupina č.2: Dan, Radúz, Andrej (<i>obr.4b</i>)	

Zadanie bolo namaľovať čiaru od kraja papiera do stredu. Čiara môže ľubovoľná. Po dokončení čiar dostali ďalšiu úlohu – nakresliť bod. Tento bod bude označením ich samotných, kde sa nachádzajú aktuálne v rámci svojej čiary. Následne doplnia bodkami svojich rodičov a na koniec svojich súrodencov. Postupne predstavili svoje cesty čiary.

Dan – jeho cesta vedie na pláž, farby použil svoje obľúbené, v ktorých sa cíti dobre.

Radúz – problém hovoriť o čiare, napriek veľkému sústredeniu pri samotnej práci, bol teraz veľmi tichý. Opýtala som sa ho, kam vedie jeho čiara. Odpovedať nevedel. Na druhú otázku, kam by chcel aby viedla jeho čiara, odpovedal už bezprostredne. Jeho čiara by viedla do lomu na grilovanie. Čierny bod pri strede je on, otec a mama idú za ním a sú označení oranžovou farbou. Sestra ide na konci a je označená čiernou farbou. Oranžová farba nie je jeho obľúbená, čiernu má rád. Zelenú farbu určil ako trávu, modrú ako vodu a červenú ako stoličky, ktoré sú tam, aby si mali kde oddýchnuť po ceste.

Dalibor – určil svoju cestu ako cestu života. Polohu seba a rodiny určil podľa toho kto, čo dosiahol. Laco – jeho čiara ide do mesta. Po ceste sa dostane k svojej obľúbenej zelenej farbe.

Oxana – jej čiara je najtenšia a jemne ružová, má iný tvar a to spôsobilo u Dana smiech, ktorý len ťažko kontroloval. Dostal priestor aby vysvetlil, čo ho tak pobavilo. Označil cestu za čudnú, tak som ho požiadala, aby našiel dve rovnaké cesty.

Celá skupina sa zapozerala na cesty a začal rozhovor, ktorého záver bol, že každá cesta je úplne iná.

Andrej – jeho cesta čiary je zostavená z jeho obľúbených farieb. Vynechal miesto, lebo na ceste kráčajú len na začiatku a kým budú v celi, bude mať možno chuť doplniť aj iné farby.

Dala som im počarbané papiere, ktoré mohli použiť na výrobu gulôčok z papiera a použiť ju ako autičko a navštíviť niekoho na jeho čiare. Táto úloha ich potešila, začali trhať papiere a vyrábať gulôčky, ktoré následne kotúlali cez svoje čiary. Navštívili sa navzájom, vymýšľali príbehy. Mali si vybrať miesto, kde sa zastavia. Jedine Radúz sa vrátil domov a oznámil, že je

na kúpalisku a inam sa nechystá. Ostal teda na svojej čiare ako jediný. V Reflexii som sa ich opýtala, aký pocit si odnášajú z návštevy, všetci povedali že výborný (stále sa zabávali).

6.5. Téma: Ostrov

Téma zadania	Ostrov	Obrázok č. 5
technika	vodové farby	
formát	A1	
časová dotácia	15 minút	
pracovné rozdelenie	1 skupina Jožo, Dalibor, Radúz, Alfonz, Lili, Ružena	

Po zadaní témy začal Dalibor rozprávať svoju víziu ostrova. Podľa jeho predstáv začal Radúz pracovať. Alfonz sa nezapájal do práce veľmi dlho, pozoroval, pridala sa neskôr. Sústredený Radúz nevnímal okolie, z času na čas pozoroval ostatných, hlavne Lili. Ostatní tvorili. Po dokončení začali predstavovať svoje pôsobenie na ostrove.

Radúz – na ostrov by si vzal mamu a dve babky.

Jeho práca na ostrove je policajt a zároveň sudca. Robí poriadok na ostrove, ak niekto vyhodí ohorok alebo vystrája, on to rieši. Vznikla diskusia o tom, že je predajný policajt, čo chodí jedávať do reštaurácie zadarmo a ako protislužbu privrie oko nad nekalými činnosťami kuchára. Aj miestnu krčmu využíva policajt na podobné nekalé účely.

Alfonz – na ostrov by si zobral mamu a brata, má bar. V tejto skupine hovorí veľmi ťažko, usmieva sa. V bare nebýva, stavia si dom na bývanie (na obrázku však stavba nie je). Naproti má suseda, policajta a nebýva sa mu oproti nemu dobre.

Lili – na ostrove by si vybudovala útulok pre zvieratká.

Stala sa terčom výsmechu, prvý začal Radúz. „Žije v oblakoch.“ Lilina reakcia bola len sčervenanie a úsmev. Otázka: „Prečo sa ľudom, veci, ktoré sú iné, zdajú smiešne?“ Znova zaznelo, že je to o kresbe a skupina sa ticho usmievala. Položila som ďalšiu otázku: „Kto je policajt?“ Je to ten, čo by mal pomáhať. Čo robí váš policajt? Ružena hneď povedala, ako ich policajt chodí k Daliborovi jesť a Jožo dodal, že sa chodí k nemu opíjať. Radúz sa na to ohradil a vyvrátil chodenie do krčmy. Obratom povedal, ako sa mu Jožo sťažoval, že ho Alfonz olúpil. Jožo zároveň povedal o sťažnosti Lili na Alfonzov hluk z baru. Lili to poprela. Zároveň sa jej

vrátilo slovo a tak mohla dokončiť predstavovanie svojho pôsobenia na ostrove. Na ostrove má aj sestru. Lili sa vyjadruje veľmi ťažko, musela som jej dávať otázky, aby niečo povedala.

Ružena – zobrazila svoju rodinu, na ostrove sa stará o brata. Deti sa jej pýtali, čím sa živí. Jej odpoveď bola – robota. Našli jej prácu u Joža v krčme, pracovala by ako upratovačka. To prijala, ale upratovanie u policajta odmietla. Policajt je prísny, toto tvrdenie potvrdil aj Radúz. Radúz si znova zobral slovo a začal popisovať, ako Alfonz žije. Označil ho za opilca a podrobne opísal, ako sa dostal k Jožovi do krčmy a ako ju vykradol. Jozef sa začal rozčuľovať nad Alfonzom a jeho stavbou domu. Obvinil ho, že stavia z jeho ukradnutých peňazí. Radúz si opakovane zobral slovo a pustil sa do Lili, ktorej vyčítal štekot jej psov a dokonca aj smrad výkalov.

Prerušila som ho a opýtala som sa Alfonza, čo vraví na to, ako ho opísal Radúz. Usmieval sa, nepovedal nič, no po chvíľke povedal len – neviem. Následne označil Radúza za šéfa a svojho kamaráta. Ružena okamžite do neho slovne skočila a vyvrátila tvrdenie o kamarátstve a začala mu vysvetľovať, prečo jeho kamarát byť nemôže. Opýtala som sa Radúza, či aj jeho niekto kontroluje. Odpovedal, že robí všetko dobre a tak už ho kontrolovať ani nechodia. Opýtala som sa skupiny či je Radúz dobrý policajt. Každý sa vyjadril – nie, dokonca aj sám Radúz zhodnotil policajta za zlého.

V reflexii som sa ich pýtala, s akým pocitom odchádzajú zo svojho ostrova. Všetci mali dobrý pocit. Boli nesmierne pobavení a vysmiatí. Okrem Ruženy, ktorej bolo jedno s akým pocitom odchádza. Tak som sa jej opýtala, či svoj žiaden postoj pociťuje dobre alebo zle. Ona premýšľala a povedala, že je to dobre, lebo si oddýchla.

6.6. Téma: Vytvor si príbeh

Téma zadania	Vytvor si príbeh	Obrázok č. 6a, 6b,
technika	Koláž dokresľovaná farbičkami	
formát	A3	
časová dotácia	20 minút	
pracovné rozdelenie	Skupina len Radúz a Hugo obaja pracujú samostatne	

Dostali na výber z pätnástich nezalepených bielych obálok, v ktorých boli rôzne obrázky, dopravné prostriedky, samostatní ľudia, rodiny, vojaci, športovci, rôzne krajiny, zvieratá a rozprávkové postavičky.

Radúz – vybral si obálku s veľkým obrázkom zimnej krajiny s morom, v pozadí kopce a veža. Nalepil ho do ľavého horného rohu. Veľké zelené auto nalepil pod obrázok mora. Labute pri vode v zámockom parku nalepil šikmo na pravú hornú časť. Do pravej dolnej časti nalepil kobyľu so žriebäťom. Celé pozadie veľmi pedantne pokreslil ceruzkou so vzorom, ktorý vypĺňal modrou a zelenou farbičkou, vytvoril tak maskáčový vzor. Celý výkres je ladený do modro-zelena s hnedými akcentami. Jeho príbeh hovorí o tom, ako sa kúpala v mori. Spýtala som sa ho, či sa kúpala sám. Povedal, že tam bola jeho rodina brat, sestra, otec, matka, potom sa autom odviezli do parku, kfmili kačky a potom sa šli vozit' na koňoch. Príbeh si upravil podľa seba, ignoroval zimu pri mori, auto idúce od parku, labute zamenil s kačkami a ignoroval i žriebä, na ktorom sa nedá jazdiť. (*obr.6a*)

Hugo – téma Huga zaujala a potešila. Strihal a vymýšľal príbehy veľmi zanietene, všetky obrázky lepil do spodnej pravej strany výkresu. Strihal obrázky a prelepoval ich cez seba veľmi pozorne. Na prácu použil deväť rôznych obrázkov. Tieto uložil do troch obrazov. V pravom dolnom rohu je najväčší obrázok s riekou lemovanou stromami. Na rieku vlepil loď, ktorú ešte doplnil o znak auta. Úplne v rohu je hlava spiaceho mačiatka, nad ktorou je nadpis Dudroš (použil z kreslenej postavičky). V strede papiera na spodnej časti je auto s oranžovým pozadím a popukanou zemou. Na aute je nalepená hlava mladého usmiateho muža, ktorý pozerá smerom dole. Nad ním je kúsok lúky a les. Spod lesa trčia ruky ležiacej mužskej postavy, opierajúcej sa o lakte. Zelenou farbičkou dokreslil zem. Na ľavom okraji dokreslil oranžový vertikálny pás (oranžovú nemá rád). Ponad celým príbehom sa klenie dúha z farebných línií. Medzi obrázkami a dúhou je slnko a jeden mrak, ktorým sa snažil zakryť fl'ak po nalepenom a odtrhnutom obrázku. V príbehu figuruje rodina, ktorá sa plaví na lodi, prežívajú krásny

spoločný čas. Súčasťou posádky je ich miláčik mačiatko Dudroš (to však nalepil na breh). Otec sa šiel previesť na ich aute, nešiel však ďaleko a po príchode sa postavil na kopec nad riekou, z okna auta sa usmieval a kýval im, že je tam aby vedeli, že je blízko otec je rád, že ich vidí. Všade je veľmi pekná krajina, nad ním sa týči kopec a les. Opýtala som sa na trčiacie ruky mužskej postavy. Povedal, že je to omyl, chcel tam mať prírodu, tak si to upravil podľa vlastných predstáv. Slnko má doladiť krajinu svetlom a teplom a dúha krajinu skrášľuje. (obr.6b)

6.7. Téma: Rozhovor

Téma zadania	Rozhovor	Obrázok č. 7
technika	Farbičky	
formát	A3	
časová dotácia	15 minút	
pracovné rozdelenie	Skupina Radúz a Lili Párová terapia	

Nakreslite si hlavu akú chcete. Pomocou čiarok, bodiek flákov budete medzi sebou komunikovať, nepíšete text a nekreslite nič reálne. Sedeli oproti sebe a papier mali na výšku. Medzi nimi bola lavica, usadili sa tak sami.

Lili nakreslila ženskú hlavu s veľkými zelenými očami, otvorenými ústami. Priestor okolo úst má vyzdobený oranžovými vzormi. Na čele má päť fialových hviezd. Obrys tváre zdobia ružové polooblúčky. Hlava má mohutné kučeravé vlasy.

Radúz nakreslil hlavu hada s výraznými čierno-bielými očami, trčiacim jazykom Hlava je červeno-čierna s výrazne červenými detailmi po bokoch. Celá hlava je vyplnená hnedými vlnkami, ktoré vytvárajú štruktúru ani na streche domu.

Komunikácia – Prvý nakreslil pozdĺžnu čiarku Radúz, Lili nakreslila vlnku. Radúz veľmi výrazný malý trojuholník. Lili si vymenila fialovú farbičku za menej viditeľnú ružovú a smerovala z pravej strany výkresu na ľavú. Radúz šiel akoby oproti nej a na kraji výkresu intenzita tlaku na farbičku sa zvyšovala. Lili si vytvorila akoby plot a stiahla sa za ňu a ďalej pokračovala späť smerom k hlave. Radúz opakoval po Lili a vracal sa späť, i on a striedal intenzitu tlaku. Na záver povedal každý ako vnímal komunikáciu.

Lili rozprávala o tom, že má strašne ďaleko oči od seba a či je človek on jej povedal, že je v poriadku, že má takéto oči a že mu to vyhovuje. Veľa o tom rozprávať nevedela. Pri normálnej komunikácii sčervenala a ďalšia reakcia bol smiech.

Radúz rozprával o tom, ako sa jej pýtal, či nejde domov, že už by bolo na čase a či v noci dobre spí. Ona mu odpovedala, že domov nejde a že spáva dobre.

7. Diagnostická časť

Pri žiakoch z cieľovej skupiny som sa zamerala hlavne na Radúza, Alfonza a Huga. V ich rodinách sa objavujú alkohol, násilie, nezáujem. V škole sú problémoví, prospech majú veľmi slabý a nikto na nich nemá čas. Pohľad na svet majú ovplyvnený ich ťažkým životom. Posun po intervencii chcem overiť projektívnymi metódami pomocou diagnostických testov: DOM, POSTAVA, STROM, RODINA, ZAČAROVANÁ RODINA, ktoré urobili pred stretnutiami a zopakovali po troch mesiacoch našich stretnutí.

Vzhľadom na to, že moje stretnutia prebiehajú počas vyučovania na základnej škole, musela som svoj časový harmonogram upraviť. Skupina sa mení, podľa toho, kto je v škole a koho vyučujúci učiteľ uvoľní na sedenie.

7.1. Hugo, 14 rokov

Diagnostický test: DOM				Hugo	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	8a

Nakreslený domček má základy na spodnej strane papiera. Má okná v štyroch radoch – rôzne uhly pohľadu na svet. Dve sú vo vrchnej časti strechy, jedno sa nachádza v spodnej časti strechy, jedno je pod strechou už na dome a dve nad dverami. Nad dverami je polica na klobúky, ktorá sa ťahá až na koniec pravej strany, cez ktorú vyčnieva. Na streche je dymiaci komín. Podľa Huga je to chata v záhrade, kam chodievala rodina, okolo je les a záhrada. Záhrada nie je nakreslená. Dvere majú okrúhlu kľučku a sú v strede domu. Čiara je ostrá a pevná. Nemá žiadnu cestu ku dverám. Neexistujúca záhrada, o ktorej ale veľa hovorí, môže byť aj túžba po zázemí, rodine. Je to veľmi chladná, neosobná kresba, na ktorej pracoval približne päť minút.

Diagnostický test: DOM				Hugo	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	8b

Nakreslil veľký štvorec na šírku papiera. Naň nakreslil špicatú strechu, ktorá mu nevyšla až po okraj domu. Rukami si zakrýval kresbu a dlhšie premýšľal, ako to má ukryť alebo

napraviť. Viditeľne ho to vyviedlo z koncentrácie, veľmi silno kmital nohou. Začal dokresľovať komín potom nakreslil ceruzkové okná. Upokojil sa. Zopakovala som mu, že tam má aj farbičky. Zobral si hnedú a začal robiť okno v streche a potom okno na pravej strane domu, do ktorého nakreslil malé obdĺžniky, ktoré znázorňujú malé ozdobné sklá – vitráž. Dorobil hnedý dym, urobil hnedý plot, zelenú trávu a posledné červené dvere s veľkou guľatou kľučkou. Na pravej strane je plot redší a na ľavej hustejší, dom má štyri okná, každé okno je iné. Zelenú a hnedú farbu má rád, červená je neutrálna. V dome býva jeho rodina, dom je na lúke, je jar.

Porovnanie testu DOM pred intervenciou a po intervencii

Pri následnej kresbe použil farby. Nakreslil menej okien na streche. Každé okno je iné, okno na pravej strane je zdobené. Nakreslil inú šírku strechy ako múry. Pridáva plot a trávu. Múr domu ničím nepredelil. Komín nakreslil bližšie k múru. Hugo dokázal prvýkrát dokresliť aj zle začatú kresbu domu.

Diagnostický test: POSTAVA				Hugo	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	9a

Malá postava lietajúca vo vzduchu. Usmievavá s veľkými ušami – môžu ukazovať na podozrievavosť a nedôverčivosť. Malý nos ukazuje na pocit menejcennosti. Nohy (kosti) na prvý pohľad vyskočia spolu s kolenami. Paže hovoria o potrebe kontaktu, tri prsty na rukách kvetinového tvaru môžu naznačovať pocit viny. Postoj je široký zvýraznený, kolená akoby pokrývali nohy, naznačujú hanblivosť. Guľôčka na krku znamená ohryzok (na krku mužov). Na kolenách sú chrániče, postavička znázorňuje športovca. Menšia figúra – podceňovanie. Usadenie figúry hore, môže byť aj znakom optimizmu. Výraz tváre je veľmi príjemný, veselý a milý. Veľká guľatá hlava – útlm seba rozvoja a sebaúcty.

Diagnostický test: POSTAVA				Hugo	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	9b

Postavu kreslil od hlavy ktorá má dve čierne guľičky ako oči, nos má fialový v tvare šípky s čiarkou. Postava má veľké uši a nemá ústa. Na hlave sú dlhé hnedé vlasy, ktoré idú zľava doprava. Krk a trup sú v jednom kuse v tvare obdĺžnika, z ktorého polovice vychádzajú dohora ruky, ktoré majú päť prstov v tvare slzičiek. Zo spodných rohov do obdĺžnika do strán vychádzajú paličkové nohy s jednou slzičkou na konci ako chodidlo (možno kopačky). Najdlhší čas venoval lopte a aj je najviac prepracovaná. Je vedľa postavy, farebná. Je to kružnica, ktorú rozdelil na časti a vyfarbil ich. Celá spodná strana je zelený pás trávy. Postava s loptou letí vo vzduchu akoby v zápale hry.

Porovnanie testu POSTAVA pred intervenciou a po intervencii

Postavu kreslí na šírku, používa farbičky. Pri kresbe má menší tlak. Postava nestojí akoby kopala do lopty, alebo skákala. Nenakreslil ústa, obočie, krk a kolená. Ruky sú paličkové, na každú ruku pridal po dva prsty. Pridal trávu a veľmi farebnú loptu.

Diagnostický test: STROM				Hugo	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	10ab

Kresba, pri ktorej je strom bez koreňov. Zdôraznená päta stromu, kmeň je mohutný a široký, na bokoch sú suché konáre, ktoré pôsobia ako klíny vrazené do bokov stromu. Z pravej strany sú štyri a z ľavej strany sú dva, ale jeden je viditeľne väčší a nad ním. Veľmi výrazné okraje a vyfarbená kôra s uzavretým kmeňom. Zvýrazňujú to aj ostne na boku stromu (akési konáre). Tieňovanie len na jednej – ľavej strane koruny. Opakujúce sa listy sú v korune. Pri prvom obrázku kresby stromu Hugo nerešpektoval zadanie a nakreslil dva stromy (*obr.10a*) Nakreslil ich oba na výšku, kresba nesiahla ani do polovice formátu. Opakuje sa aj

chronologické ukladanie listov, padanie listov po oboch stranách a uzavretá koruna. Pri strome napravo je náznak pozadia.

Diagnostický test: STROM				Hugo	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	10c

Kreslil na výšku papiera. Celý strom siaha do spodnej polovice papiera. Nakreslil kruh, potom kmeň, pod to väčší obdĺžnik. Pri kresbe stromu bol tak nahnúty nad papier, že pôsobil ako keby ležal. Takto začal veľmi precízne vykresľovať listy od okraja koruny, jeden vedľa druhého, pokračoval dovnútra koruny. Prerušil kresbu listov a začal veľmi pedantne vyfarbovať spodok stromu. Keď som sa spýtala čo to je, odpovedal, že korene. Potom sa vrátil ku korune a doplnil ju listami až do stredu. Po obvode koruny sú čiarky, ktoré znázorňujú listy. Strom je starší, rastie v záhrade pri chate.

Porovnanie testu STROM pred intervenciou a po intervencii

Strom výrazne delí na tri časti koruna, kmeň, korene. Veľmi zvýraznil korene a stredový kmeň je tenký (pred touto kresbou sa do domácnosti vrátil matkin partner, otec Alfonza a najmladšieho súrodenca).

Diagnostický test: RODINA				Hugo	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	11a

Hugo kreslil od ľavej strany svojho brata Alfonza, mamu, otca (jeho), seba a brata, ktorý sa narodil nedávno. Nakreslil ho ako malého chlapca, napriek tomu, že je bábätko. Alfonz má ako jediný uši, môže to znamenať, že počúva, ale aj to, že je precitlivený a nedôverčivý. Mama – nakreslil ju ako druhú. Vníma ju ako ženu, má najväčšie vlasy a podpätky (matka strieda partnerov). Alfonz spolu s mamou majú vlasy. Otec je vo vzduchu najviac a v porovnaní

s mamou je menší. Hugo má kopačky a má iný nos ako všetci – môže signalizovať pocit menejcennosti. Malý brat má otvorené ústa ako kričiace bábätko. Sám seba nakreslil najväčšieho. Všetky postavy sú malé a kreslené veľmi jednoducho, pri kreslení rodiny sa jeho práca zrýchlila a bol evidentne nervózny.

Diagnostický test: RODINA				Hugo	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	11b

Prvá a najväčšia postava je v ľavom dolnom rohu – brat Alfonz. Telo je nakreslené paličkovo, ruky vyzerajú ako obláčiky, chodidlá sú v tvare slzičiek. Veľká guľatá hlava s veľkými ušami, na pravej strane je nespojené telo s hlavou a má tvar slzičky, na ľavej strane je s hlavou spojené. Oči sú kružnice s výrazným obočím. Postavička má nos v tvare L, ústa sú v úsmeve. Vlasy sú hnedé. Druhú nakreslil postavičku mamy, ktorá je vedľa Alfonza. Telo je paličkové, na konci rúk sú štyri prsty v tvare slzičiek. Na chodidlách v tvare slzy sú výrazne vyznačené podpätky. Vlasy zakrývajú uši, ktoré sú stále viditeľné, pri kresbe uší vyvinul veľký tlak ceruzky na papier. Tvár je kreslená veľmi jemne, dve bodky sú ako oči, obočie, ústa sú v úsmeve a nos má tvar L s bodku. Tretia postavička je Hugo. Nakreslil sa tretí, ako jediný má oblečenie modrej farby, na ktorom má číslo 3, telo je paličkové, ruky sú bez prstov, na chodidlách v tvare slzy sú štuple ako na futbalových kopačkách. Vlasy má čierne, nemá uši, úsmev má široký, vidieť mu zuby. Oči sú guľičky s obočím, nos je L s bodkou. Postava je rovnako veľká ako postava mamy, majú rovnakú farbu vlasov, rovnaké oči a rovnaké nosy. Postavy kreslí od hlavy. Farby, ktoré použil – hnedú a modrú, má rád. Postavy kreslí od hlavy.

Porovnanie testu RODINA pred intervenciou a po intervencii

Pridal svoje obľúbené farby modrú a hnedú. Vynecháva postavu otca (vrátil sa do domácnosti) a najmladšieho brata. Mame pridala uši obočie a o jeden prst viac na oboch rukách. Bratovi Alfonz zmenil oči z bodiek na kružnice. Sebe dokreslil vlasy, obočie a úsmev, ktorý ukazuje zuby a nenakreslil si prsty na rukách a krk. Nos má rovnaký ako mama. Pridal si tričko a číslo.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Hugo	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	12a

V klúde si vypočul príbeh o začarovanej rodine. Zadanie znelo: „Nakresli začarovanú rodinu, sám si určí, koho by si tam z rodiny zobral.“ Na kresbe je centrálnne nakreslený ihličnatý strom. Na lúku kráčajú dve postavy. Úplne v ľavom spodnom rohu jeden je Hugo. Je väčší, má veľké uši s bodkami vo vnútri a nemá spodnú časť nôh, akoby boli zaborené a vychádza na kopec. Má veľký hrubý krk. Druhá postava je Hugov bratranec. Na druhej strane kopca (na pravej strane), je už premenená zostava Huga a bratranca. Hugo je býk a bratranec je koza, a ani jeden nemá rohy. Býk má nohy a ľudskú tvár. Koza má vlasy, je väčšia ako býk, aj keď býka opísal ako veľké a silné zviera. Na obrázok Začarovaná rodina nenakreslil nikoho z vlastnej rodiny, len bratranca, s ktorým je zábava. Bratranec je menší v podobe človeka, no v podobe zvierat'a je väčší. Líši sa aj rukami, ktoré sú v Hugovom prípade čiary a bratranec má ruky v tvare slzičiek. Krk Huga je obdĺžnik a u bratranca je to čiarka. Počas dňa by trávili čas hľadaním potravy, prechádzaním sa. Na otázku, čo celý deň robil býk, by podľa Huga dával pozor, aby ich nikto nenapadol, lebo je silný. Na moju otázku, že pred kým sa má chrániť, odpovedal, že pred ľuďmi, čo pôjdu okolo. Na otázku, čo v tom príbehu robila koza Hugo povedal, že sa išla schovať. Býk po odohnaní ľudí, až po mojom navedení, začne hľadať kozu. Koza podľa neho je šialená a bojzlivá. Ďalšia moja otázka smerovala k rodine, a pýtala som sa, ak by mal členov svojej rodiny zakomponovať do príbehu, kde by boli. Alfonza zakomponoval ako ihličnatý strom, ktorý delí papier na dve časti – premenenú a pôvodnú. Medzi Alfonza v strede a bratranca, dal mamu (nepremenená časť), medzi seba a bratranca dal otca a úplne na kraj, nad seba dal najmladšieho brata – bábätko. V časti, ktorá je začarovaná dal medzi Alfonza a býka najmladšiu sestru. Kopec, ktorý tvorí krajinu určil ako staršiu sestru. Celý príbeh je nakreslený v spodnej polovičke výkresu. Celá práca pôsobí akoby to bola vrchná časť kopca, ktorého väčšiu časť nevidíme.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Hugo	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	12bc

Nakreslil kopec v pravej spodnej časti papiera. Prvého nakreslil brata Alfonza v ľavom spodnom rohu. Alfonz ma hnedé vlasy, čiarku ako ústa, bodky ako oči a malinký trojuholník

ako nos. Na ľavom boku od úst k oku má malú čiarku. Hlava je bez uší. Postava je paličková. Prsty sú paličky na ľavej strane štyri na pravej tri. Vedľa Alfonza napravo nakreslil menšiu postavu – seba. Nemá uši, vlasy sú naznačené štyrmi čiarkami, na sebe má tričko s číslom 3, nad ním je fialové JA. Postava je paličková, prsty sú vo forme obláčikov. Noha na pravej strane je kratšia ako noha naľavo. Obaja akoby leteli vo vzduchu. Hugova kratšia noha sa spája s líniou kopca. V pravej časti papiera na kopci sú už premenení, Hugo ako kôň fialový nápis Kôň a Alfonz prasa, má hnedé vlasy a nápis prasa. Obaja majú ľudské usmievané tváre bez uší, a zvieratá sú bez chvostov. Na otázku „Prečo prasa?“ odpovedal, že prasa je bojzlivé a má strach. „Prečo kôň?“ – aj kôň má strach. Strach majú z ľudí, ktorí ich naháňajú. Pri debate o strachu začal byť nervózny, uhýbal očami, mykal nohou. Dala som mu nový papier a požiadala, aby skúsil nakresliť ten strach, keď o ňom nevie rozprávať. Po celom papieri začal čmárať modrou farbičkou, keď skončil, požiadala som ho aby určil, v ktorom mieste je ten strach najväčší. Hnedou farbičkou urobil veľkú elipsu, ktorú dokončil spojením čiar v ľavom spodnom rohu, kde mu vyšiel akoby špic. (obr. 12c) Opýtala som sa, ako mu je. Pri tejto práci sa evidentne ukludnil a začal hovoriť o strachu z nastávajúceho futbalového zápasu, na ktorom mu veľmi záleží. K téme začarovanej rodiny sa už vracat' nechcel.

Porovnanie testu ZAČAROVANÁ RODINA pred intervenciou a po intervencii

Použil farby – fialovú len na písmo a hnedú len na vlasy brata Alfonza. Kamaráta vymenil za brata a vynechal strom. Nikomu nenakreslil uši. Nepremenená postava Huga je bližšie ku kopcu. Bratov výraz na tvári nepôsobí veselo. V oboch prípadoch sa objavuje strach.

Výsledný posun Hugo

Začína rozprávať o svojich výtvoroch, avšak má stále veľký problém hovoriť otvorene o svojich citlivých témach. Otvoril sám tému strachu, bol schopný čiastočne rozprávať o rodine. Jeho hlavná téma je strach a rodina. Chceme s ním ďalej pracovať na budovaní dôvery, sebadôvery a spracovaní jeho strachu.

7.2. Alfonz, 11 rokov

Diagnostický test: DOM				Alfonz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	13ab

Dom je v spodnej časti papiera. Dvere malé, namiesto kľučky tmavý obdĺžnik – hovoria, že k nemu sa dostane len ten, koho pustí. Okná sú v jednom rade pod strechou. Na oknách sú hrubo členené, priehľadné časti a v nich sú malé sklá. Vedľa domu napravo sa nachádza záhradka. Vidíme len veľký plot, spoza neho trčia dva stromy. Vonkajšie čiary stien domu sú viditeľné a výrazné. Strecha je prázdna na všetkých jeho domčekoch sa objavuje strecha, v ktorej vrchnej časti je srdiečko. Slnko na ľavej strane, na streche sedia štyri vtáky, jeden v strede, vpravo dva a na ľavej strane jeden. Sedia na elektrických drôtoch. Všetky majú hlavu otočenú k slnku, dom je žltý. Žltú farbu má Alfonz rád, pôsobí na neho ako teplo. Po okrajoch papiera sú elektrické stĺpy, ktoré spolu s drôtom tvoria niečo ako „ohradu“ pre dom. Na ľavej strane vedie cesta niekam za dom. V Alfonzových kresbách sa objavuje viackrát motív srdca, vtáka aj odpadkové koše. Na otázku, čo je to za dom, Alfonz odpovedal – škola.

Na druhom obrázku (*obr.13b*) domu, ktorý nakreslil iba ceruzkou, vytvoril činžiak, ktorý má štyri komíny. V strede na streche sedí kovový vták, ktorý ukazuje kam fúka vietor. Alfonz z okna svojho bytu vidí tohto kohúta na dome oproti, je to dom seniorov. Okná, ktoré sú opäť v jednom rade sú štyri (napriek tomu, že to má byť poschodová bytovka). Na ľavej strane domu je cesta a kontajner na odpad, na pravej garáž a auto. Tento dom ma dvojkridlové dvere s kľučkami na oboch stranách dverí. Komíny sú dymiace, no podľa Alfonza je leto.

Diagnostický test: DOM				Alfonz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	13c

Alfonz nakreslil veľký obdĺžnik, kde pripojil strechu, ktorá sa mu však nezmestila do papiera (chýba špic strechy). Nakreslil tri okná s hrubými okennými rámami. Maličké dvere s guľatou kľučkou vpredu sú mierne vľavo. V streche je krúžok. Ako prvú vyfarboval červenú strechu veľmi pedantne a dlho (červenú farbu nemá rád), následne začal vyfarbovať modrú, zelenú a žltú (má ich rád), na stenách domu a polovicu domu nechal bielu. Keď som sa ho

pýtala na krúžok na streche povedal, že si vymyslel vlastnú značku. Čiara pravého kraja domu je veľmi jemná, skoro zaniká.

Porovnanie testu DOM pred intervenciou a po intervencii

Dom je väčší, do formátu výkresu sa nezmestil. Menej okien v jednom rade, viacfarebný. Nekreslí okolie. Dome nemá komín, je bez vtákov. Zmenil tvar kľučky z hranatej na guľatú. Vytvoril si vlastnú značku – krúžok.

Diagnostický test: POSTAVA				Alfonz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	14a

Postavu začína kresliť od nôh a od spodnej časti papiera. Postava je vyššia, je na ľavej strane formátu. Je to futbalista (Messi). Pri postave sú dve bránky, časť bránky je v pravom rohu a druhá je úplne hore nad postavou. Používa perspektívu, poza hlavu prechádza čiara a okolo hlavy je kruh (stred ihriska). Na ľavej strane je počítadlo, na ktorom je číslovka desať, šípka nadol a 11 a šípka hore. Pri ľavej nohe v rohu je futbalová lopta. Oblečenie je športové, číslo 10 na tričku i nohaviciach, podkolenky a na nohách kopačky. Pri myšlienke na svoj idol sa Alfonz uvoľnil, postava sa zväčšila a kresba je bezprostrednejšia. Rozpráva o svojom idole oduševnene, šťastne a s úsmevom. Krk je prepojený s telom. Tričko nie je ukončené golierom. Postava má plné paže, kvetinové prsty. Ľavá noha je užšia ako pravá.

Diagnostický test: POSTAVA				Alfonz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	14b

Alfonz nakreslil postavu seba na pravej polovici papiera. Nakreslil sa bez nosa a uší s úsmevom a s bedmintonovou raketou v ruke naľavo. Papier rozdelil čiarou na dve polovice vytvoril tak „siet“ na druhú stranu na ľavú stranu nakreslil kamaráta s ktorým hrá. Kamarát má

raketu len pri ruke. Prsty má spojené jednou líniou s rukami a Alfonz má ruky ukončené oblúkom a k nim má pripojené polooblúčky ako prsty. Má nohy od trupu oddelené čiarou, nohu naľavo má oveľa tenšiu. Na nohe vpravo upravoval chodidlo a seba na nohe vľavo. Výplet Alfonzovej rakety je diagonálny a kamarátova raketa má výplet vertikálno-horizontálne. Postavy sú v strede v priestore.

Porovnanie testu **POSTAVA pred intervenciou a po intervencii**

Kreslí na šírku formátu dve postavy – seba a kamaráta, oblečenie má menej detailov. Stále delí výkres na polovice. Postavy sú len v jednej polovici. Mení loptu za rakety, postavy nemajú nosy, sú strohejšie menej estetické, menej precízne. Napriek priebehu hry sú postavy strnulé.

Diagnostický test: STROM				Alfonz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	15a

Alfonzov strom je vlastne kompletná záhrada. Je to jasná harmonická kresba, kompozícia je iba do polovice papiera, hore sa objavujú tri mraky a slnko na pravej strane. Strom rastie zo spodku papiera. Dole pri päte má strom dve čiary, akési zhrubnutie päty stromu. Najskôr nakreslil rovnú čiaru a potom kmeň na spodku urobil hrubší – podľa jeho slov, aby ukázal kam, idú korene. Kmeň je široký, pevný a silný s jemnou líniou. Línia je trochu zvlnená pôsobí mäkko a krehko napriek hrubému kmeňu. O kmeň sú opreté hrable z oboch strán – potreba ochrany, potreba byť vedený. Na ľavej strane sú hrable opreté o zem. Hrable pôsobia spolu ako ruky stromu. Koruna je pootvorená odspodu. Korene má zhmotnené dvojistou líniou v bokoch päty stromu. Strom má jediný konár, ktorý rastie, akoby pokračoval z kraja kmeňa a zároveň pokračoval v tvare koruny, vedúcej dovnútra. Stred stromu ostáva prázdny, ale okolo neho ide rozvetvujúci sa konár. V korune sa nachádzajú malé, slabé vetvičky. Línia je tvrdšia, výraznejšia a ťah pri konci konárov je viackrát opakovaný. Nie sú použité krivky. Padajúce lístie je na oboch stranách stromu. Obaja bratia (Hugo a Alfonz) strom kreslili tesne po tom, ako posledný partner, ktorý je zároveň Alfonzovým otcom, opustil ich matku. Lísty sú aj na

zemi pohrabané na kope, tam sú uložené v schéme, rovnako ako aj zemiakové pole so zemiakmi.

Alfonzov opis kresby celej záhrady, v ktorej „bývajú nejakí ľudia“, a starajú sa o záhradu, práve išli na obed. Býva tam aj pes, ktorý vchádza a vychádza z domu vlastným vchodom, ktorý je v dolnej časti dverí.

Na domčeku sú znova okná, v ktorých je akoby mreža. V priečelí strechy je srdiečko. Na otázku, čo to znamená, lebo sa to objavuje na viacerých kresbách, Alfonz vysvetlil srdiečko ako značku, ktorú kreslí aj jeho mama na každý dom. Tráva na spodnej časti obrázku pôsobí ako časť plotu, na pravej časti je plot vyšší. Viac energie venoval záhrade ako samotnému stromu. Veci v opakovaní prvkov – stereopatia.

Diagnostický test: STROM				Alfonz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	15b

Kreslil na výšku, strom posunutý mierne vľavo. Koruna je oválna spojená s kmeňom, päta stromu sa rozširuje. Pri spodnej časti kmeňa sú na oboch stranách hrable. Na pravej strane sú rovné hrable so štyrmi zubami opreté o kmeň a na ľavej strane sú hrable ohnuté v tvare päty stromu so štyrmi zubami a stoja vo vzduchu. Napravo na zemi leží lopata. Na ľavej strane je kopa lístia, na ktorú padajú zo stromu štyri listy, nakreslené sú do štvorca. Koruna nie je oddelená od kmeňa, v jej ľavej časti sú konáre, výrazný je dvoj konár v tvare V, z ktorého potom vyrastajú malé jemné konáre do strán. Kmeň je úplne čistý.

Porovnanie testu STROM pred intervenciou a po intervencii

Z pôvodnej záhrady, o ktorej už iba rozprával, zostali len hrable, lopata, padajúce lístie a kopa lístia vedľa stromu. Kresba stromu je strohejšia, nie je rozdelená koruna od kmeňa. Kreslí menej bojzливо a viac o kresbe rozpráva.

Diagnostický test: RODINA				Alfonz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	16a

Na papieri zľava nakreslil seba, kamaráta, mamu, staršiu sestru. Vpravo je kočiar, v ktorom je najmenší brat. Postavy sú dosť veľké, je tu náznak krajiny vo forme kopčeka, na ktorom stojí mama. Mama má rovnaký tvar hlavy ako Alfonz. Má pravú ruku dlhšiu ako ľavú, pravá ruka ide k bratovi a kamarátovi. Staršia sestra má paličkové telo, ako aj maličký brat v kočíku, kočiar prepracoval. Alfonz a jeho kamaráti hrajú futbal medzi sebou, majú aj loptu. Na otázku, kde by bol jeho brat Hugo, nakreslil krúžok medzi sebou a kamarátom – hral by tiež futbal. Mladšia sestra by bola úplne na pravej strane. Otec by tam nebol. Kamarátova ľavá ruka je väčšia ako pravá ruka, má tvar kvetiny. Alfonz rozprával, ako sa kamarát s ním veľmi niekedy pred tým nekamarátil, zamyslel sa a pokračoval s odhaľovaním svojho nového, skvelého kamarátstva, ako už nechodí ani von, ani už nefajčí, ale chodievajú hrať hry u kamaráta, kde sa cíti veľmi dobre. Obaja s kamarátom vyzerajú rovnako, ale kamarátovu hlavu niekoľkonásobne zvýraznil. Postavy, on a kamarát, sú rovnako postavené – na zemi. Prvý bol nakreslený kamarát, potom on, mama, sestra a malý brat.

Diagnostický test: RODINA				Alfonz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	16b

Malé postavičky v spodnej časti papiera na šírku pod nimi náznak podkladu. Postavy bez uší a vlasov. Prvý na ľavej strane v rohu je Alfonz, vrchná časť tela nie je oddelená od spodnej, ruky sú zvýraznené v predlaktiach a prsty sú v tvare obláčika. Ruka a noha na pravej strane sú hrubšie ako na ľavej strane. Druhá postava, ktorú nakreslil je mama, stojaca vedľa Alfonza. Matka má oddelené nohavice od trička, ruky má celé a oddelená je len spodná časť s prstami. Tretí je otec, ktorý má zvýraznené predlaktie a ruky ako obláčiky. Otec ako jediný má nos a je bez úst. Štvrtá postava je Hugo. Má oddelené nohavice od trička, má najväčšie oči, zvýraznené ústa. Ruky má len ukončené hranato s náznakom prstov. Má dlhý krk. Piata postava je mladšia sestra, ktorá je nakreslená ako najmenšia postava a nakreslená je v porovnaní s ostatnými nedbalo. Jedna ruka má zvýraznené predlaktie na pravej strane a na ľavej strane sú len prsty napojené na ruku. Vyzerá akoby niečo držala pod pazuchou. Rozdelenie medzi tričkom a nohavicami je znázornené len do polovičky trupu. Posledná postava v rade je staršia

sestra, má zvýraznené lakty, prsty má ako obláčiky, má oddelené tričko od nohavíc a nohu na pravej strane ma viditeľne tenšiu.

Porovnanie testu RODINA pred intervenciou a po intervencii

Postavičky sú maličké, sú zjednodušené všetky majú rovnakú výšku. Nenakreslil kamaráta, ale pridal členov rodiny otca, Huga, najmladšiu sestru. Vynechal aj najmladšieho brata s kočiarom. Pod nohami nakreslil zem/trávu.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Alfonz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	17a

Postavy sú maličké, uložené na ľavej spodnej časti papiera, znova bez uší. Zľava je znova nakreslená staršia sestra ako opička. Opica je divá, skáče po činziakoch, je aj smiešna. Opica je ako jediná otočená doľava. Hugo je žirafa, nakreslil ho ako štvrtého, je vysoký aby videl ďaleko na cestu. Žirafa na obrázku je však maličká a vôbec nevyčnieva, je otočená doprava. Druhú nakreslil kačku, je to mladšia sestra, má zohnutú hlavu na pravú stranu a nemá oči. Nepozerať sa, nič ju nezaujímá. Tretia je mama ako mačka, je na pravej strane otočená doprava, medzi ňou a kačkou je nakreslený motýľ – maličký braček. Motýľ je v porovnaní s ostatnými veľký, má tykadlá. Nič okrem zvierat sa na obrázku nenachádza. Alfonz na obrázku nie je, len ich pozoruje ako tiger. Keď som sa spýtala, čo bude robiť tiger na tejto lúke, odpovedal: „Uloví opicu, potom uhryzne žirafu do krku.“ Bol ticho a usmieval sa. Opýtala som sa, kto bude pozeráť na cestu. Odpovedal, že brat motýľ. Kačka sa len hrá, ju nechá tak a stráži ju. Budú tam motýľ, kačka a tiger. Spýtala som sa na mačku. „Po mačke skočím, nezabijem ju, ale odožením ju preč.“ Keď som sa ho opýtala na mamu a on odpovedal, veľmi znervóznel. Začal si už pri vete, ako by ju odohnal, vyberať veci z tašky, začal klopkáť, bolo ticho len vydával zvuky. Zobrala som mu z rúk veci (maličký skrutkovač, lepiacu pásku a reflexnú pásku), opýtala som sa, načo mu budú tieto veci – vraj na opravu niečoho a pomocou pásky si spraví loptu. Vybral si buchtu a začal jesť. Tak som sa pridala, začali sme hrať hru ako rôzne sa dá jesť.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Alfonz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	17b

Obkreslil si ruku a na každý prst nakreslil jedno zviera. Brat Hugo by bol kohút, lebo od rána rozpráva. Mladšia sestra by bola papagáj, lebo všetko opakuje. Kačka by bola staršia sestra, lebo na všetko kváka. On sám by bol pes a matka by bola mačka. Nevysvetlil, prečo by bol on pes a mama mačka. Na tému rodiny sa už nechcel ďalej baviť.

Porovnanie testu ZAČAROVANÁ RODINA pred intervenciou a po intervencii

Nakreslil opäť päť postavičiek zvieratiek, ale sú nakreslené ako prsy na ruke. Do obrázku nakreslil aj seba, už nie je len pozorovateľom, tigrom – lovcom, ale stáva sa súčasťou rodiny.

Výsledný posun Alfonz

Alfonz viac komunikuje, začína konštruktívne prezentovať svoje názory. Dokáže sa lepšie sústrediť. Začína rozprávať viac pravdu. Stále má nutkanie klamať aj o veciach. Ďalej by som pokračovala v práci na získavaní sebadôvery, zlepšení sústredenia a dôvery všeobecne.

7.3. Radúz, 12 rokov

Diagnostický test: DOM				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	18a

Podľa Radúzovho popisu: „To bude môj budúci dom, keď budem veľký.“ Dom stojí na spodnom kraji papiera spolu so záhradkou. Dom a väčšina jeho súčastí, ktoré k nemu patria, sú čierne. Čiernu farbu má rád. Stromy sú hnedé, dôvod uviedol – lebo stromy sú hnedé. Oranžovožlté slnko je v pravom rohu. Vedľa napravo vták, ďalší vybieha zo stromu, čierne lietadlo v ľavom rohu, pod ním dúha z oranžovej, fialovej a červenej farby. S jej umiestnením je spokojný, ma to tak byť. Žiadna farba, ktorú použil nemá pre neho význam, nič si nepredstavuje, sú to len farby, ktoré sa mu páčia a má ich rád, nič iné o tom povedať nevie a nič mu nepripomínajú. Celý dom je obohnáný plotom, kde ho nie je vidno, tam je ale veľký pevný neprekonateľný. Ak by tam aj niekto prišiel, je tam pes. Nakreslil brechajúceho psa, ten môže kedykoľvek vybehnúť von a napadnúť votrelca. Upozornenie na bráne je výrazné a čitateľné. Zo strany ulice na pravej strane je plot nepriehľadný, pokračuje všade kadiaľ, prechádzajú ľudia. Pes je jeho priateľ a je súčasťou domu. Jeho búda je zmenšenina domu. Pes vie, čo Radúz potrebuje, je strážca a spojenec. Návšteva prechádza najskôr bránou, psom a až potom prichádza k dverám. Na dverách je kľučka, ktorá je výrazná, no pôsobí akoby bola v dome. Okná sú vysoko, na spodku sú väčšie, hore menšie, najväčšie okno je celkom hore pri vrchole strechy. Okien je päť. Perom je vypísané, prvé poschodie, druhé poschodie. Na jeho druhom poschodí sú aj dvere, ktoré smerujú von, nikam však nevedú, žiaden balkón ani schody. Pod oknami je výrazný tvar, je to ako balkón, no dvere naň chýbajú. Dom je vysoký, pôsobí členene, akoby zostavený z dvoch kusov. Podľa Radúza je to dom, ktorý bude raz mať. Strecha je s komínom, na ktorom sú línie po celom jeho obvode, na pravej strane a ide z neho dym. Slnko je na pravej strane. Stromami dopĺňa svoj priestor, opakuje sa rovnaká kresba stromu (rozobrané v Strome.) Lietadlo podľa neho nič neznamená, len ho tam chcel mať. Po dlhšom uvažovaní prišiel k názoru, že raz by chcel mať aj lietadlo. Jemná kresba zelenej trávy pôsobí v priestore veľmi nežne, málo tlačil na pastelku.

Diagnostický test: DOM				Radúz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	18b

Začal kresliť ceruzkou a vyfarboval farbičkami. Pracoval na šírku papiera. Nakreslil strechu, steny domu, veľmi pedantne pracoval na krytine strechy a na tehlách komína. Pridal okná, dvere a na záver dokreslil dym vychádzajúci z komína. Začal vyfarbovať steny domu zelenou farbou, žlté časti strechy, fialové časti, čiernu, červenú časť strechy. Vyfarbil modrou okná a dlho sa venoval dverám. Tlak na farbičky na dverách je veľmi silný. Dvere majú na sebe horizontálne ukladané hrubé čiary v kombinácii s bielymi (vynechal miesta, biela je čistý papier). Opýtala som sa ho, či je tam voľná plocha. Povedal, že je to hrubé drevo v kombinácii s kovovými časťami. Zárubňa dvier je z kovu, celé dvere sú pevné a nedajú sa v žiadnom prípade rozbiť. Na oboch krídlach dvier sú čierne kľučky. Okná sú dve, umiestnil ich vysoko pod strechou. Cez svetlú modrú prechádza križovanie tmavšej modrej v rovnakom odtieni, ale nakreslené pomocou väčšieho tlaku. Posledný vyfarbil komín oranžovou farbou. Na koniec som ho požiadala, aby urobil skupinku farieb ktoré má najradšej a také ktoré nemá rád. Obľúbené farby dal do rámčeka a veľmi pedantne ich vypísal – zelená, čierna, modrá a červená. Neobľúbené farby nakreslil do formy obláčikov a nepopísal textovo – fialová, hnedá, žltá.

Porovnanie testu DOM pred intervenciou a po intervencii

Použil farby a bol schopný urobiť test farieb. Sústreďuje sa na dom, vynecháva okolie. Menej okien, sú v jednom rade a bez ochranných zábran. Dvere sú väčšie a v strede domu. Farebná strecha je bez okna.

Diagnostický test: POSTAVA				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	19a

Postava je maličká, počas kresby zakrýval, čo kreslí. Viedol pevnú čiaru celej postavy iba raz išiel mimo (potiahol čiaru mimo ľavého ramena smerom hore), nesnažil sa to opraviť.

Kreslil rýchlo. Jeho telo pri kresbe postavy akoby vytvorilo bariéru pred mojím zorným uhlom a jeho prácou. Hlava je proporcionálne správne. Hlava má len veľké zvedavé oči a krátke vlasy, vytvorené ostrými zúbkami. Krk je dĺžkou akurát k postave. Spodná časť rúk je zovretá v päst'. Telo je obdĺžnik, no proporcionálne sa to nevymyká, na nohách je trojuholník vedúci od trupu po členky. Pod postavou je tmavý podklad, na ktorom postava stojí. Radúzov opis: „To som ja, išiel som do lesa na huby a stratil som sa. To podo mnou je lúka. Ide noc, bojím sa, že ma niekto prepadne.“

Na otázku, keby bol les čarovný, čo by ti vyčaroval povedal, že by si prial otca, aby ho dostal z lesa von. Na otázku: „A čo mama?“ odpovedal: „Mama je doma a keby sme prišli húkala by, kde som tak dlho.“ Na otázku: „Ak by mohol les zmeniť teba, na čo by ťa zmenil?“ odvetil, že les by ho premenil na neviditeľného a on ako neviditeľný by narástol, potom by ho menil na ďalekozrakého a on by narástol ešte vyššie, bol by úplne vysoký a šli by spolu preč. Na otázku, ak by les mohol zmeniť aj otca, čo by zmenil, Radúz by si prial, aby bol otec bohatý, lebo by mu dával peniaze, ak by chcel. Radúz sa nad touto myšlienkou spokojne usmieval. Opýtala som sa ho, či by si vybral otca bohatého ale nezmeneného, alebo bez čarovných peňazí, ale dobrého človeka. Otázka ho prebrala a voľba bola pre neho evidentne nemožná. Po chvíli sa mu mení spokojný výraz a pozerá na mňa ako maličké dieťa a skoro šeptom hovorí: „Nech ostane tak ako je, ale aby oco nehúkal.“

Prvá čiarka nad hlavou je jeho veľkosť ako neviditeľný a druhá ako ďalekozraký.

Diagnostický test: POSTAVA				Radúz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	19b

Na šírku papiera nakreslil v ľavej časti postavu s červenými nohavicami. Je to stavebný robotník, ktorý si práve bol kúpiť tepláky Gucci, ktoré si aj obliekol. Kúpil si aj bundu Nike a cíti sa výborne, lebo dostal peniaze za prácu, ktorú odvedol. Robotník stavia budovy v prístave mimo domova. Doma ho čakajú otec, mama, brat a sestra. Je to zábavný človek, má vždy dobrú náladu a dosť veľa peňazí. Na obrázku však je postavička, ktorej výraz je strnulý a tvár je bez úsmevu a oči sú kružnice bez zreničiek. Postava má krátke hrubé ruky, pravá ruka je hrubšia ako ľavá. Postava nemá krk. Medzi nohami tvar písmena V, nohy neprimerane krátke, telo dlhé a v páse obrátený trojuholník.

Porovnanie testu POSTAVA pred intervenciou a po intervencii

Zmenil kresbu na šírku papiera použil farby (oblúbené). Bez podlahy, postava je väčšia, nemá krk, je na ľavej časti papiera, má nos a ústa. Nohy nie sú spojené. Pri postave zopakoval výrazný tvar V na spodnej časti postavy, po intervencii to zdvojnásobil. Na kresbe oblečenia pridal detaily.

Diagnostický test: STROM 1				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	20a

Prvý Radúzov strom je úplná krajina s domom aj postavou. Strom vyrastá zospodu papiera, je posunutý doprava. Na pravej strane sú dva kvety a na ľavej strane, hneď vedľa stromu je kvet a úplne naľavo je dom. Strecha domu je zatvorená, ale dom je v priereze. Nad domom, poza vrchnú časť stromu, prechádzajú elektrické káble. Vo vrchnej časti na ľavej strane je slnko a štyri mraky. Má snahu vyplniť celý formát. Radúz venuje viac času tomu, čo je okolo. Našu pozornosť strháva viac dom a život v ňom. Na dom, tak ako na kmeň stromu, používa veľký tlak na ceruzku, tento tlak sa objavuje aj na korune stromu v častiach, kde linka vchádza a vychádza do a z koruny. Vytvára to dojem, akoby koruna vznikla vtlačaním písmena V do guľatej koruny. Pri pohľade na korunu to vyzerá, akoby to vyvolalo tlak. Kvety v pravej časti sú veľmi podobné, pri otázke, kto by to z rodiny bol, určil ako kvet úplne napravo mamu a ako kvet pri strome seba. Otec by bol strom a kvet na ľavej strane by bola sestra. Tento kvet je odlišný a na stonke má ostré listy. Korene sú súčasťou päty stromu a siahajú až ku kmeňu. Pôsobia ako tráva, sú jemné, krátke. Päta stromu je spojená s koreňmi, je rozšírená aj časť nad týmto zhlukom. Linka kmeňa je výrazná, obtiahnutá hrubšou a tvrdšou linkou. Koruna je uzavretá, oblúčiková. Vo vnútri koruny je prázdny priestor.

V dome, ktorý nakreslil, je človek stojaci na schodoch, má strnulý výraz tváre. Dvere vedú do záhrady, človek je neznámy, nikto, koho pozná. Na prízemí je stolička, stôl, televízor, pod schodmi je visiace svietiace svetlo. Na poschodí je stôl, horiaca sviečka a dve stoličky, dve okná a dve svietiace svetlá. V streche jedno okno, strecha je kreslená zvonku domu v priereze, dymiaci komín – teplo. Všade je veľa svetelných zdrojov, vonku je deň a svieti slnko.

Diagnostický test: STROM 2				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	20b

Slnko je v ľavom hornom rohu má oči, ústa. Strom je primerane veľký s uzatvorenou korunou v tvare obláčika. Strom je situovaný do stredu papiera, vyrastá zo spodku, korene sú nad spodnou časťou papiera, pôsobia ako tráva a sú súčasťou základne stromu. Koruna je úplne čistá, prázdna. Vetvy, ktoré znamenajú schopnosť prispôbiť sa okoliu, na kresbe chýbajú. Pri strome rastú dva kvietky. Spýtala som sa Radúza, kto z rodiny by bol strom. Určil otca a ako dôvod uviedol otcovu silu (otec je skôr drobnej postavy). Kvety by boli sestra pri otcovi a Radúz sa označil ako kvet na ľavom kraji výkresu. Opýtala som sa na mamu, kde by bola. Radúz pozeral na výkres, ostalo tam slnko a štyri oblaky. Dlhو premýšľal a nakoniec určil slnko ako matku, dopísal mama a dokreslil lúče (tvrdo). Oblaky sú kamaráti – partia. Podelil ich na hlavného vodcu, to je najväčší oblak na pravej strane, dole nad ním najmenší je poskok (sluha) a dva prvé sú obrana pred niekým, kto ich chce napadnúť. Strom a kvety vychádzajú medzi sebou dobre. Slnko ich má všetkých rado, no kvety sa nikdy na slnko nepozerajú, iba keď zaľúka vietor, no tento moment nemajú radi. Radúz zle spolupracoval, nervózne reagoval, bol v strese.

Diagnostický test: STROM				Radúz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka	10-15 min.	Nakresli dom	20c

Strom je v ľavej polovici papiera. Má korunu v tvare obláčika, v strede prázdnu, kmeň je hore zúžený, dole rozšírený, v rámci kmeňa dole pri spodnej časti výkresu je pás veľmi energicky nakreslených čiarok, ktoré znázorňujú korene. Na pravej strane sú hustejšie a menšie oblúčiky. Koruna a kmeň nie sú rozdelené. Strom rastie v záhrade je to zdravá jablň pri dome na kmeni nemá žiadne hrče ani nič. Opýtala som sa ho, z čoho môže mať strom hrče. Podľa Radúza hrče môže mať z choroby, nevie akej, ale pri tej chorobe by mu opadalo lístie a potom by sa celý strom zrútil.

Porovnanie testu STROM pred intervenciou a po intervencii

Zmenil kresbu na šírku papiera, strom je na ľavej časti papiera. Nakreslil strom bez okolia. Koruna aj kmeň sú prázdne. Tlak pri kresbe nie je tvrdý, kmeň je tenší a korene zhrubujú.

Diagnostický test: RODINA				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	21a

Postavy u Radúza sú maličké, značí to o neistote, zníženom sebavedomí a nedostatku seba vývoja. Postavy sú bez spodnej časti rúk, paže chýbajú Radúzovi a mame. Otec a sestra majú široké paže. Sestra a otec majú pevný postoj. Radúz a mama majú užšiu líniu figúry a postoj nie je taký dominantný. Všetci okrem neho majú vlasy. Vlasy sú zvýraznené pri sestre na kučeravé tmavé (sestra má dlhé blond). Aj postava sestry je široká, to kopíruje realitu. Radúzovi vlasy chýbajú. Všetky osoby sú bez krku. Postavy sú viac na ľavej strane. V tejto kreslenej rodine je on najviac vzdialený od otca. Na všetkých tvárach je umelý úsmev, čiara je výrazná tlak na ceruzku je viditeľný.

Diagnostický test: RODINA				Radúz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	21b

Členov rodiny ukladá v rade od ľavého okraja papiera po stred postavy, sú malé, pri kresbe používa pastelky. Začína kresliť úplne odľava postavičku seba, potom otca, sestru a mamu. Postavy nemajú uši, vlasy ani chodidlá. Radúz a sestra majú ústa v tvare čiarky, otec a mama v tvare úsmevu. Oči kreslí ako krúžky bez zreničky a nos je čiarka. Radúz a mama sú väčší ako sestra a otec. Postavy majú dlhé krky, výrazné hranaté plecia. Prsty na rukách vyzerajú ako malé chumáčiky. Jeho telo je ako jediné rozdelené po výške na tri časti. Telo – stredná časť, pri ktorej nie je celkom jasné, či patrí k nohám alebo k telu. Oblečenie je vyfarbené v jeho obľúbených farbách čierna a červená, len na jeho oblečení sa farby striedajú na odevoch. Na všetky figúry použil dve farby, jednu ktorú má rád a jednu, ktorú nemá rád. Otec modré (má rád) tričko, hnedé (nemá rád) nohavice. Sestra fialové (nemá rád) tričko, sivé nohavice. Mama hnedé (nemá rád) tričko, a červené (má rád) nohavice. Najviac si dal záležať pri vyfarbovaní vlastnej postavy.

Porovnanie testu RODINA pred intervenciou a po intervencii

Postavičky sú väčšie a farebné, nemajú vlasy a chodidlá, pridal krky a prsty. Výraz v tvári zmenil seba a sestru z úsmevu na vodorovnú paličku. Seba premiestnil z pravej strany na ľavú.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Radúz	
Pred intervenciou	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	22ab

Začarovajú rodinu kreslil Radúz dvakrát. Prvá kresba (*obr. 22a*) je zasadená do krajiny, je na nej kúzelník v pravom spodnom rohu. Kúzelník má lietajúce topánky. V pravej ruke má kúzelnú paličku a na panve má kruh, nemá ramená. Na lúke sú štyri malé geometrické tvary – od ľavej strany je prvá kružnica – mama, Radúz ako obdĺžnik položený dlhou stranou na zem, nasleduje trojuholník – otec ostrým koncom hore a sestra je štvorec. V priestore medzi sestrou a kúzelníkom je loď (lietajúca), v ktorej sa doplavil kúzelník. Pod nimi je naznačená tráva a pozdĺž sa nachádza sedem kopcov, ktoré vypĺňajú priestor spolu s piatimi oblakmi a slnkom. Slnko je v ľavom rohu taktiež štylizované, slnko má oči a pozerá sa na dej pod sebou. Nakreslil sa opäť pri mame, ako pri kresbe rodiny, rovnaké je aj postavenie otca. Medzi rodičov dal seba. Mame dal ako jedinej tvar bez rohov, nakreslil ju ako kružnicu. Otec má rovnaký tvar trojuholníka ako lietajúca loď kúzelníka. Spolu s členmi rodiny sa mení aj pozorovateľ – zjednodušené slnko .

Druhýkrát (*obr. 22b*) som znova požiadala o nakreslenie začarovanej rodiny. Ešte raz s vysvetlením témy. Nakreslil otca ako mamuta, úplne v ľavom spodnom rohu, ktorý je otočený, akoby šiel z papiera preč. Otec má veľký chvost, ostré pazúry na nohách, mamut má pevnú líniu kresby – mamuta nemožno už stretnúť. Za mamutom je medveď – mama, ktorá má jemnú ležérnu kresbu, nemá chvost. Medveďa vníma ako pohodlného a lenivého. Sám seba nakreslil ako býka, ktorý ide v tomto rade posledný, oči má úplne dole (pôsobia ako nozdry) a má veľké ostré rohy. Je najväčší. Zvieratá sú na spodnej ľavej strane papiera, nič iné sa už na papieri nenachádza. Na otázku, čo celý deň na lúke robili odpovedal: „Nič, len hľadajú potravu, chodia po lese a zháňajú potravu a vodu.“ Sestru nenakreslil, lebo zostala spať doma. Nikto nemá uši. Medveď vie dobre utekať, mamut už nie je v tomto svete. Býk je veľký, silný a útočí keď ho napadne niekto, kto mu chce ublížiť. Na otázku, ako im bolo celý deň odpovedal: „Zle, boleli nás nohy, keď sme len chodili.“ Nemohli si ani ľahnúť a ani nechceli, lepšie bolo keď boli znovu ľuďmi.

Diagnostický test: ZAČAROVANÁ RODINA				Radúz	
Po intervencii	Formát	technika	časová dotácia	Zadanie	obr.
	A4	ceruzka/farbičky	10-15 min.	Nakresli dom	22c

Prvého kreslí seba ako tigra v ľavej časti dolného rohu. Tiger má dve laby so štyrmi prstami tvár má ľudskú oči kružnice, nos čiarka, nemá uši a má hrubý chvost. Je to najväčšia kresba na papieri. Prepojenie hlavy a tela je v akomsi „hrote“. Tiger je pre neho silný lovec. Keď je hladný, loví bociana (sestra), ak ho neuloví, počká si. Opica je v strede spodnej časti papiera, nakreslil ju ako druhú a je to otec. Podľa Radúzových slov je to veľká a silná gorila, ktorú on ako tiger nenapadne. Ako jediná má uši a nemá krk. Nohy opice sú krátke a každá má inú formu. Opica je dobrá, majú ju radi, iba ak robí neporiadok, ostatní sa na ňu nahnevajú. Opica vychádza najlepšie s bocianom, navštevujú sa a sú si priateľmi. V pravej časti na spodku papiera je plaziaci sa had, je to matka. Had je obrovská 10 metrová anakonda, ktorá potrebuje veľa spánku v tráve, lebo je stále unavená. Útočí len keď ju nahnevajú, pripláza sa, ovinie okolo narušiteľa a niekedy aj hryzie. S tigrom anakonda chodíva aj loviť, anakonda strážia, tiger útočí. Takto lovia aj menšie opice. Had má výrazný jazyk a oči. Pri kresbe hada používal najmenší tlak na ceruzku, najjemnejšia kresba. Bociana – sestru nakreslil ako posledného. Na papieri sa nachádza v ľavej hornej časti nad tigrom. Bocian má zobák aj ústa. Zobák ide z boku hlavy, na hlave sú aj oči, ktoré idú dopredu. Na hlavu bociana použil najväčší tlak z celej kresby. Bocian nič nerobí, len chytá dážďovky. Telá opice a bociana sú kreslené rovnako intenzívnym tlakom.

Porovnanie testu ZAČAROVANÁ RODINA pred intervenciou a po intervencii

Nakreslil väčšie postavy, pridal sestru – bociana. Dokreslil nosy a ústa, na seba nepoužil žiadne ostré tvary. Seba premiestnil z pravej na ľavú stranu.

Výsledný posun Radúz

Pri Radúzovi je najviac viditeľné ako sa uvoľnil v rámci sedení. Nedokáže sa stále úplne kontrolovať a ovládať konanie v triede. Hovorí však otvorenie o problémoch v škole, rodina ostáva zatiaľ okrajová. Začína spomínať sestru, otca veľmi málo, mamu skoro vôbec. Pri probléme už nemá snahu prevádzať reč na niečo iné, dokáže sa sústrediť na problém. V jeho triede sa znížila intenzita agresívnych prejavov a konfliktných útokov, pri práci s Radúzom chcem ďalej pokračovať skupinovú terapiu s jeho triedou.

ZHRNUTIE

Predpokladala som, že vďaka arteterapeutickým stretnutiam a technikám si žiaci začnú uvedomovať svoje priority, získajú sebadôveru, dokážu otvorene rozprávať o prežívaní svojho života, ich reakcie budú v duchu asertívneho správania

Cieľom absolventskej práce bolo zistiť možnosti využitia arteterapie pri práci so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia, pre skvalitnenie a dosiahnutia lepších výsledkov vo výchovno-vzdelávacom procese.

Za hlavné hypotézy som si zvolila :

Je využitie arteterapeutických terapií prínosom pre problémových žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia?

Zistila som, že väčšina techník mnou použitých je pre problémových žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia na základnej škole použiteľná. Nedajú sa používať techniky, na realizáciu ktorých je potrebné väčšia časová dotácia. Žiaci si postupne začali uvedomovať pocit bezpečia. Zatiaľ najviac pozorovaným prínosom pre problémových žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia je ich postupné uvedomovanie si pocitu bezpečia a nadobúdania dôvery v seba a v okolie.

Môže prostredníctvom arteterapie dôjsť k zlepšeniu správania problémových žiakov?

Pomocou spätnej väzby od spolužiakov aj učiteľov môžem konštatovať, že sa začal pozitívny posun správania počas vyučovacích hodín, aj počas prestávok. Tento posun je malý, no reakcie na neho sú pozitívne.

Môže sa prostredníctvom arteterapie zlepšiť komunikácia medzi žiak – žiak, žiak – učiteľ, žiak – žiačka?

Môžem skonštatovať, že už aj počas arteterapeutických sedení sa ukázalo, že komunikácia už nie je taká expresívna, ironizujúca a prejavy formou kriku ustúpili. Vo väčšej miere sa objavuje asertívne správanie.

Vplyv Arteterapeutických sedení v rámci dlhodobého cieľa nemožno vyhodnotiť vzhľadom na krátky čas. Žiaci budú na budovanie sebadôvery, sebaúcty, sebaovládania a dôvery potrebovať oveľa dlhšie obdobie.

ZÁVER

Absolventská práca sa zaoberá využitím arteterapie v školskom procese na základnej škole. Komunikácia cez arteterapiu sa ukázala pri deťoch zo sociálne znevýhodneného prostredia ako možná cesta. Overila som si, že arteterapia je vhodná metóda práce s deťmi aj v rámci školy. Žiaci mali priestor a čas na sebarealizáciu, uvoľnenie, upokojenie, premýšľanie o veciach, ktoré ich sprevádzajú. Mali priestor na vyjadrenie svojho názoru, dostávali pokojnú spätnú väzbu na svoje vypovedané myšlienky a činy v rámci skupiny a učia sa ju prijímať a spracovať. Žiaci postupne a pomaly získavali dôveru voči skupine aj mne. Postupne sa ich komunikácia zbavovala napätia z trestu, na ktorý sú zvyknutí, a ktorý pri niektorých situáciách čakali. Výber arteterapeutických techník som volila vzhľadom na časovú dotáciu 45 minút a hlavné požiadavky žiakov. Na začiatku chceli robiť len ceruzkami, odmietali aj farbičky, iba pri voľných čiarach si vyberali voskové pastelky. Predpokladám, že postoj žiakov sa pri ďalších arteterapeutických stretnutiach bude posúvať v každom smere. Záujem detí o arteterapiu je veľký.

Na záver by som chcela povedať, že aj pre moje povolanie výtvarného pedagóga bolo štúdium arteterapie veľmi prospešné. Vnímanie žiakov, ich vnútorné prežívanie dostalo iný rozmer a získala som nový pohľad na výtvarnú tvorbu s možnosťou využiť výtvarné techniky v terapeutickom procese.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY

KŘIVOHLAVÝ, J. Psychologie moudrosti a dobrého života. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 138 s. ISBN 978-80-247-2362-4.

KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty mezi lidmi. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 189 s. ISBN 978-80-7367-407-6.

CAMPBELL, J. Techniky arteterapie ve výchově sociální práci a klinické praxi. Praha: Portál. 1998 200 s. ISBN 978-80-7178-428-9

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. Základy arteterapie. Praha: Portál, 2002. 304 s. ISBN 978-80-262-1043-6.

VÁGNEROVÁ, M. Současná psychopatologie pro pomáhající profese, Praha: Portál, 2014. 816 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

LIEBMANN, M. Skupinová arteterapie, Praha: Portál, 2010. 280 s. ISBN 978-80-7368-729-9.

ROSALINE, D. Kresba jako nástroj poznání dítěte, Praha: Portál 2008 205 s. ISBN 978-80-7367-415-1.

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. Art&Arttherapy. Bratislava: Petrus 2016 288 s. ISBN 978-80-89233-96-0.

ZELINA, M. Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Iris 1996 ISBN 978-80-9670134-7

NEWLOVEOVÁ, J a DALBY, J. Laban pro každého. Olomouc: Akademie Alternativa 2016 ISBN 978-80-906567-0-33.

ORAVCOVÁ, J. Sociálna psychológia UMB 2005 306 s. ISBN 80-8083-128-9

KULKA, J. Psychologie umění. Grada Publishing, 2008 404 s. ISBN 978-80-2472-329-7

VENDEL, Š. Pedagogická psychológia. Bratislava, Mračko, 2007 447s. ISBN 978-80-8057-710-0

KARIKOVÁ, S Kapitoly z pedagogickej psychológie, Žilina IPV/EDIS 2006 137 s. ISBN 978-80-8070-509-7

POTMĚŠILOVÁ, P a SOBKOVÁ, P Arteterapie a artefiletika, Olomouc: Univerzita Palackého 2012 111s ISBN 978-80-244-3120-8

ZOZNAM INTERNETOVÝCH PRAMEŇOV

BENÍČEK, T.: *Arteterapie, 2012*

<https://www.arteterapie.net/umelecke-terapie/arteterapie/>

AKADEMIE ALTERNATIVA: *Výtvarné projektivní metody -*

<https://www.akademiealternativa.cz/vytvarne-projektivni-metody>

MIHALOVIČOVÁ, J.: *Význam detskej kresby ako projektívnej metódy v diagnostickej činnosti sociálneho pracovníka., 2013*

<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/vyznam-detskej-kresby-ako-projektivnej-metody-v-diagnostickej-cinnosti-socialneho-pracovnika>

VALKO, E.: *Školský poriadok., 2013*

<http://www.zskomre.sk/ckfinder/userfiles/files/skolsky%20poriadok%20-%20upravena%20B.pdf>

PRÍLOHY

Zoznam príloh

Príloha č. 1 – obrázky ku kapitole 6. Skupinová arteterapia

Príloha č. 2 – obrázky ku kapitole 7.1 Hugo, 14 rokov

Príloha č. 3 – obrázky ku kapitole 7.2 Alfonz, 11 rokov

Príloha č. 4 – obrázky ku kapitole 7.3 Radúz, 12 rokov

Príloha č. 5 – Autentické poznámky žiakov

Príloha č. 1 – obrázky ku kapitole 6. Skupinová arteterapia

Obrázok č.1a Alfonz

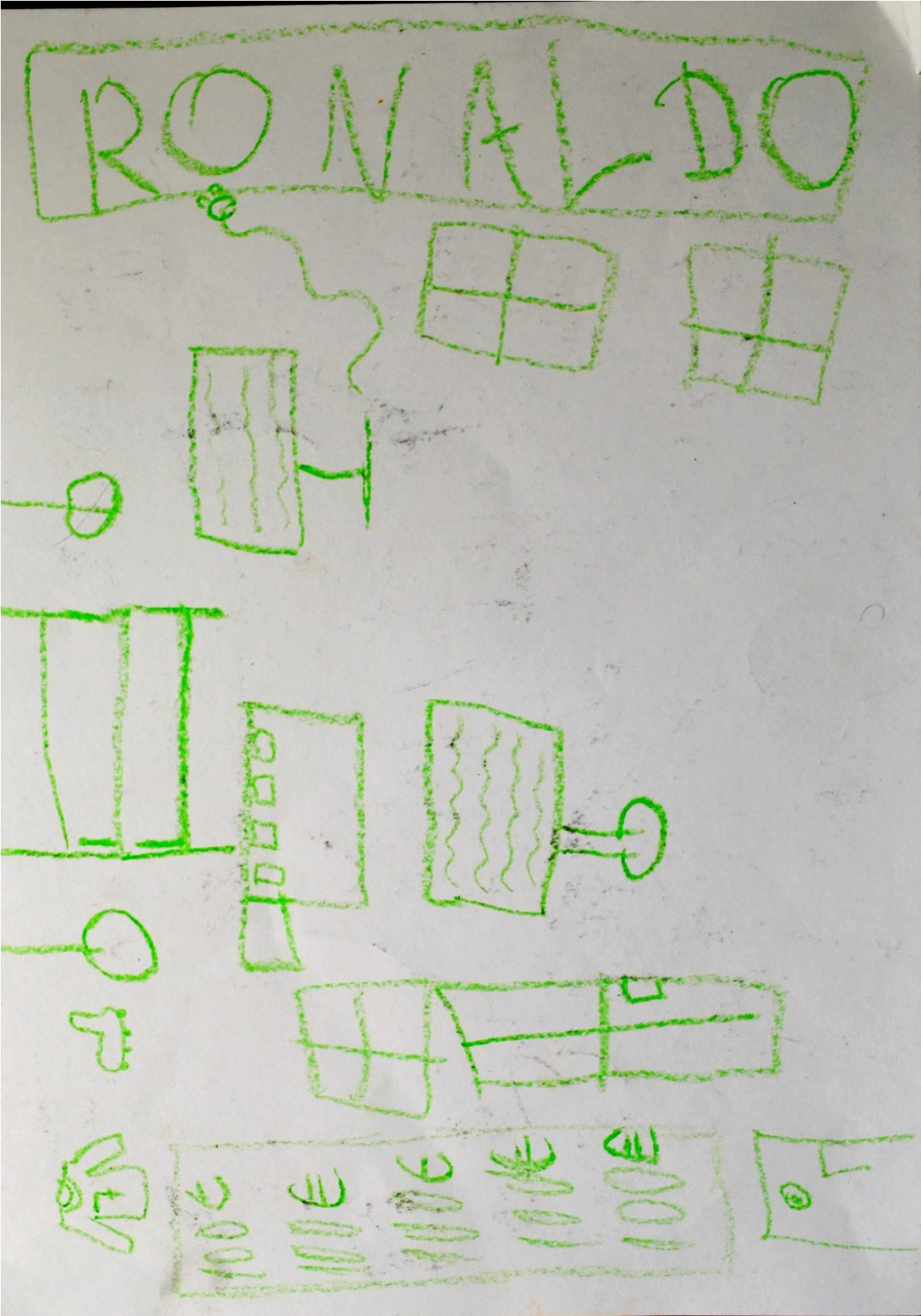
Obrázok č.1b Laco

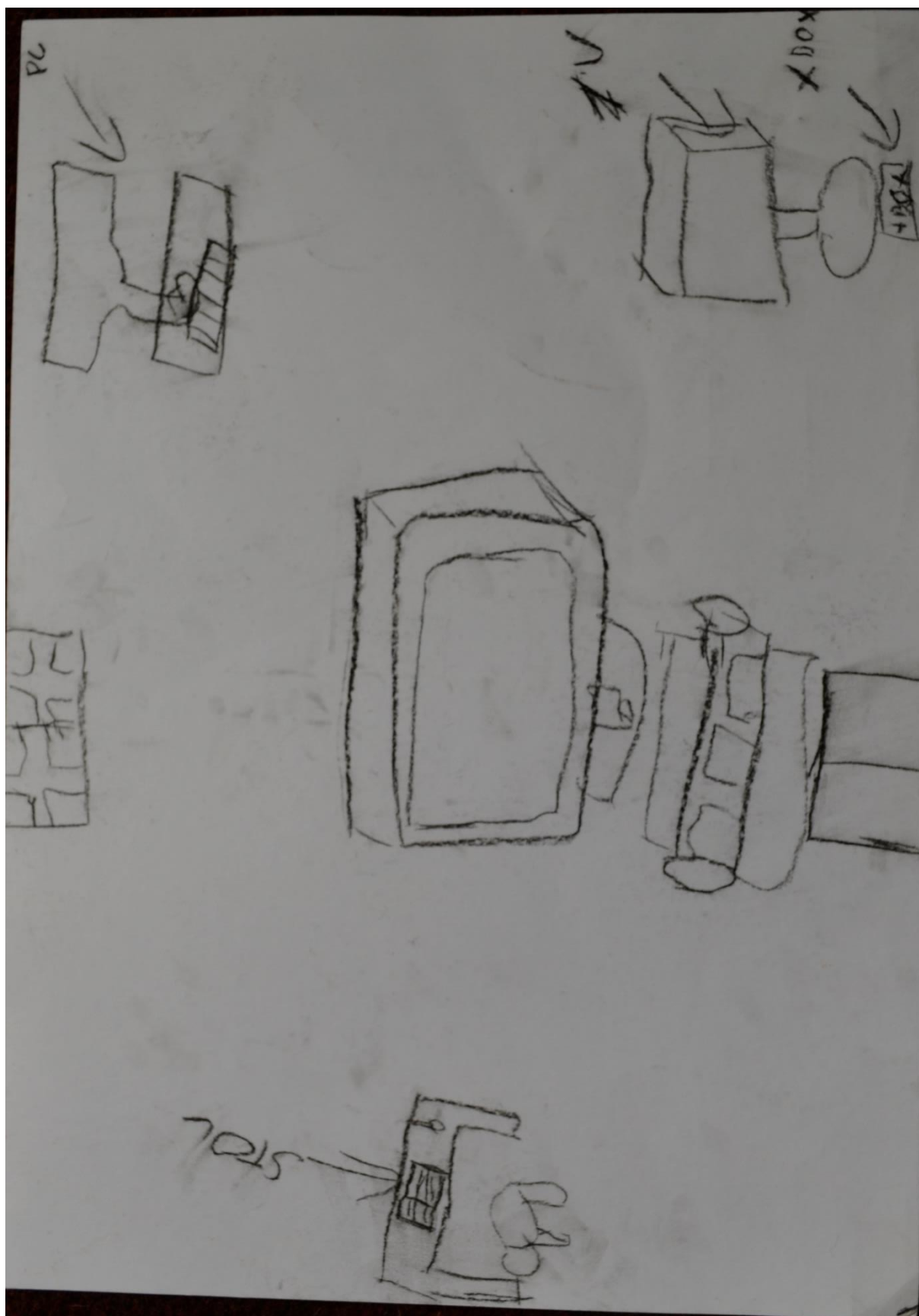
Obrázok č.1c Dan

Obrázok č.2a Radúz izba

Obrázok č.2b Alfonz izba

Obrázok č.3a Zlý ostrov

Obrázok č.3b Dobrý ostrov

Obrázok č.4a Cesta čiary

Obrázok č.4b Cesta čiary

Obrázok č.5 Ostrov

Obrázok č.6a Koláž dokresľovaná farbičkami (Radúz)

Obrázok č.6b Koláž dokresľovaná farbičkami (Hugo)

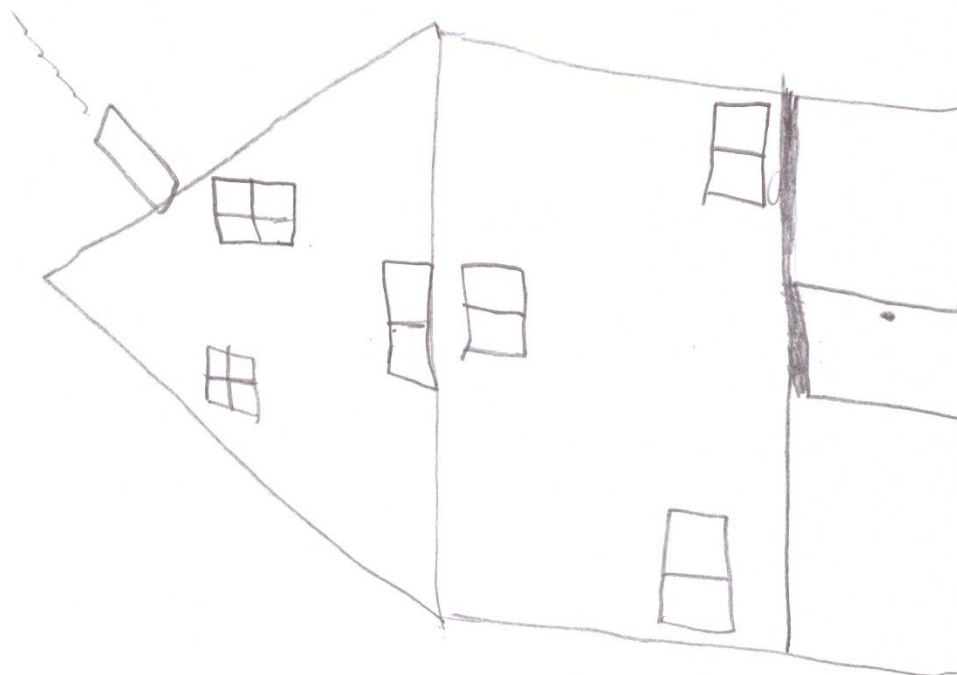

Obrázok č.7 Rozhovor

Príloha č. 2 – obrázky ku kapitole 7.1 Hugo, 14 rokov

Obrázok č.8a Dom (Hugo pred intervenciou)

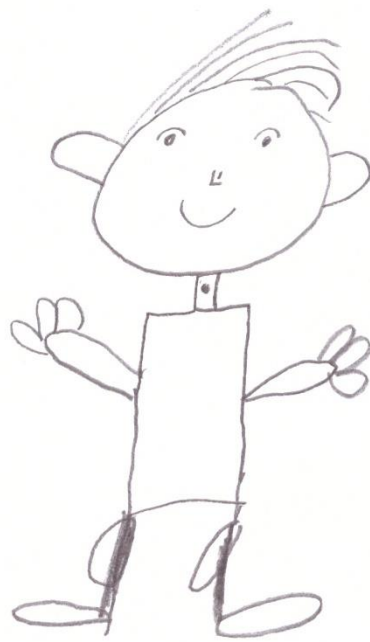
Obrázok č.8b Dom (Hugo po intervencii)

Hugo porovnanie DOM

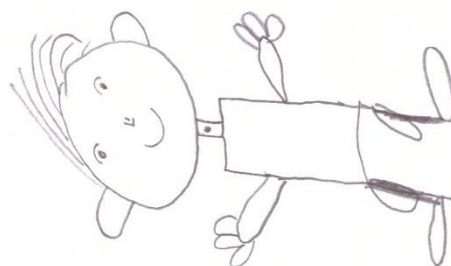
Obrázok č.9a Postava (Hugo pred intervenciou)

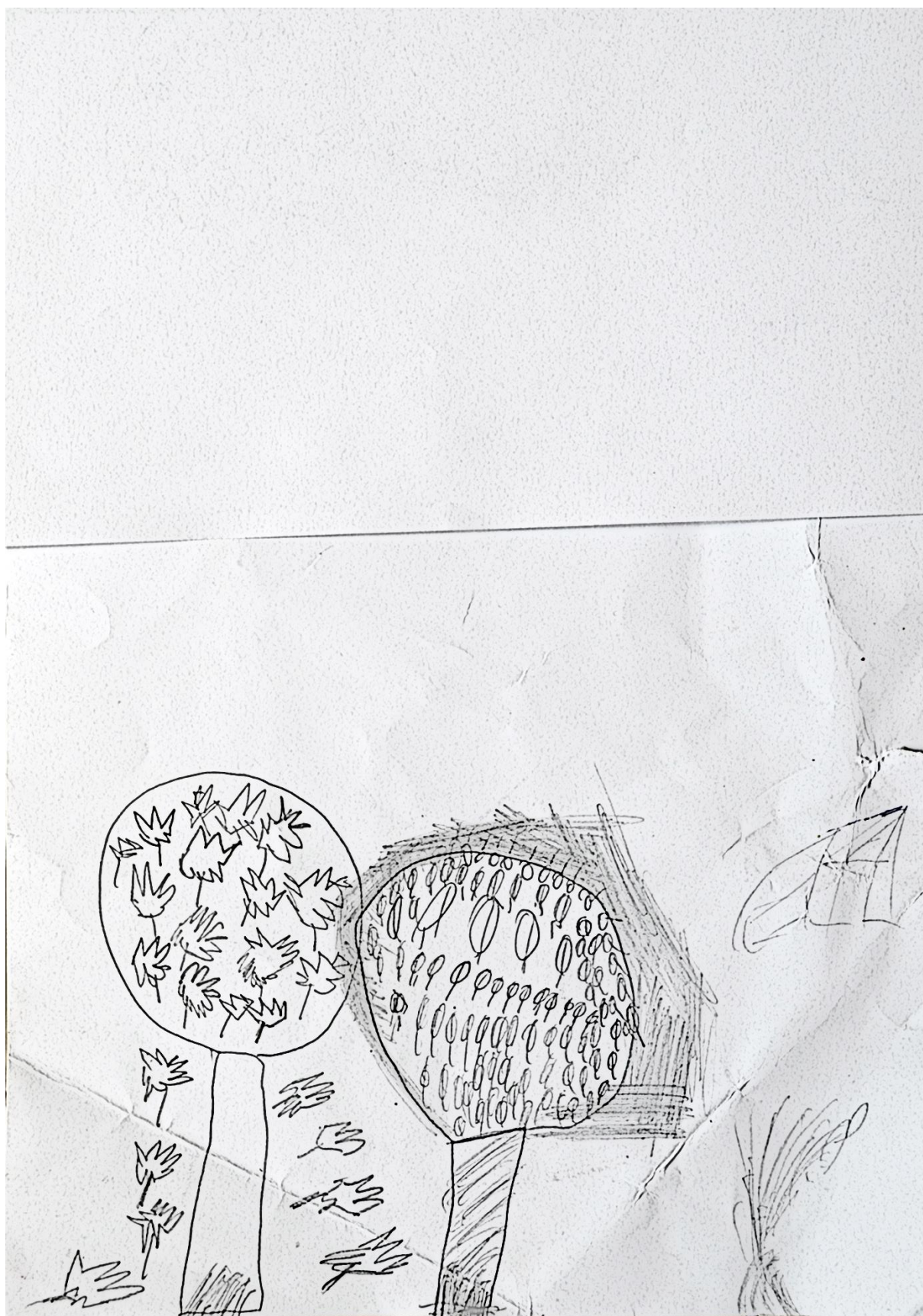
Obrázok č.9a Postava (Hugo po intervencii)

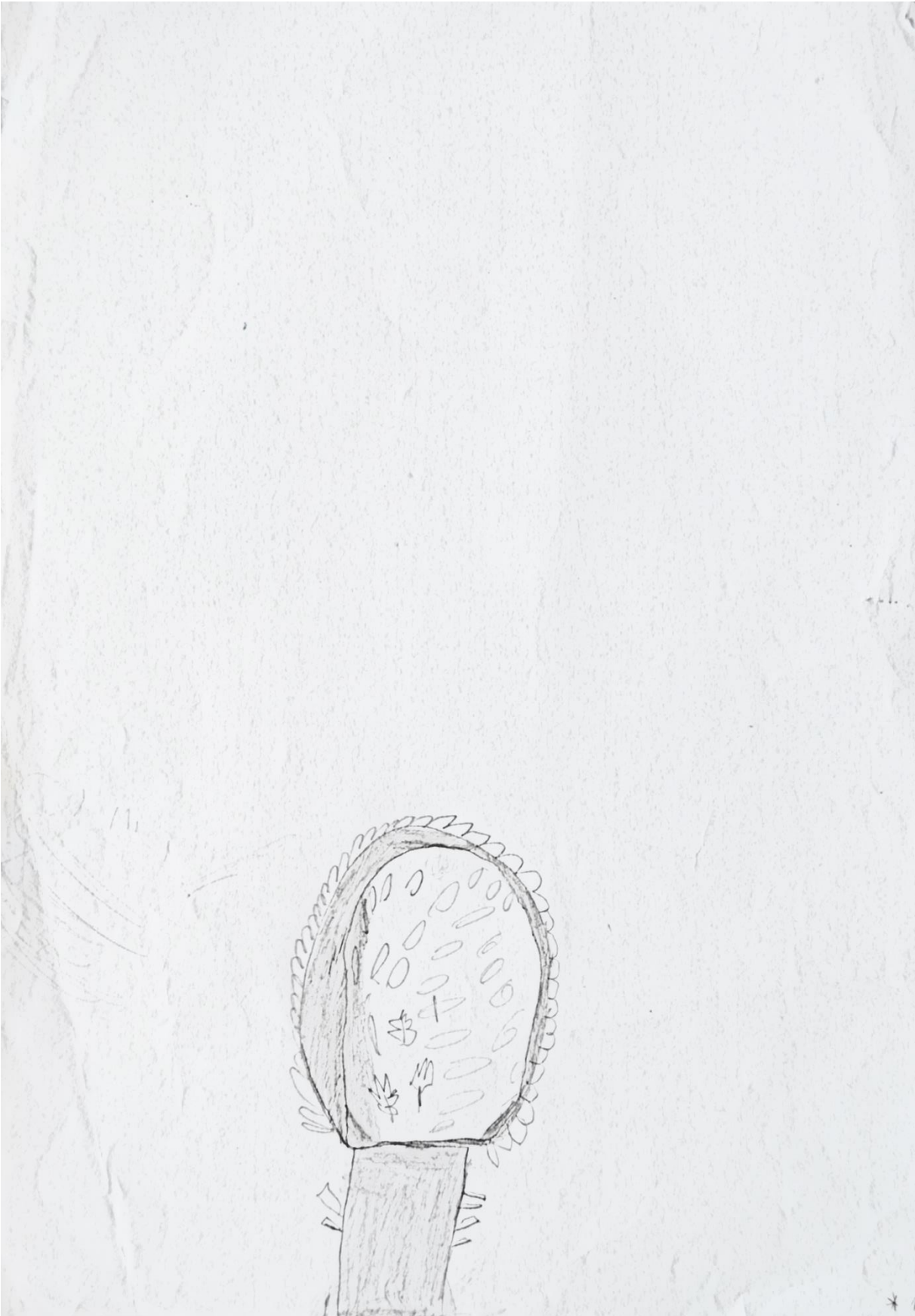
Hugo porovnanie POSTAVA

Obrázok č.10a Strom (Hugo pred intervenciou)

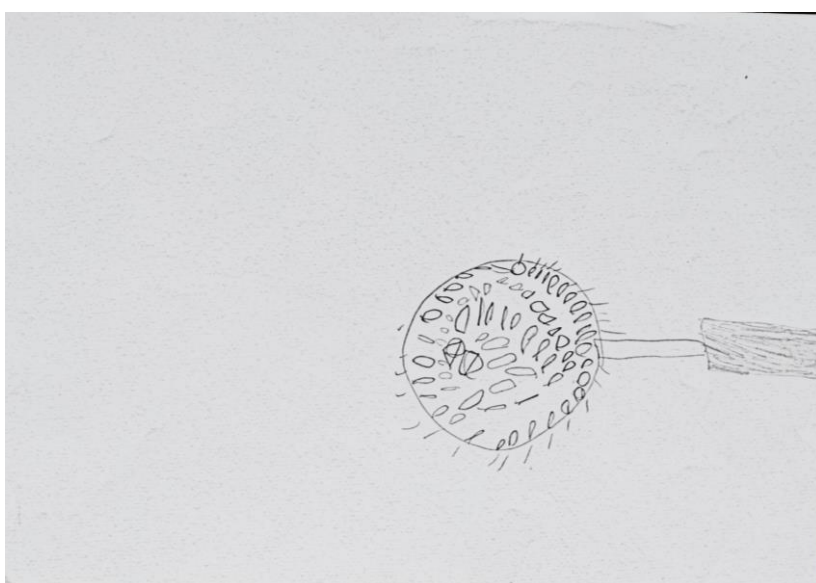
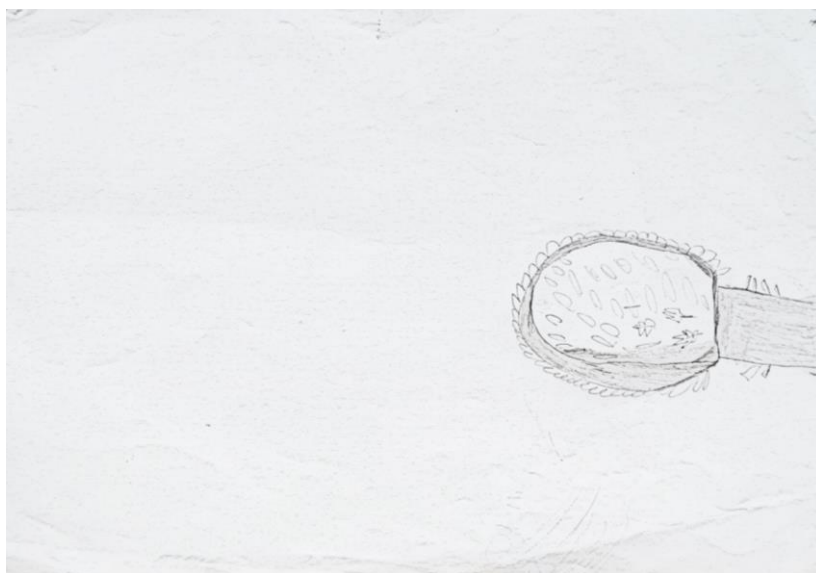
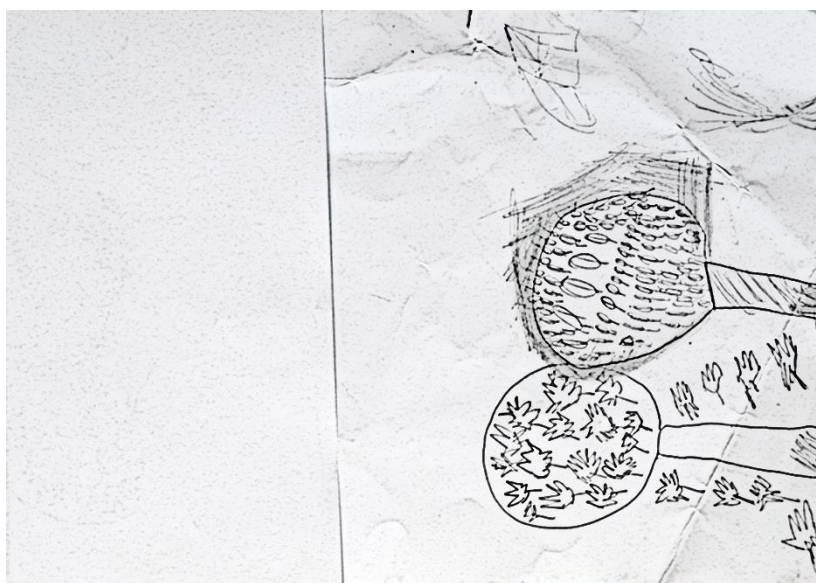
Obrázok č.10b Strom (Hugo pred intervenciou)

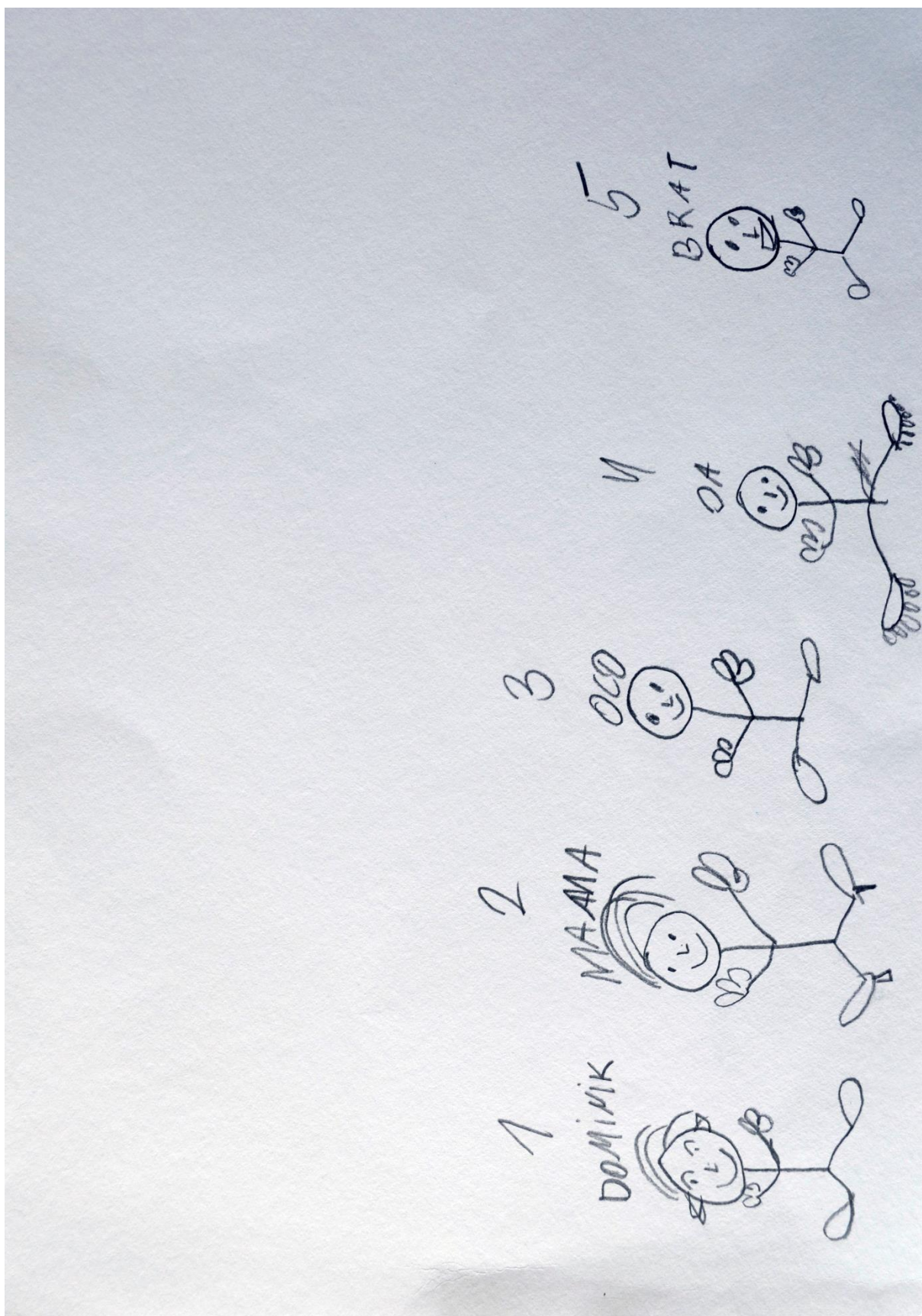
Obrázok č.10c Strom (Hugo po intervencii)

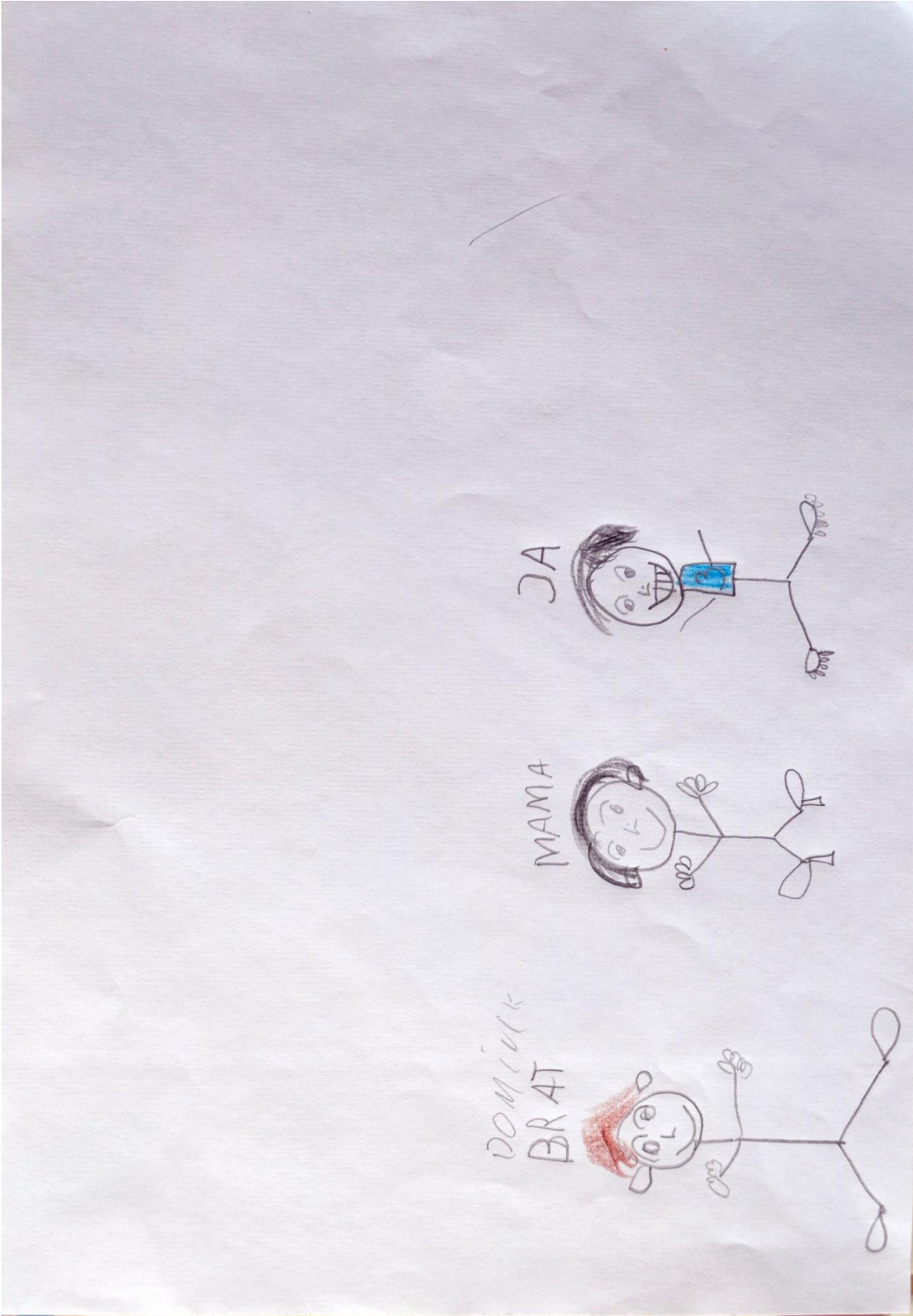
Hugo porovnanie STROM

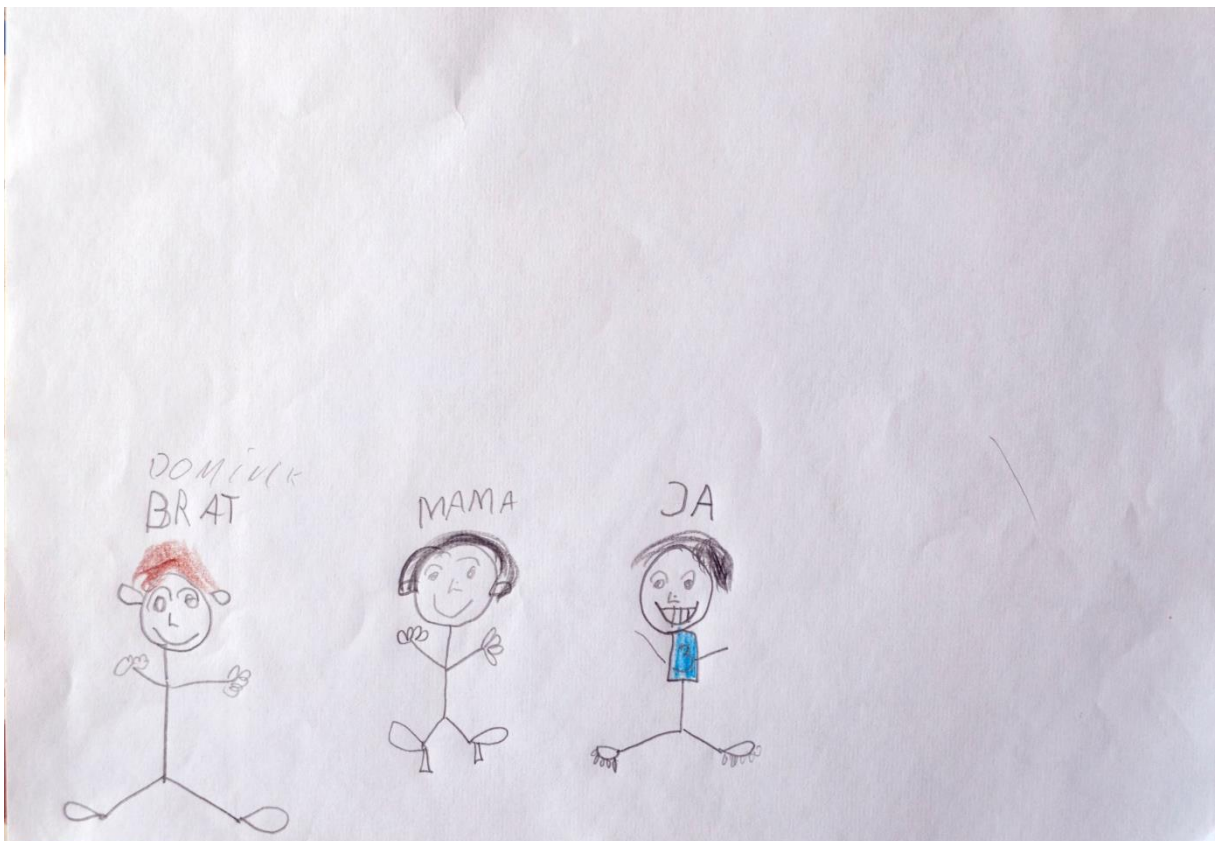
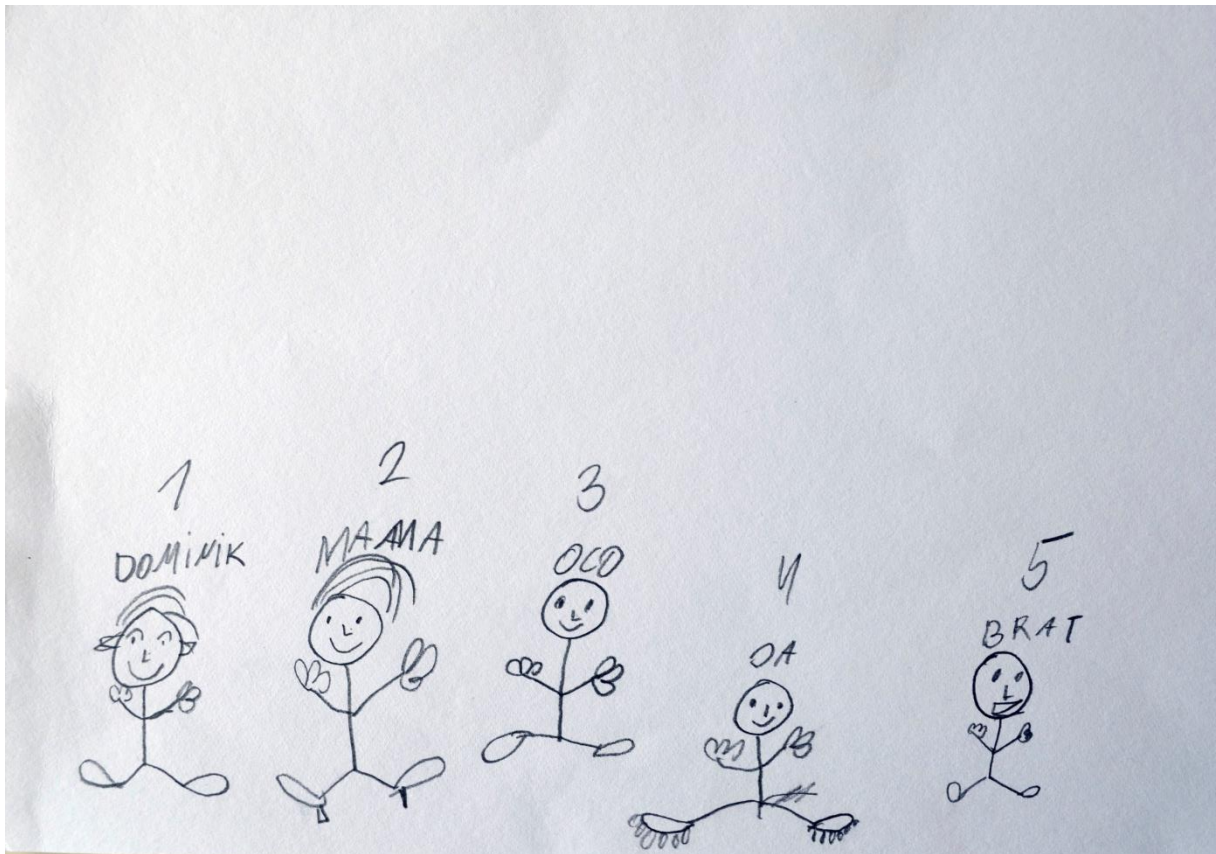
Obrázok č.11a Rodina (Hugo pred intervenciou)

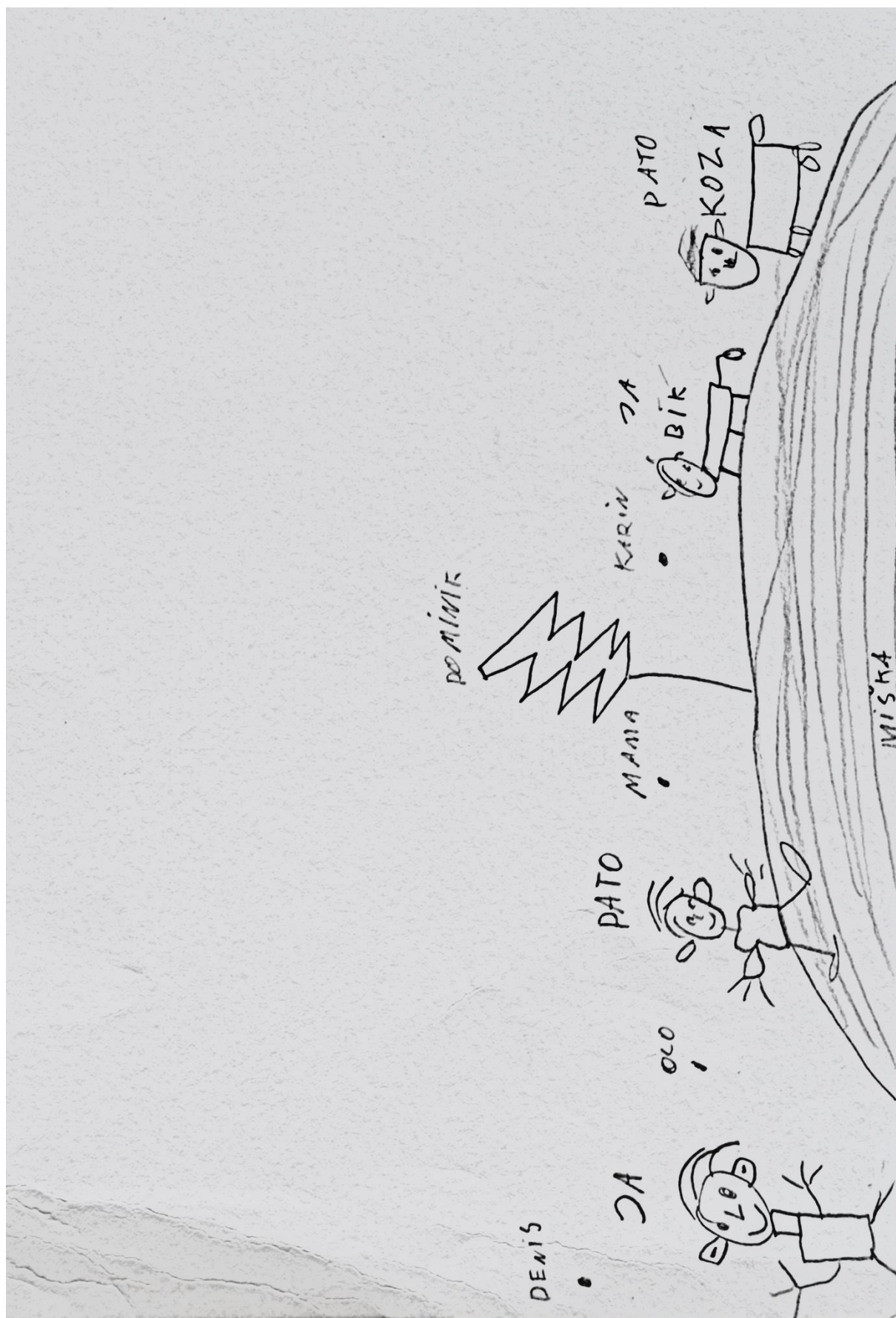
Obrázok č.11b Rodina (Hugo po intervencii)

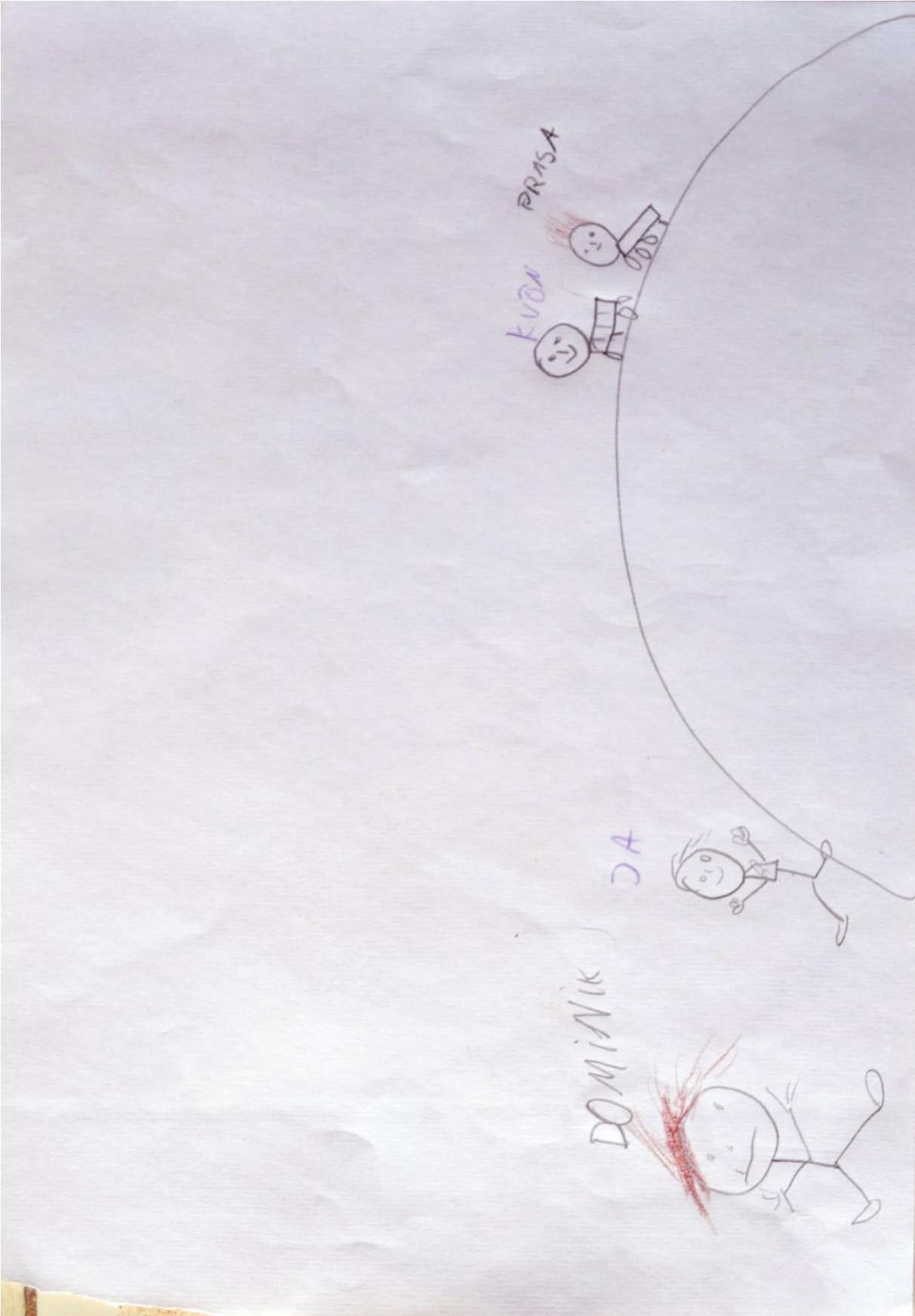
Hugo porovnanie RODINA

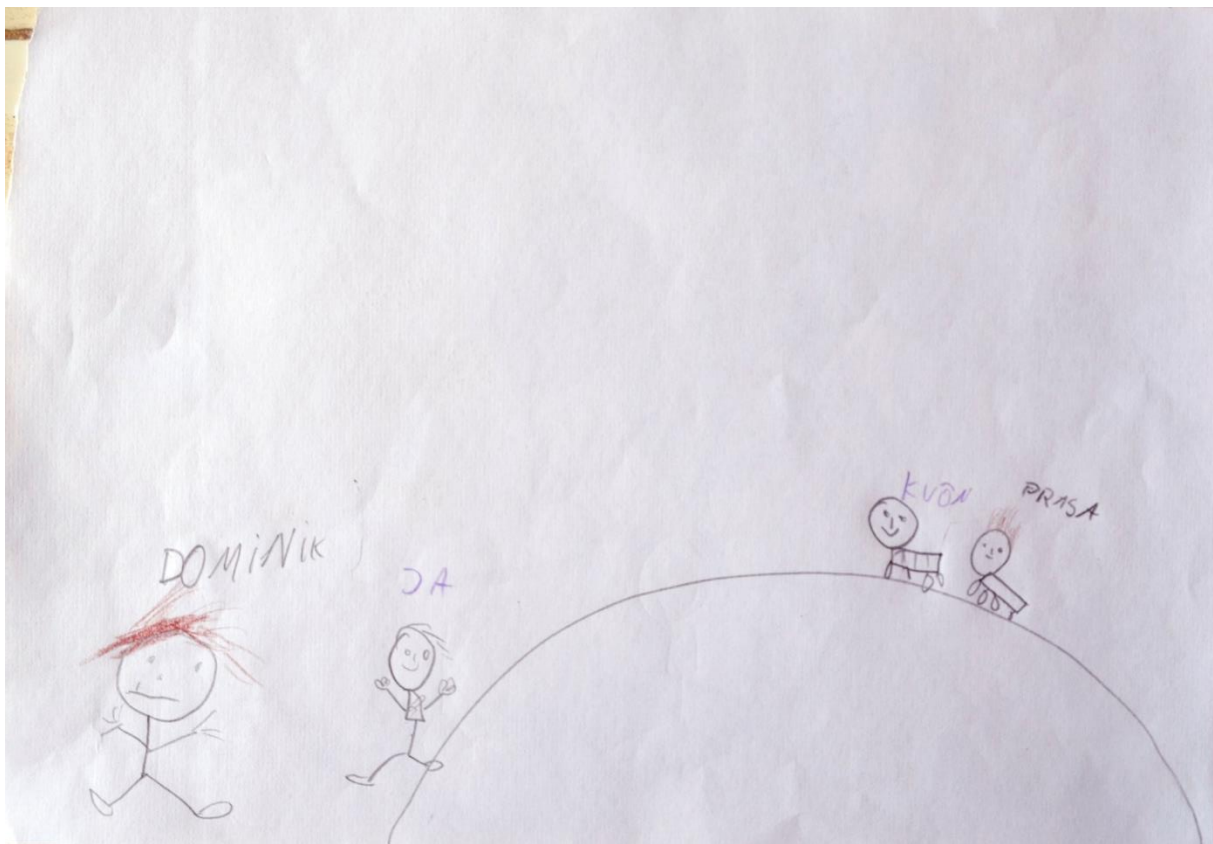
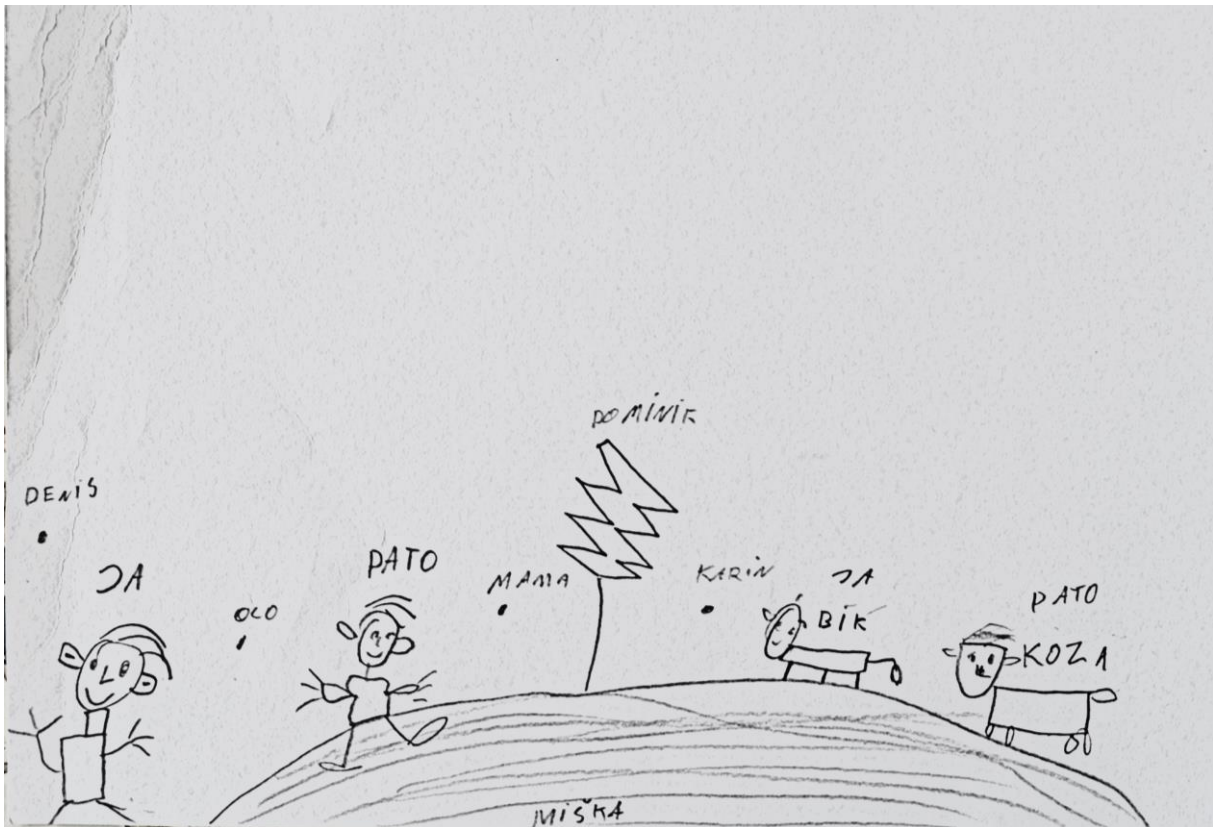
Obrázok č.12a Začarovaná rodina (Hugo pred intervenciou)

Obrázok č.12b Začarovaná rodina (Hugo po intervencii)

Hugo porovnanie ZAČAROVANÁ RODINA

Obrázok č.12c Hugo strach

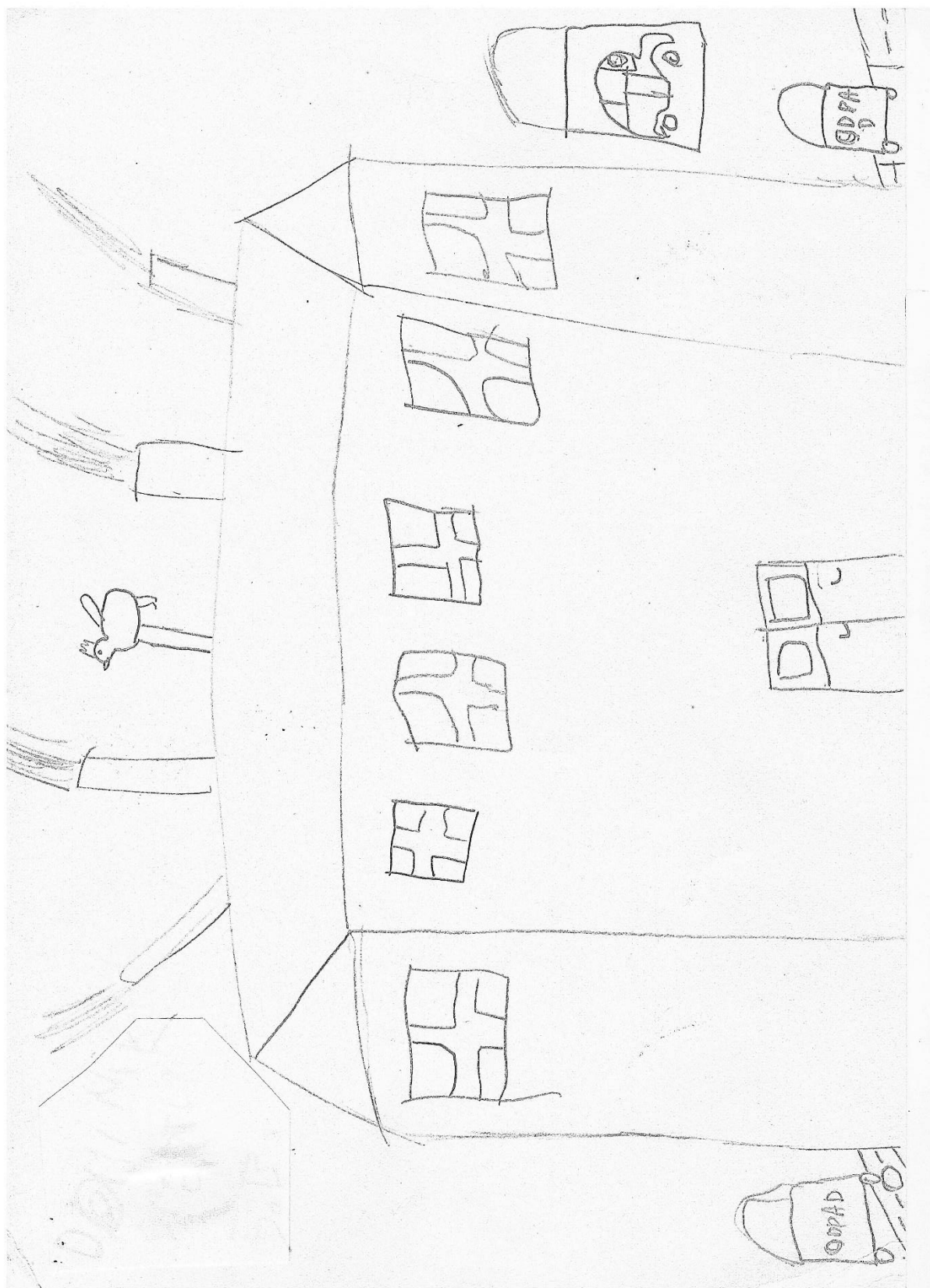

Príloha č. 3 – obrázky ku kapitole 7.2 Alfonz, 11 rokov

Obrázok č.13a Dom 1 (Alfonz pred intervenciou)

Obrázok č.13b Dom 2 (Alfonz pred intervenciou)

Obrázok č.13c Dom (Alfonz po intervencii)

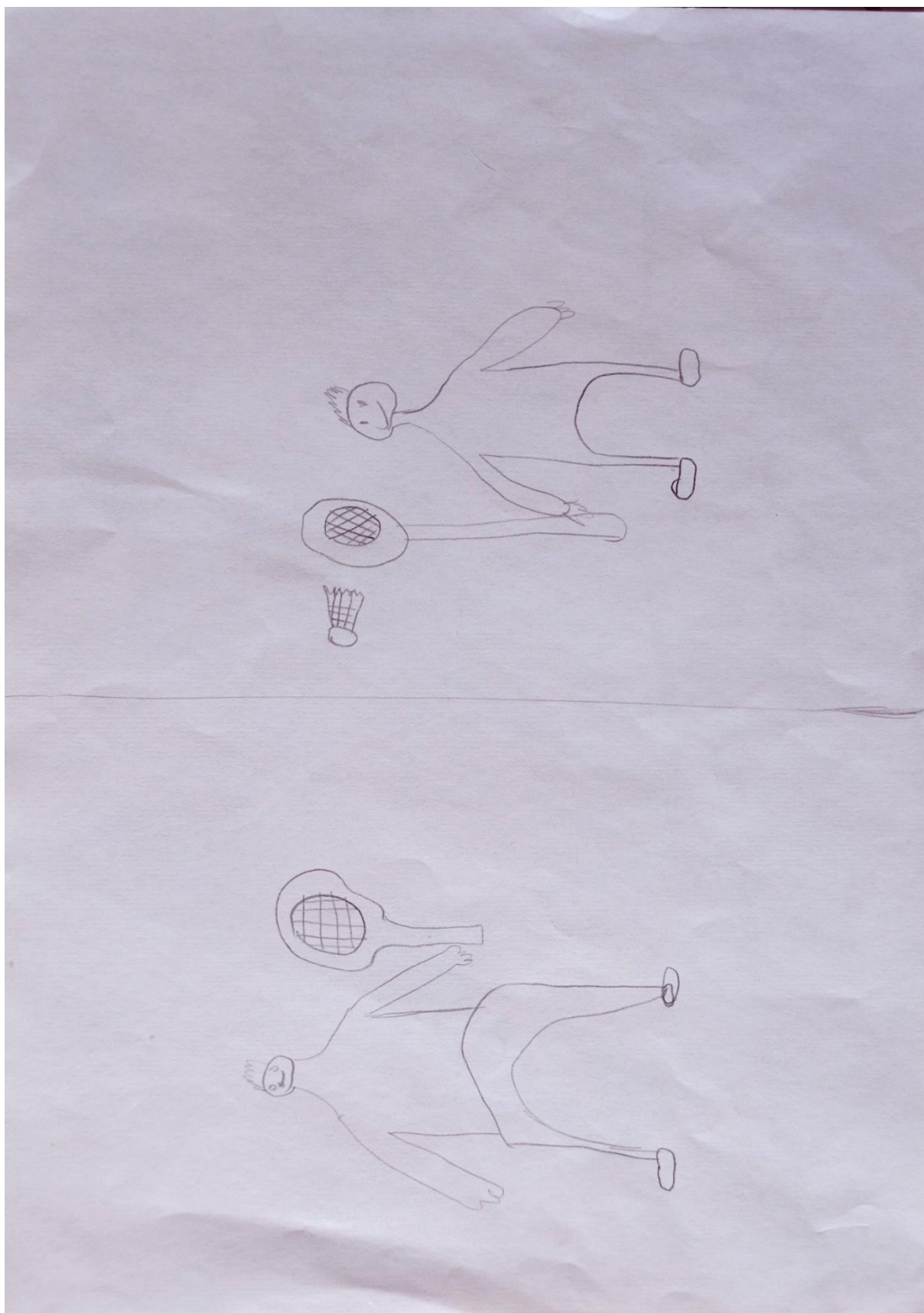
Alfonz porovnanie DOM

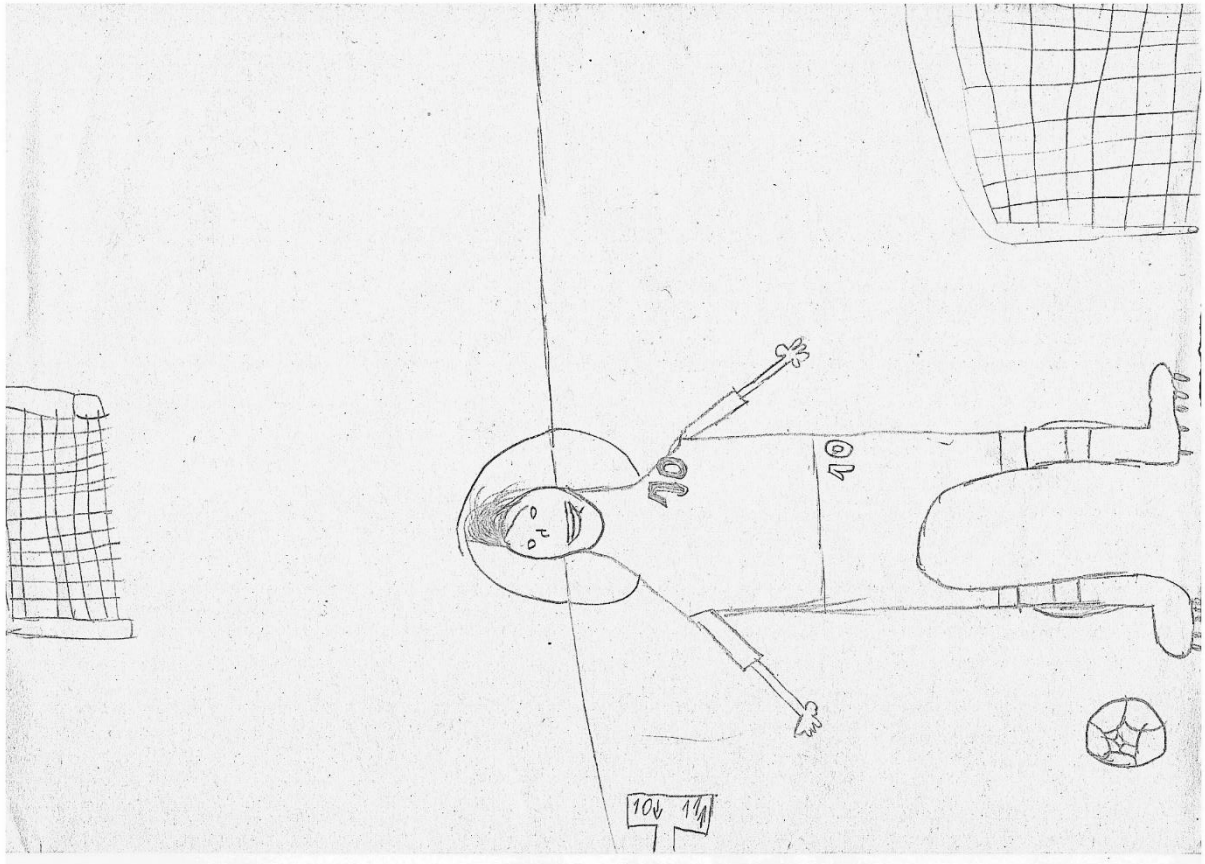
Obrázok č.14a Postava (Alfonz pred intervenciou)

Obrázok č.14b Postava (Alfonz po intervencii)

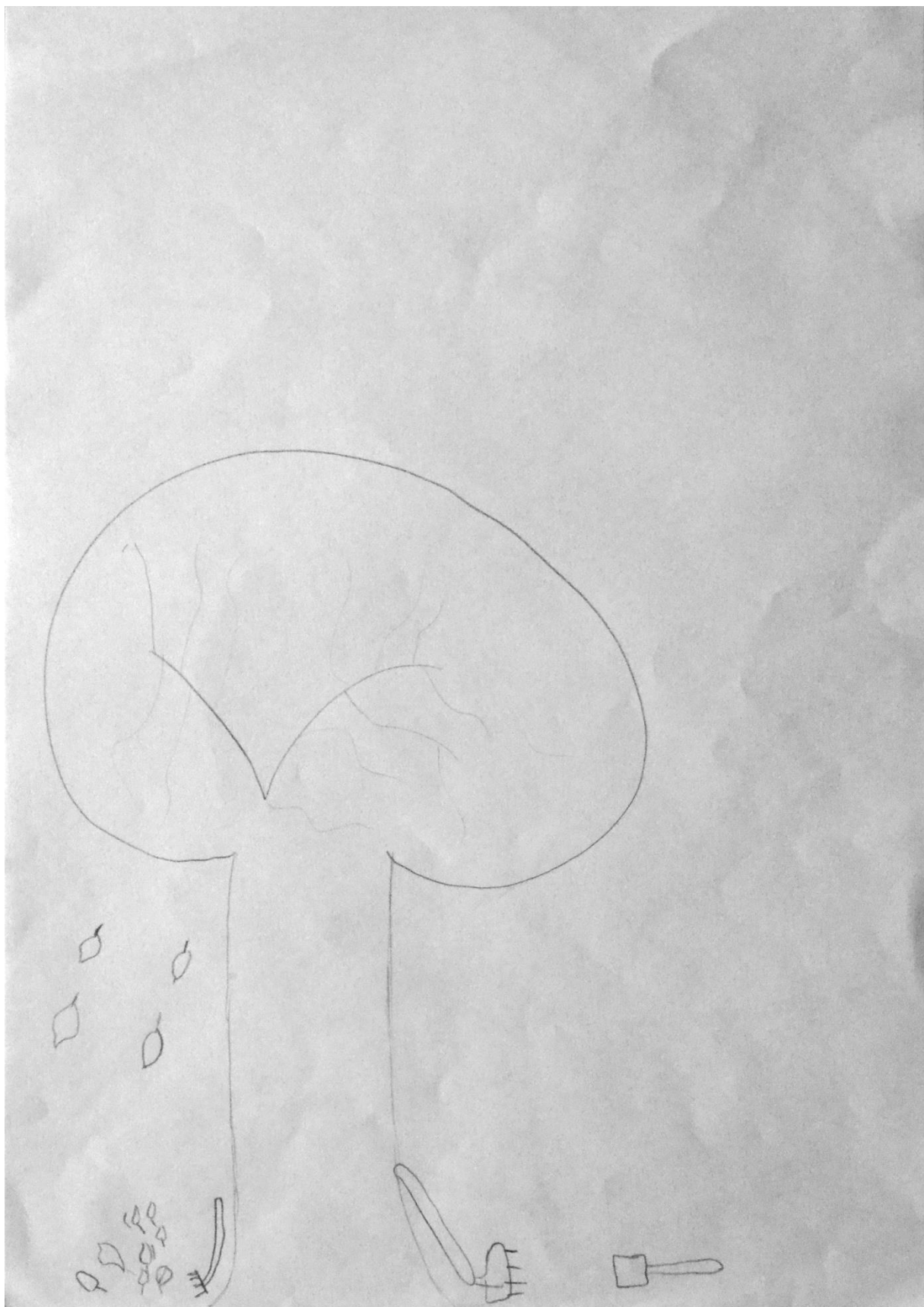
Alfonz porovnanie POSTAVA

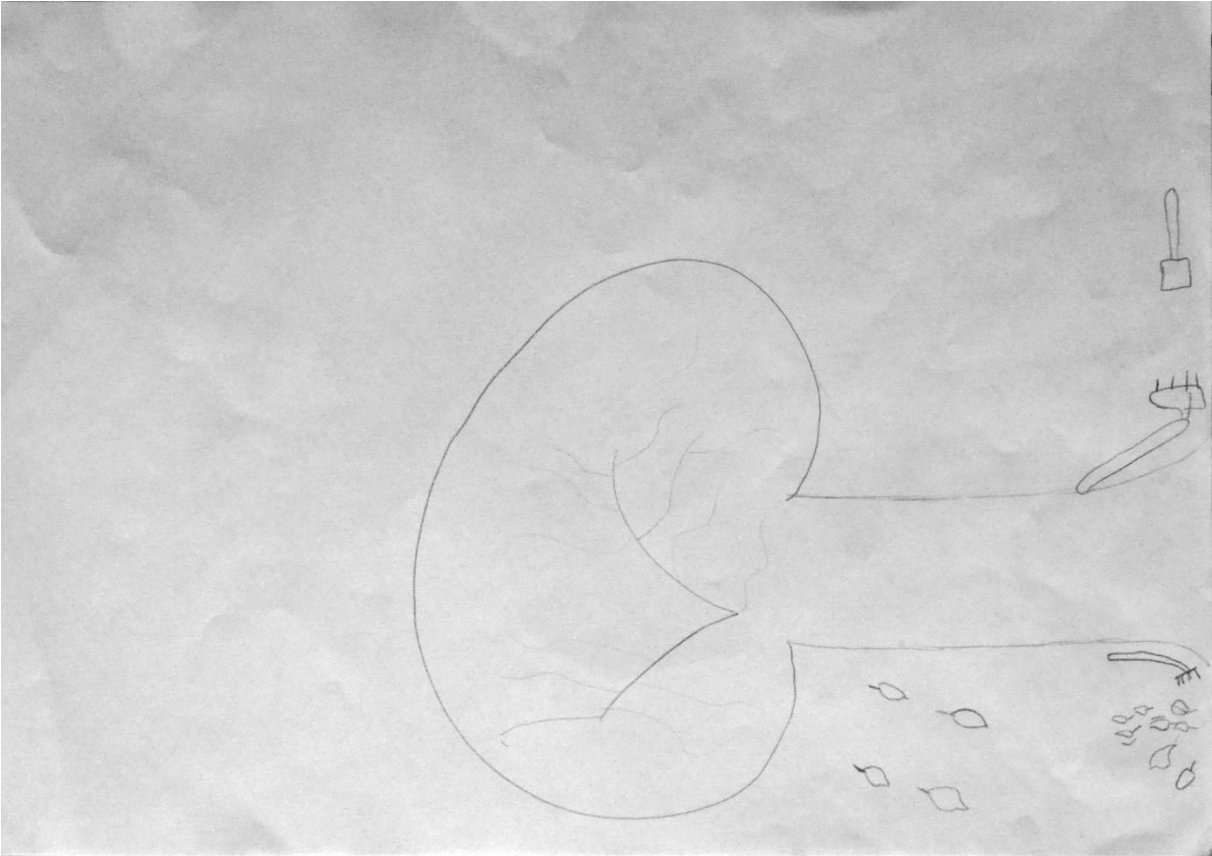
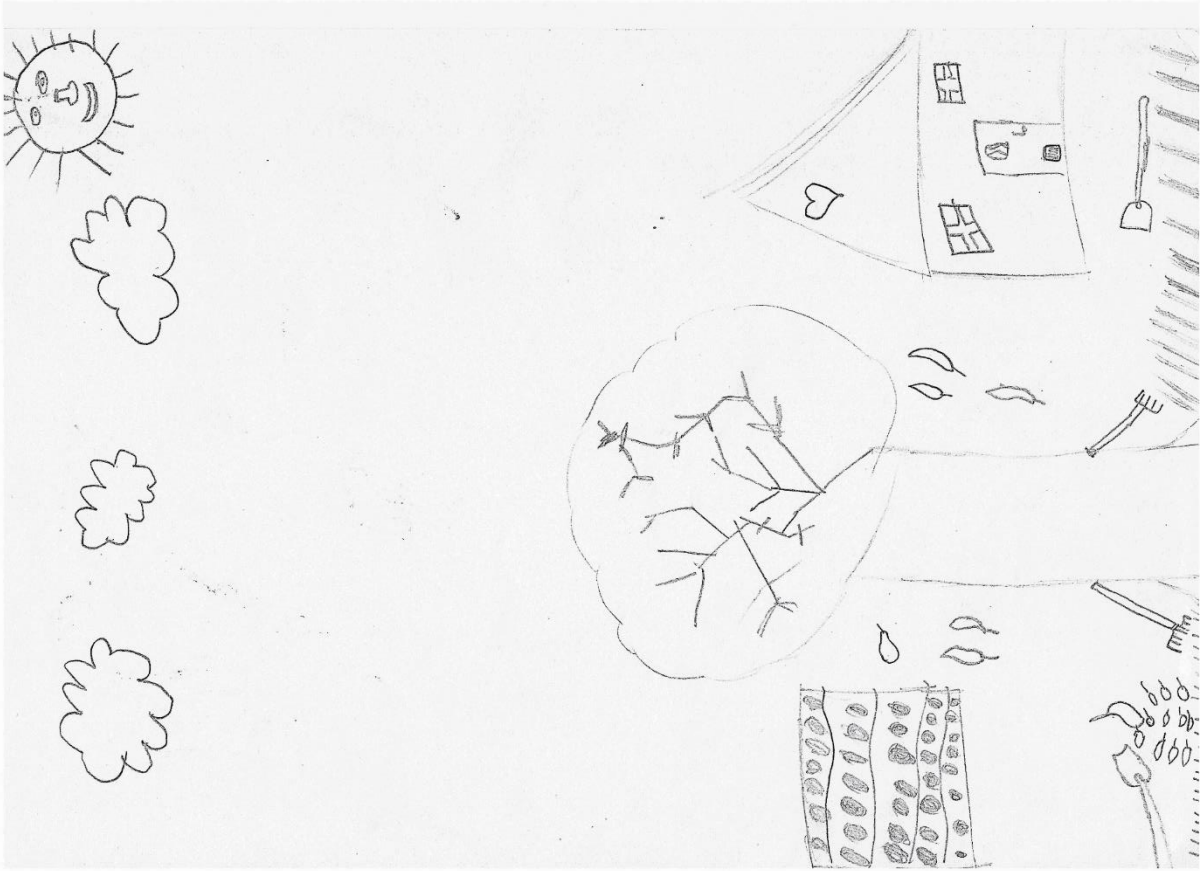
Obrázok č.15a Strom (Alfonz pred intervenciou)

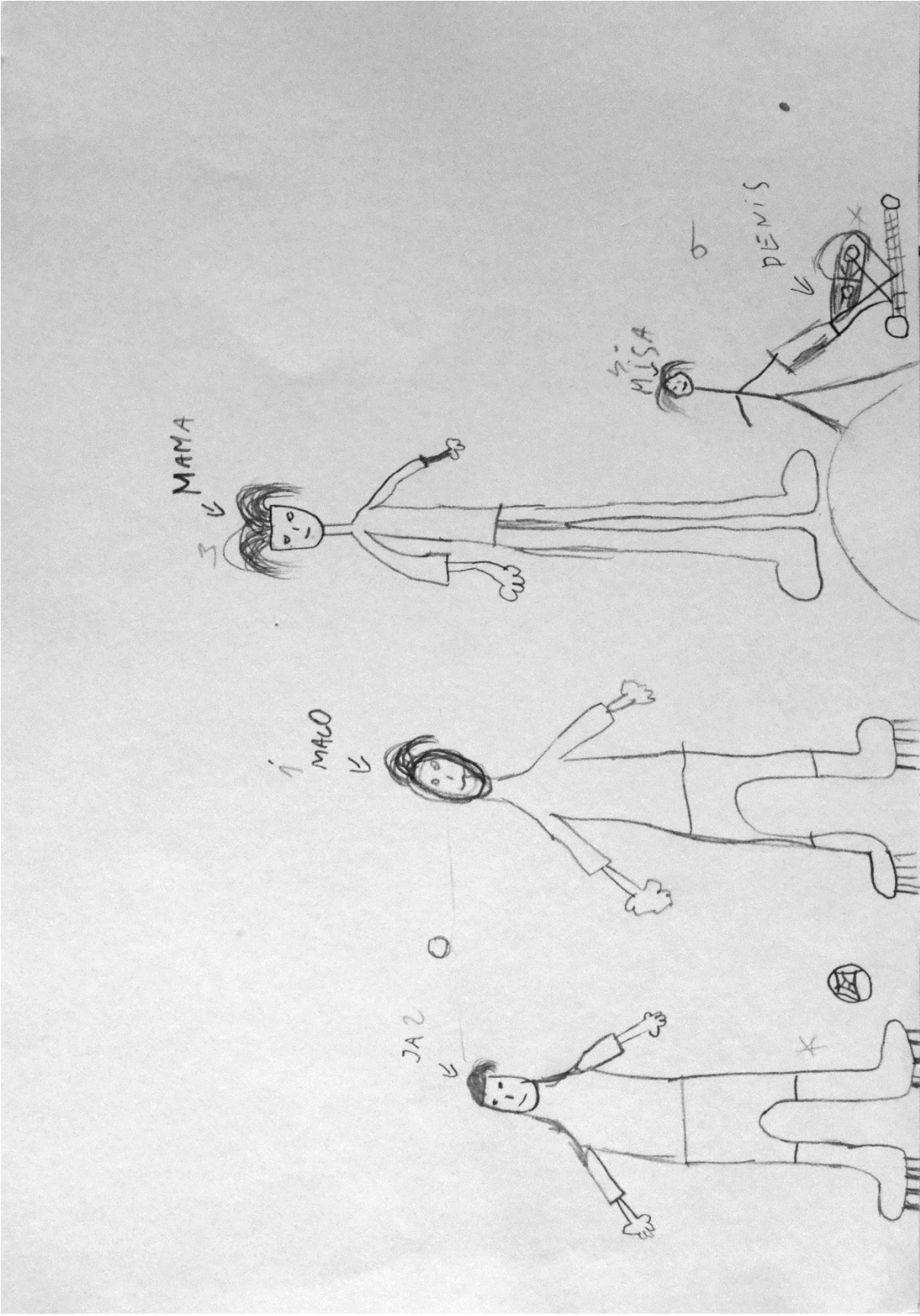
Obrázok č.15b Strom (Alfonz po intervencii)

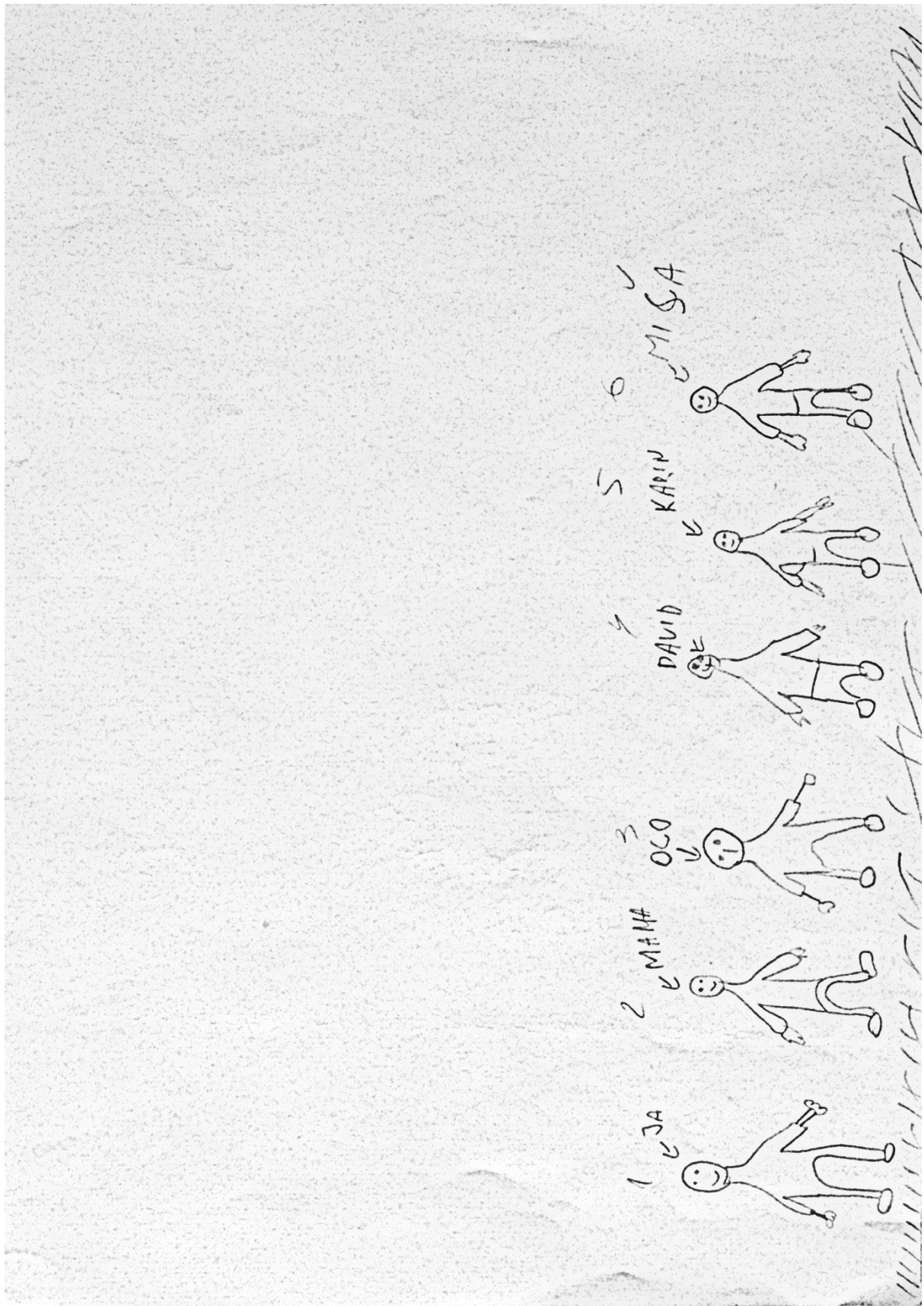
Alfonz porovnanie STROM

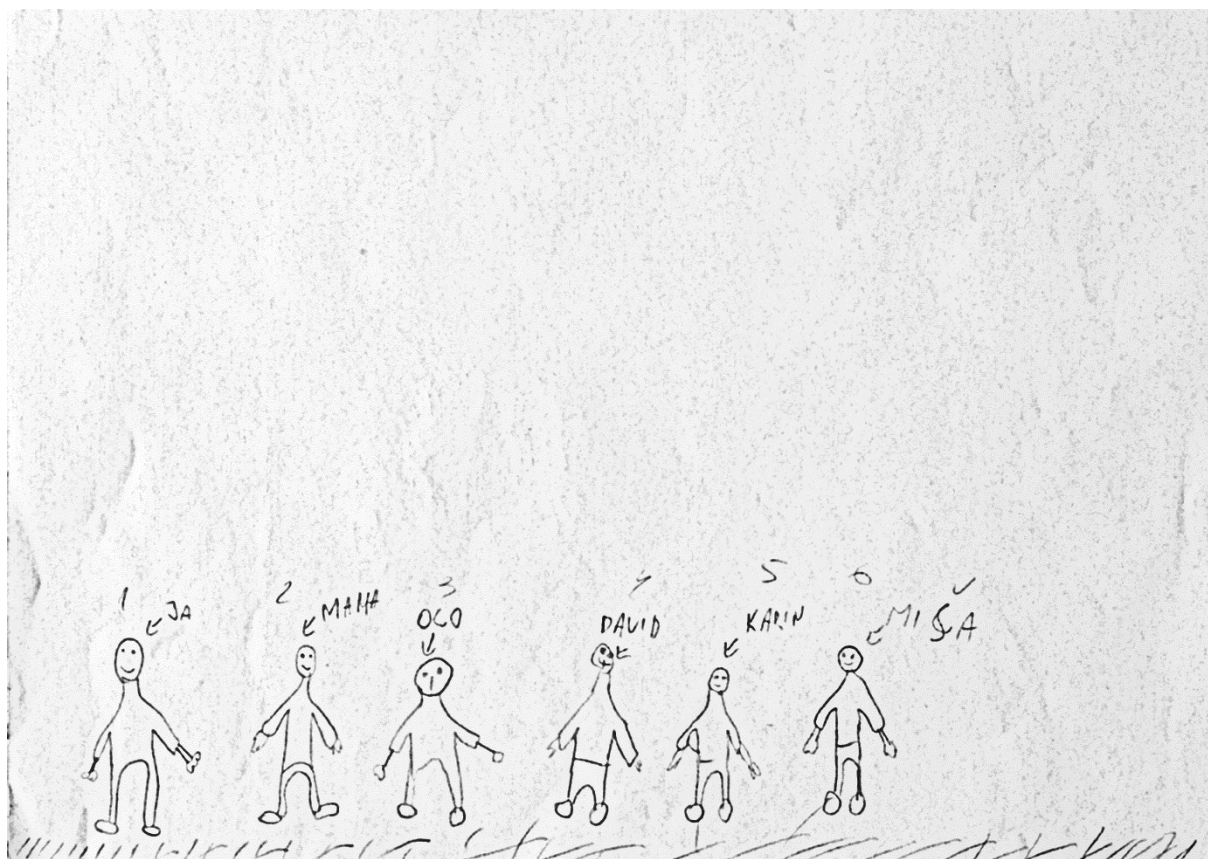
Obrázok č.16a Rodina (Alfonz pred intervenciou)

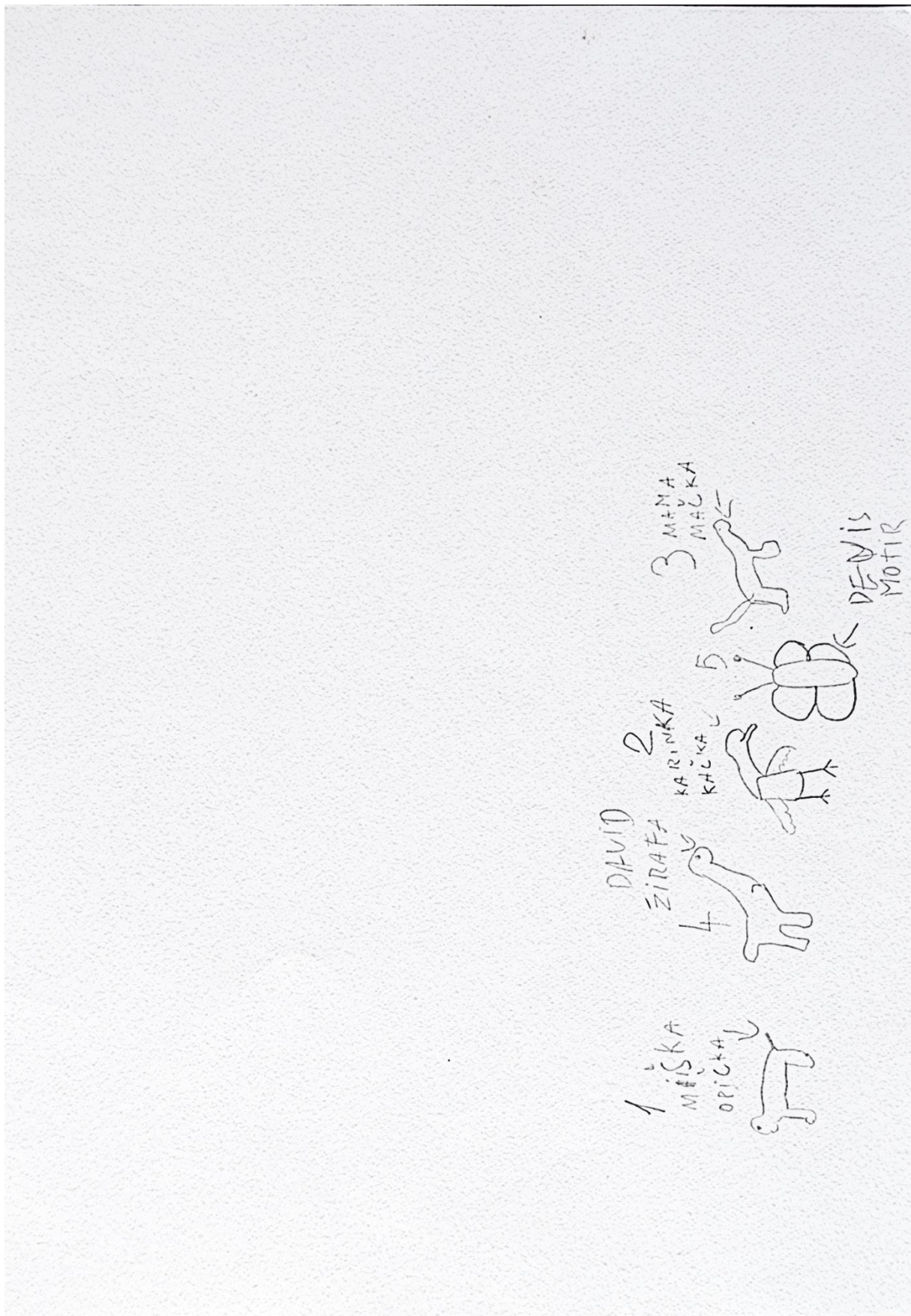
Obrázok č.16b Rodina (Alfonz po intervencii)

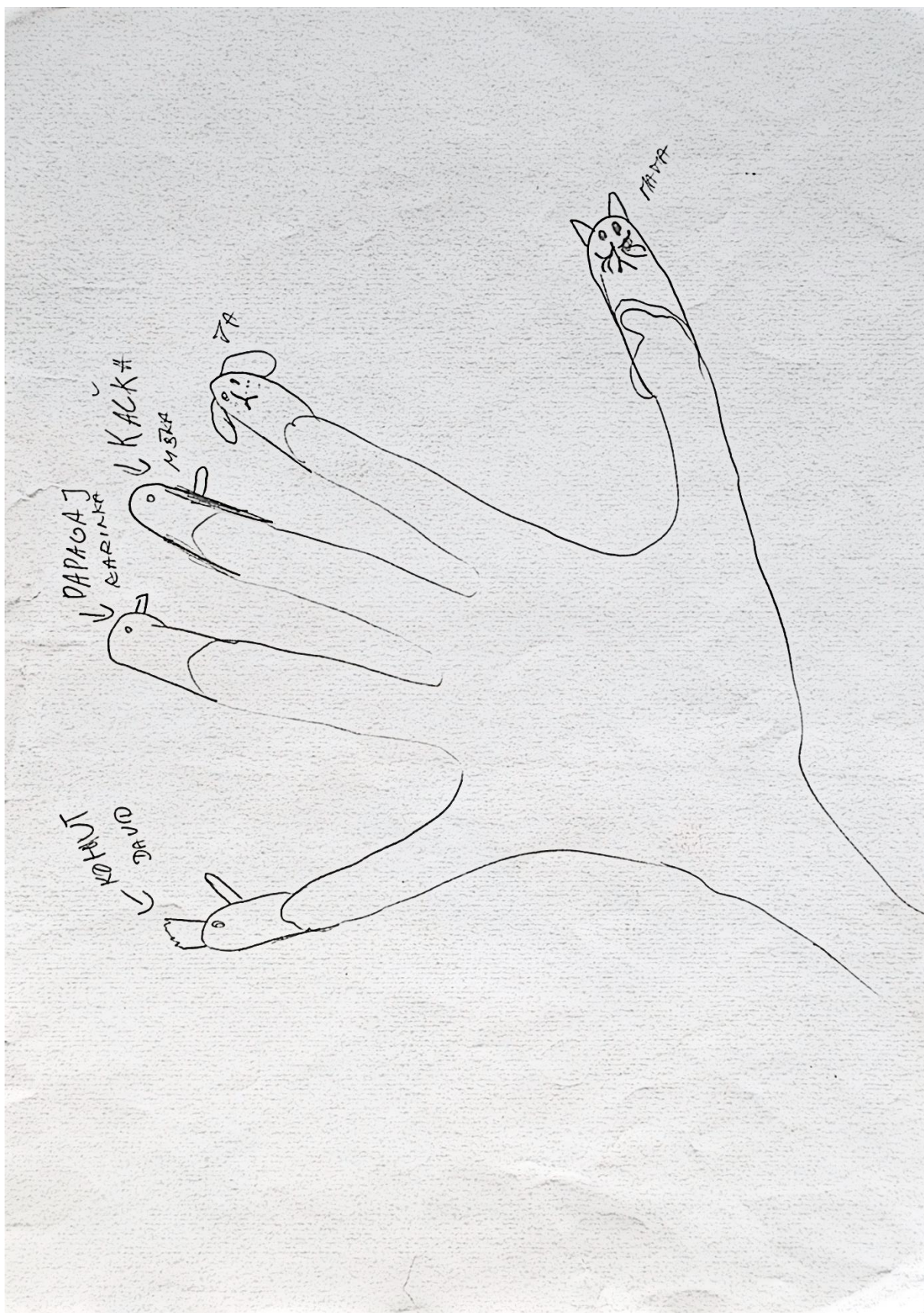
Alfonz porovnanie RODINA

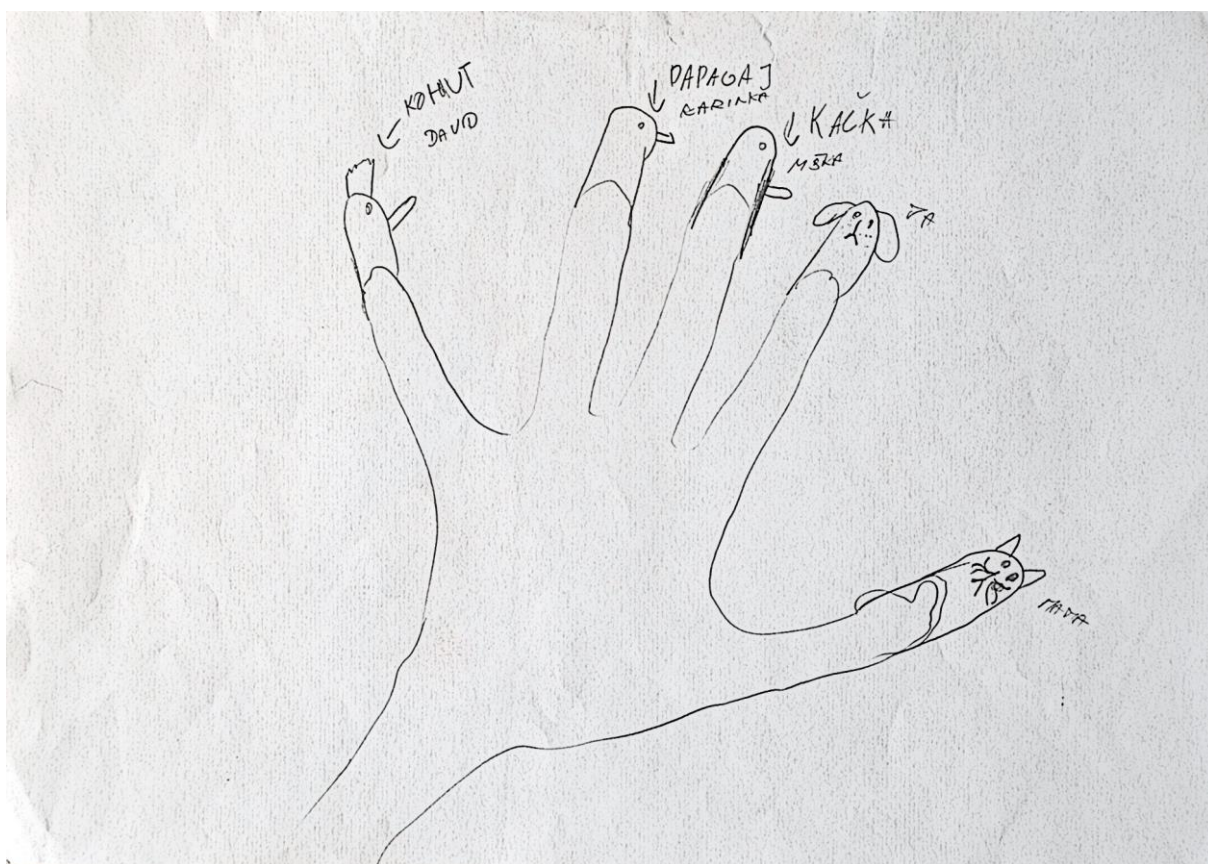
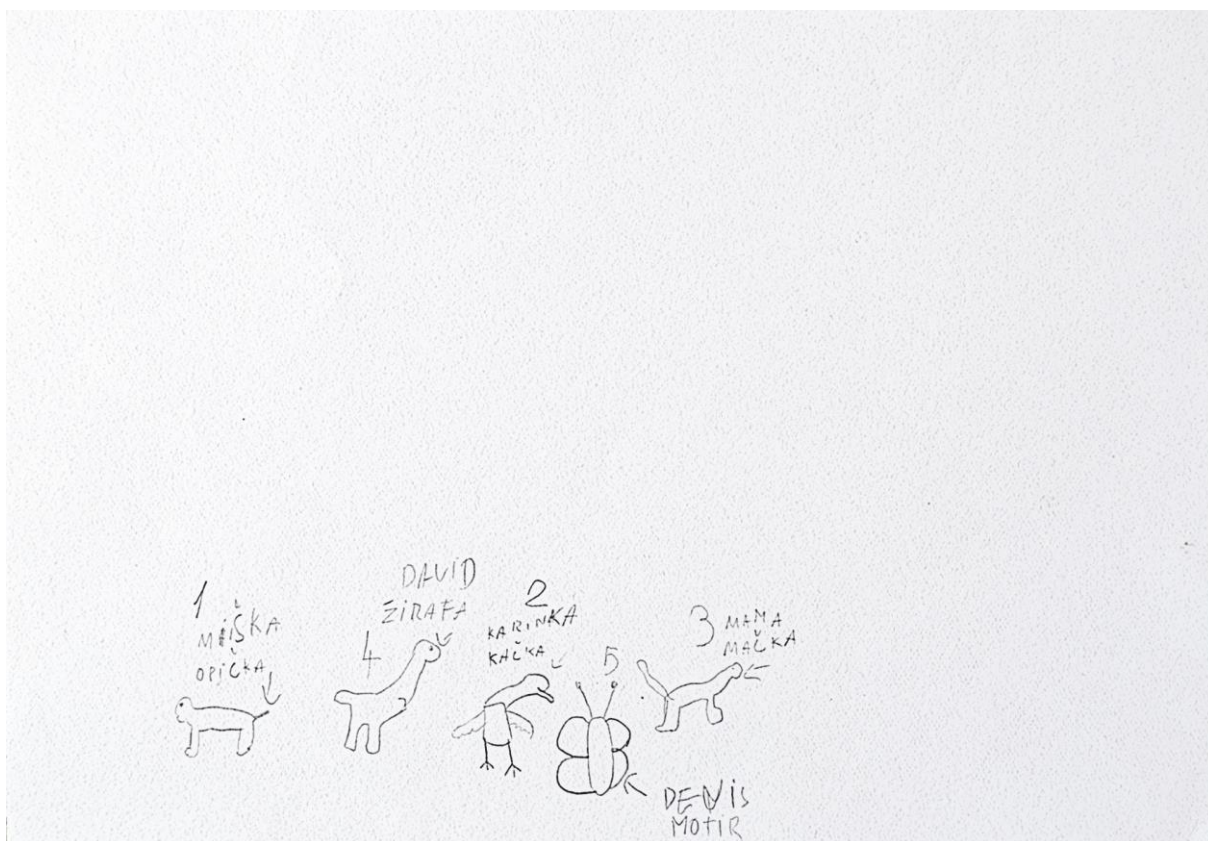
Obrázok č.16a Začarovaná rodina (Alfonz pred intervenciou)

Obrázok č.16b Začarovaná rodina (Alfonz po intervencii)

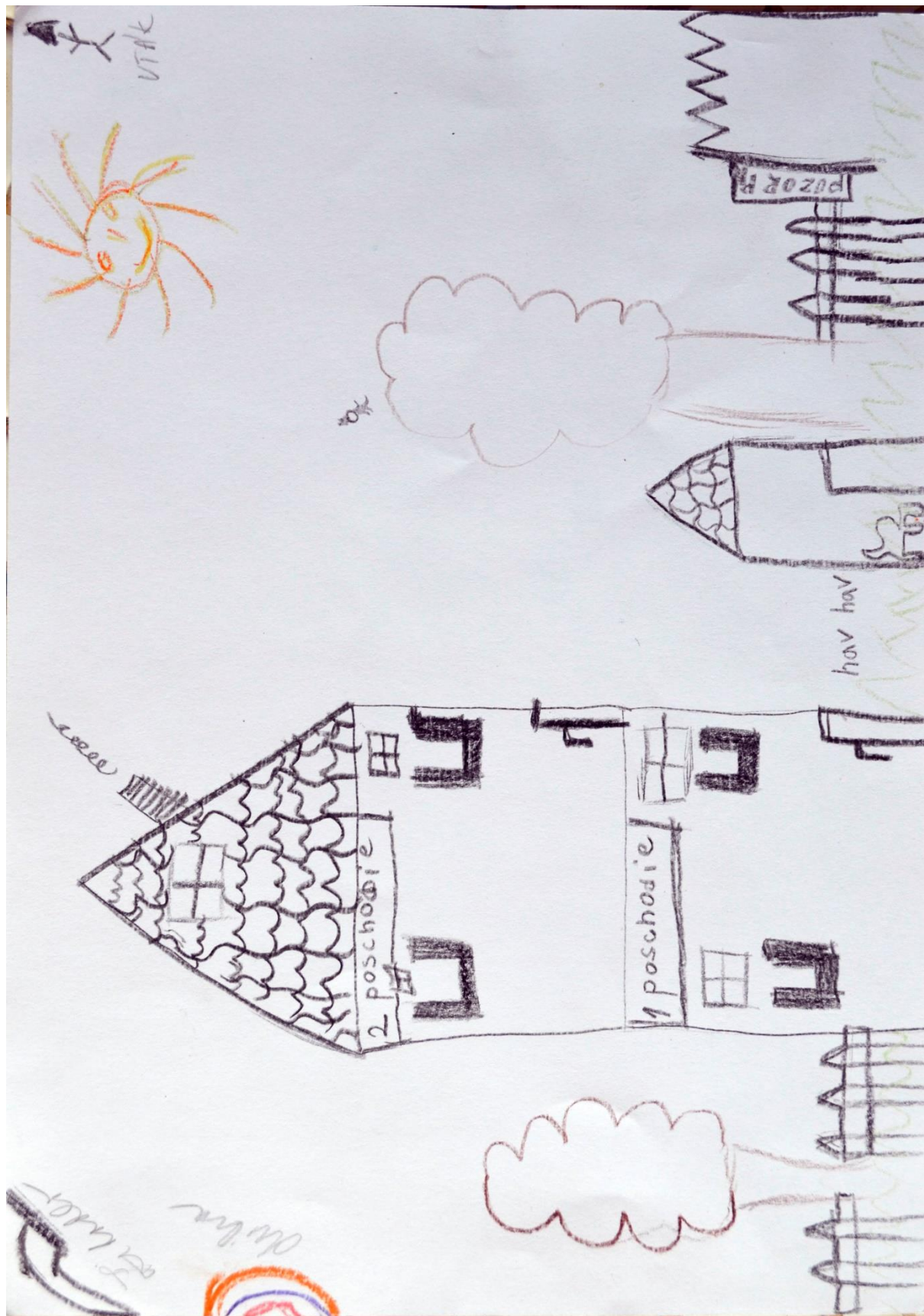

Alfonz porovnanie ZAČAROVANÁ RODINA

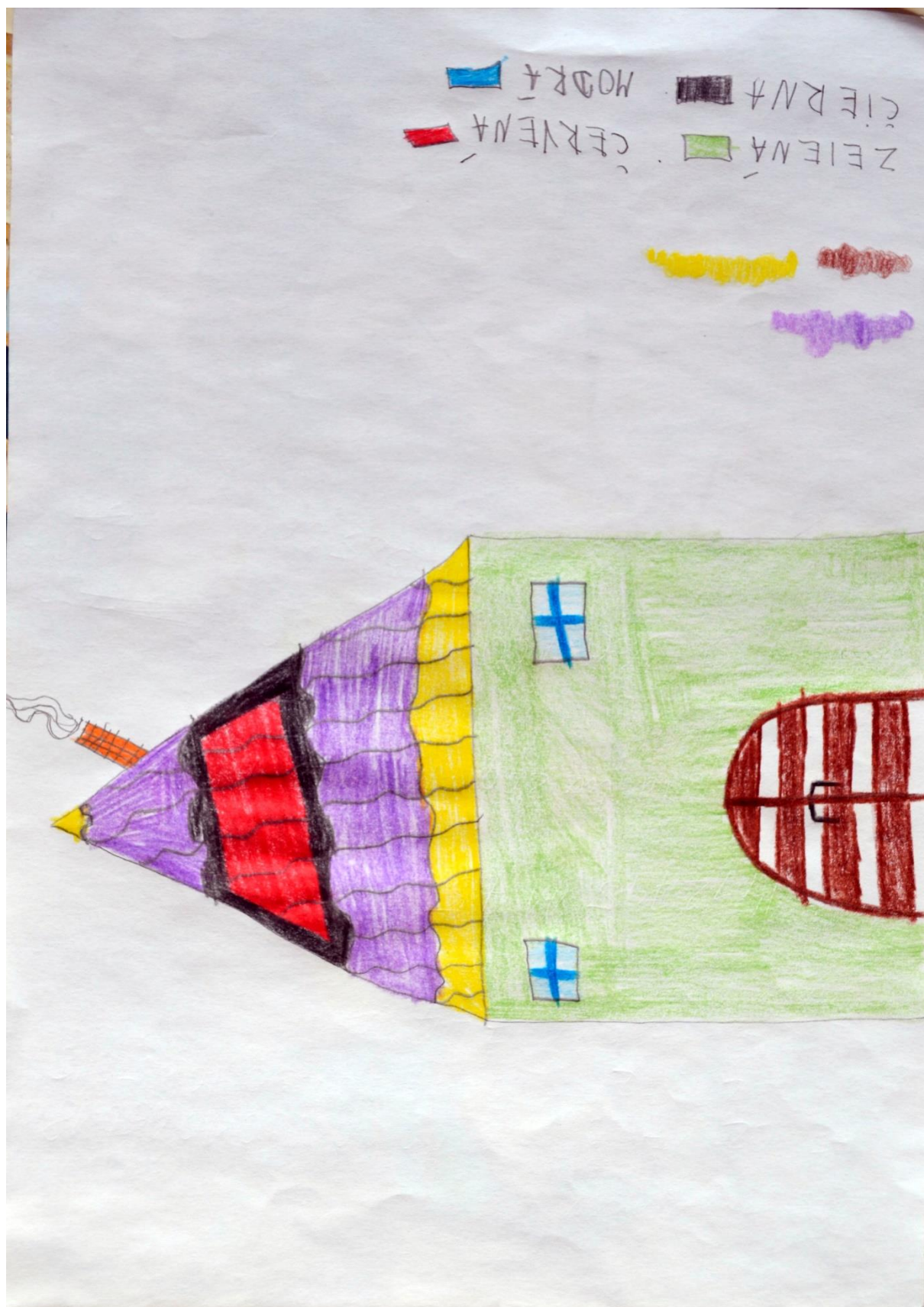

Príloha č. 4 – obrázky ku kapitole 7.3 Radúz, 12 rokov

Obrázok č.18a Dom (Radúz pred intervenciou)

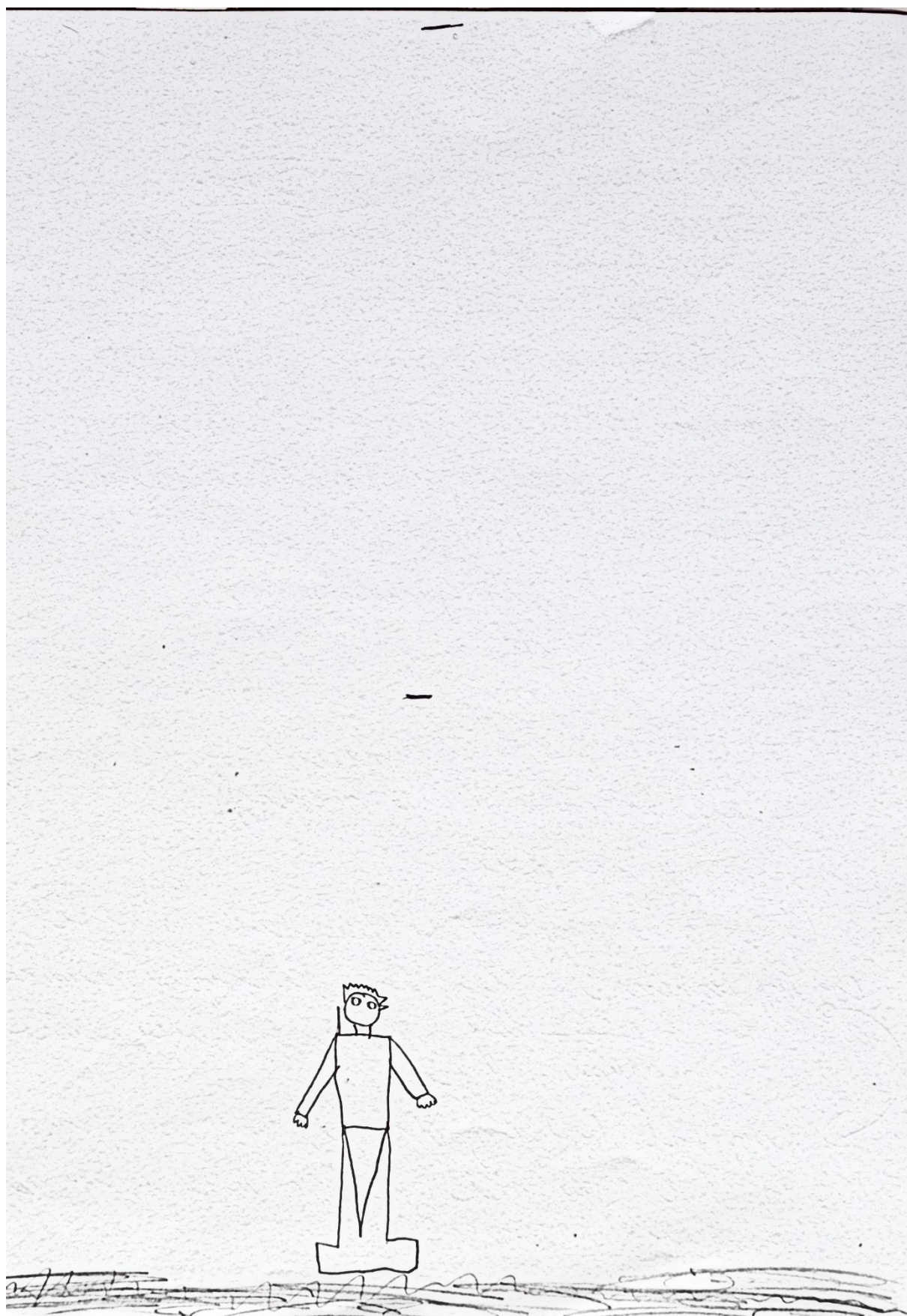
Obrázok č.18b Dom (Radúz po intervencii)

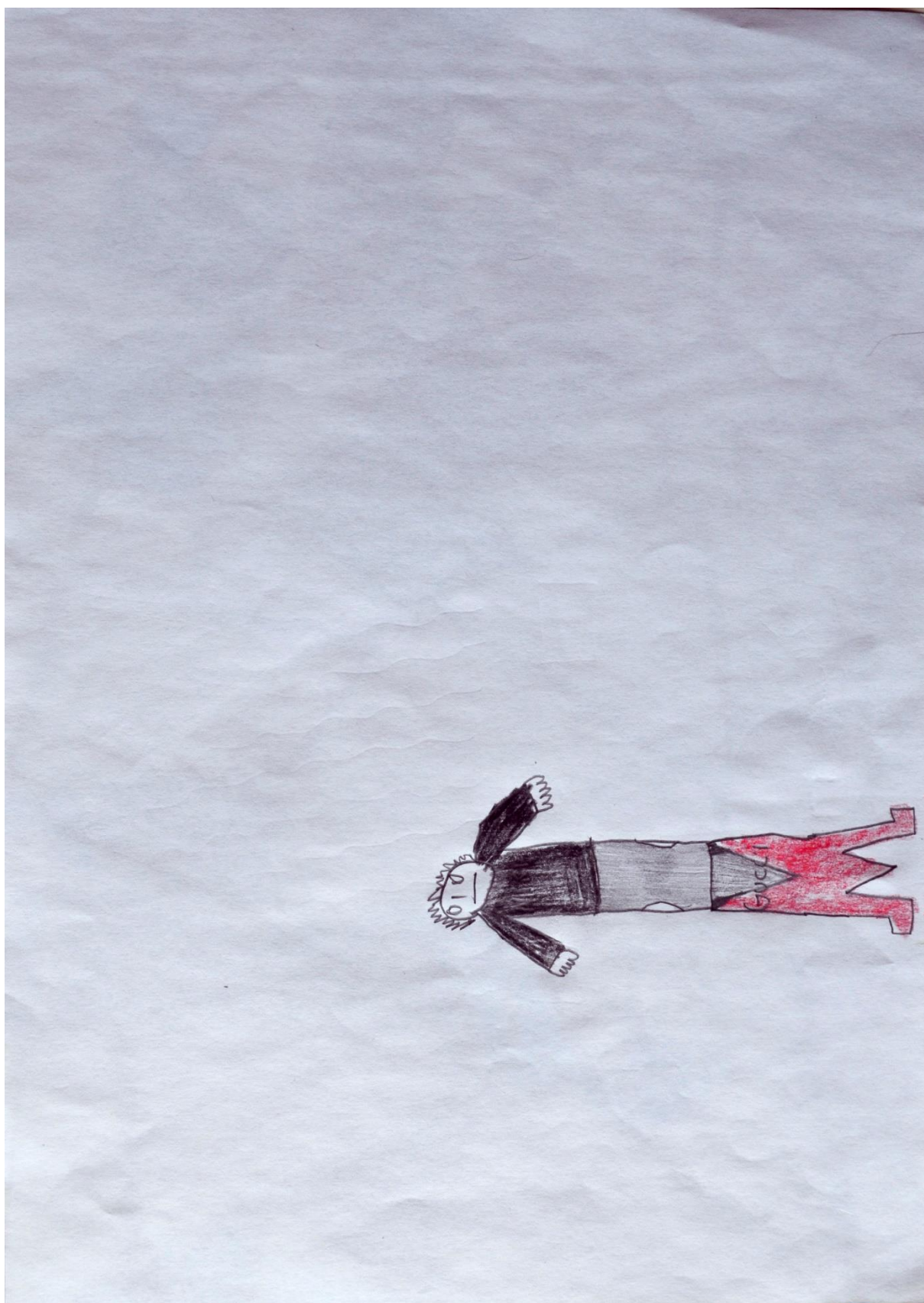
Radúz porovnanie DOM

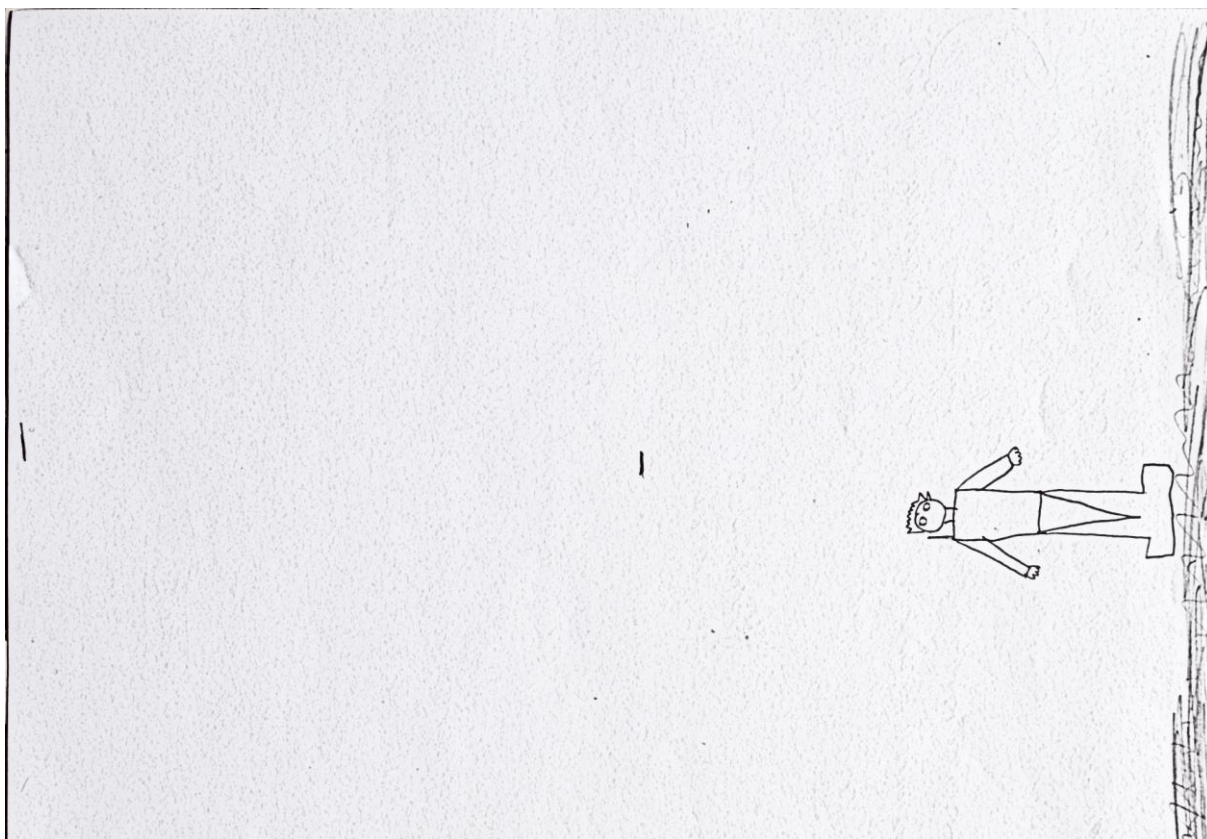
Obrázok č.19a Postava (Radúz pred intervenciou)

Obrázok č.19b Postava (Radúz po intervencii)

Radúz porovnanie POSTAVA

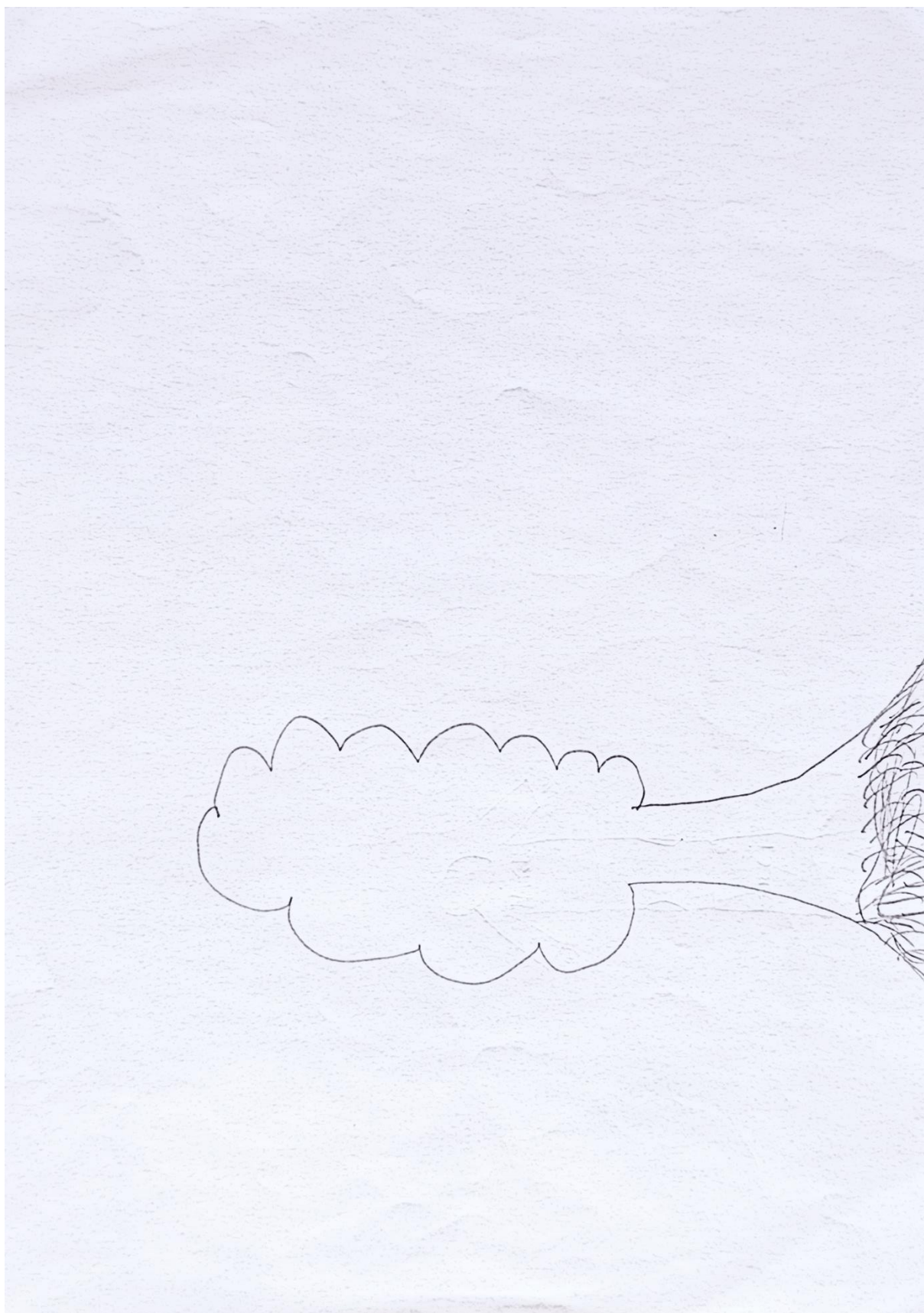
Obrázok č.20a Strom (Radúz pred intervenciou)

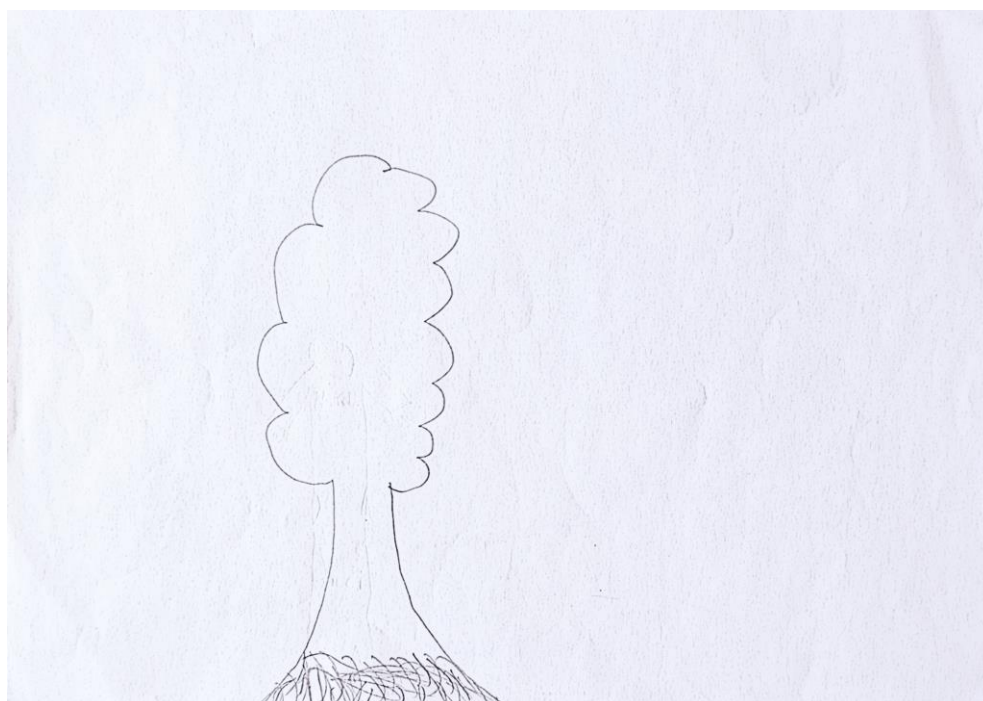
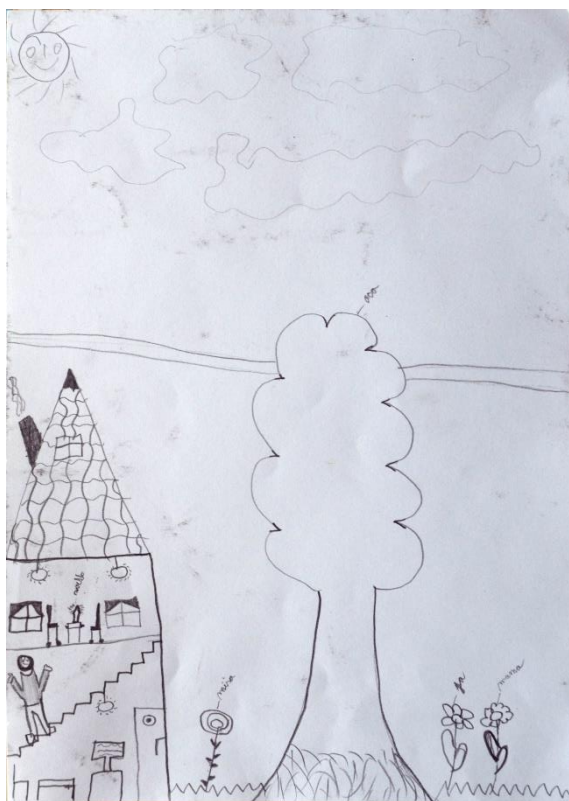
Obrázok č.20b Strom (Radúz pred intervenciou)

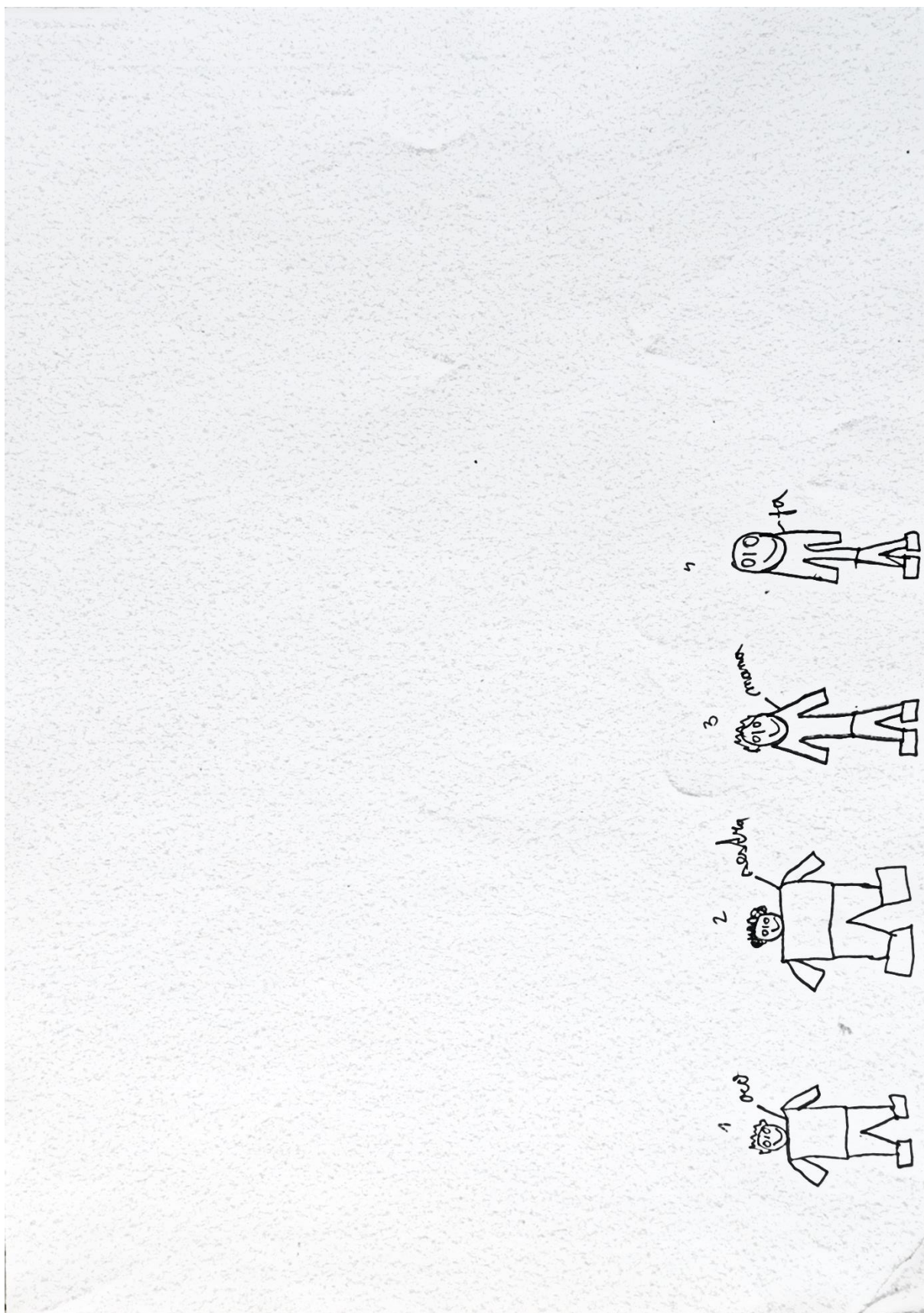
Obrázok č.20c Strom (Radúz po intervencii)

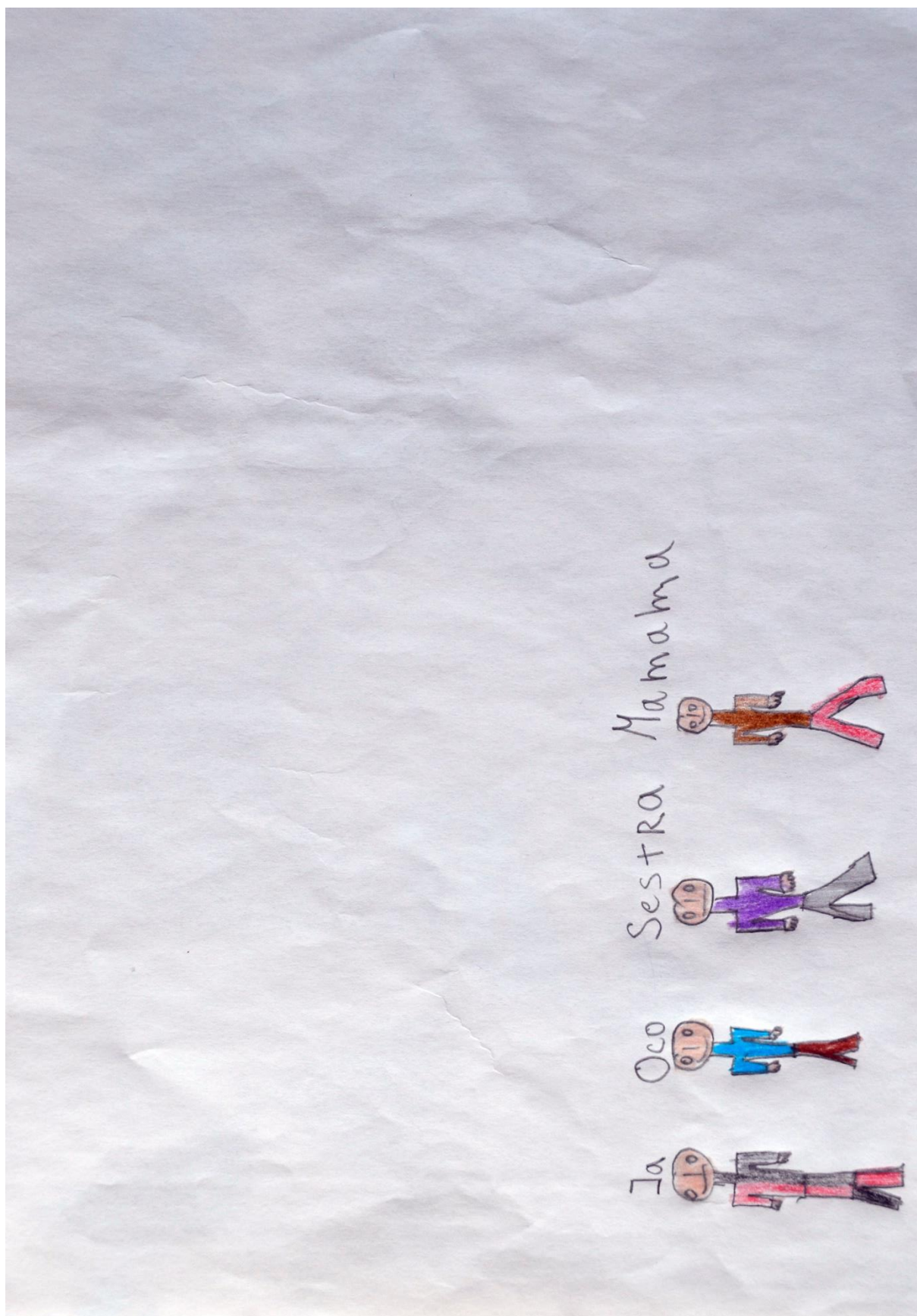
Radúz porovnanie STROM

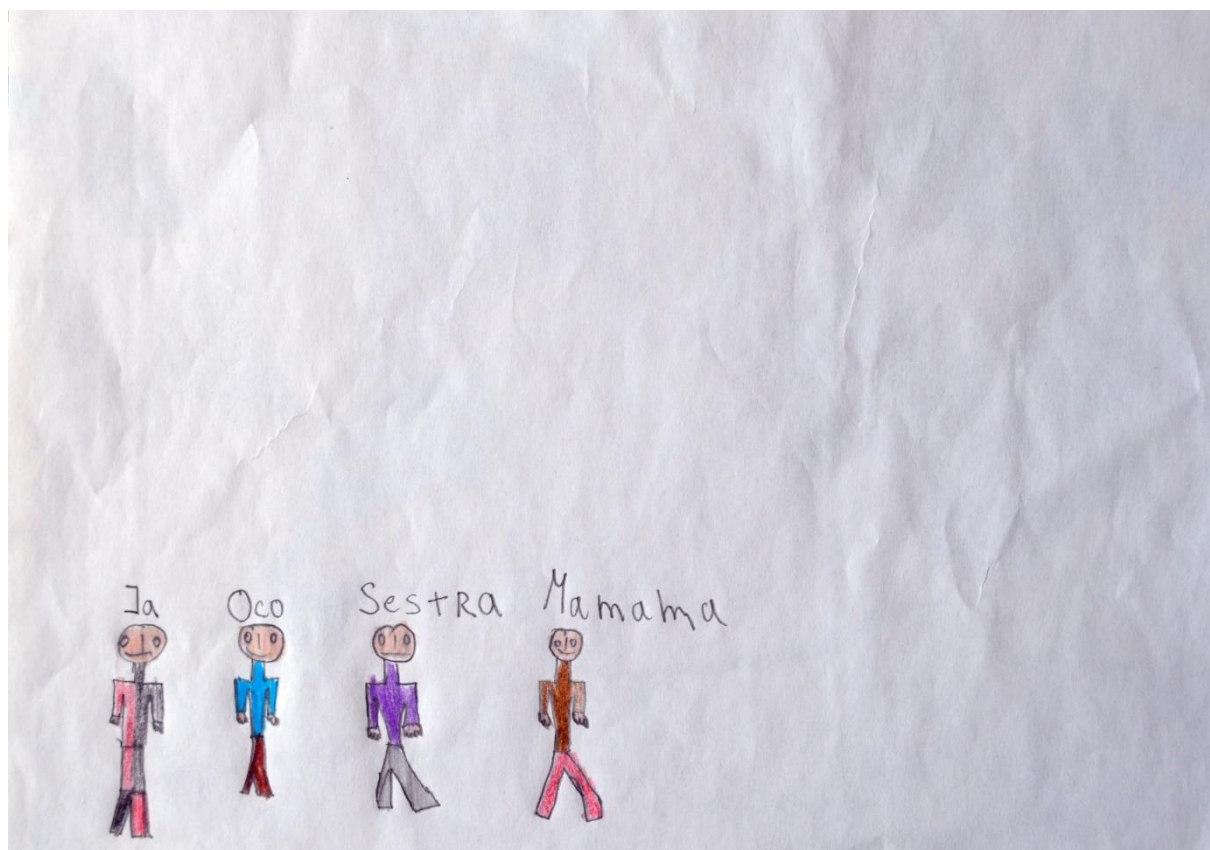
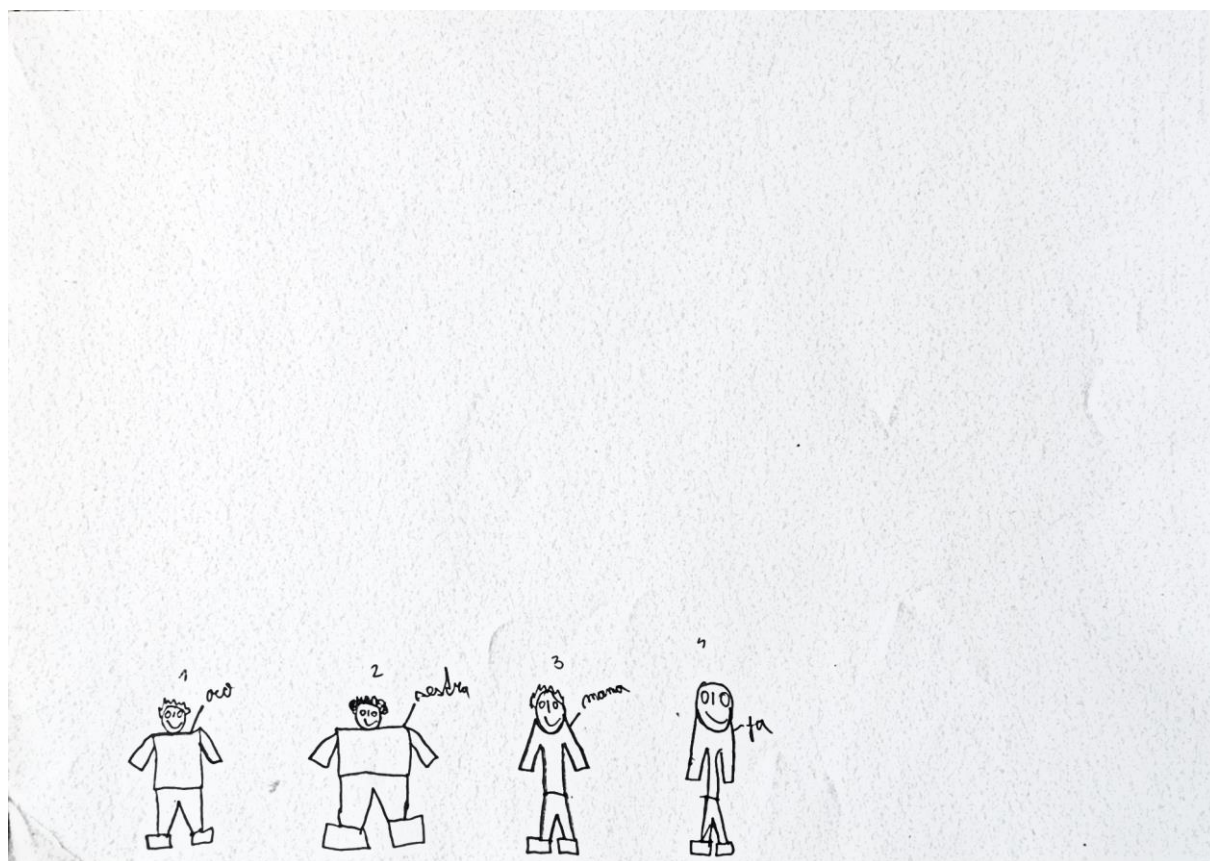
Obrázok č.21a Rodina (Radúz pred intervenciou)

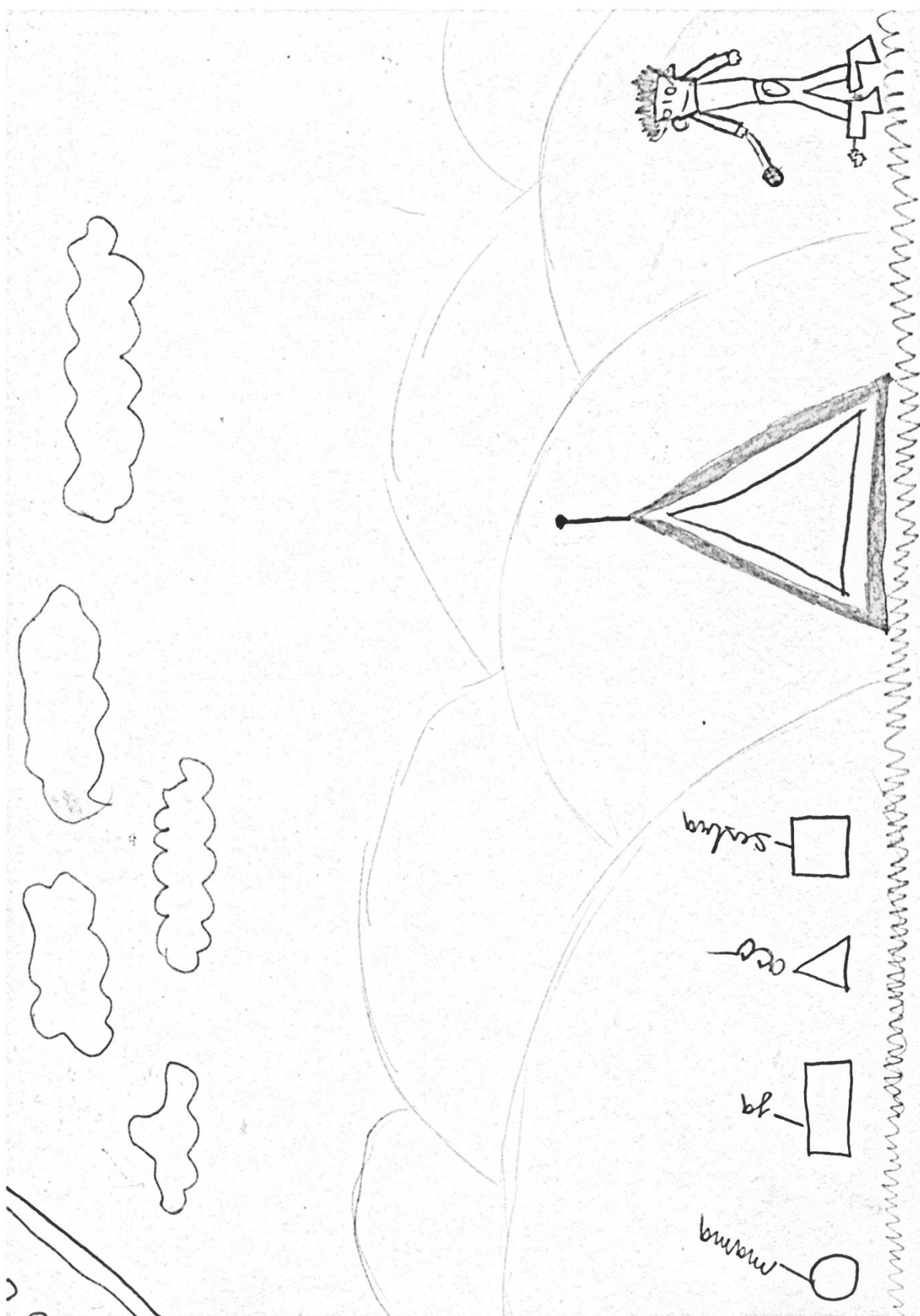
Obrázok č.21b Rodina (Radúz po intervencii)

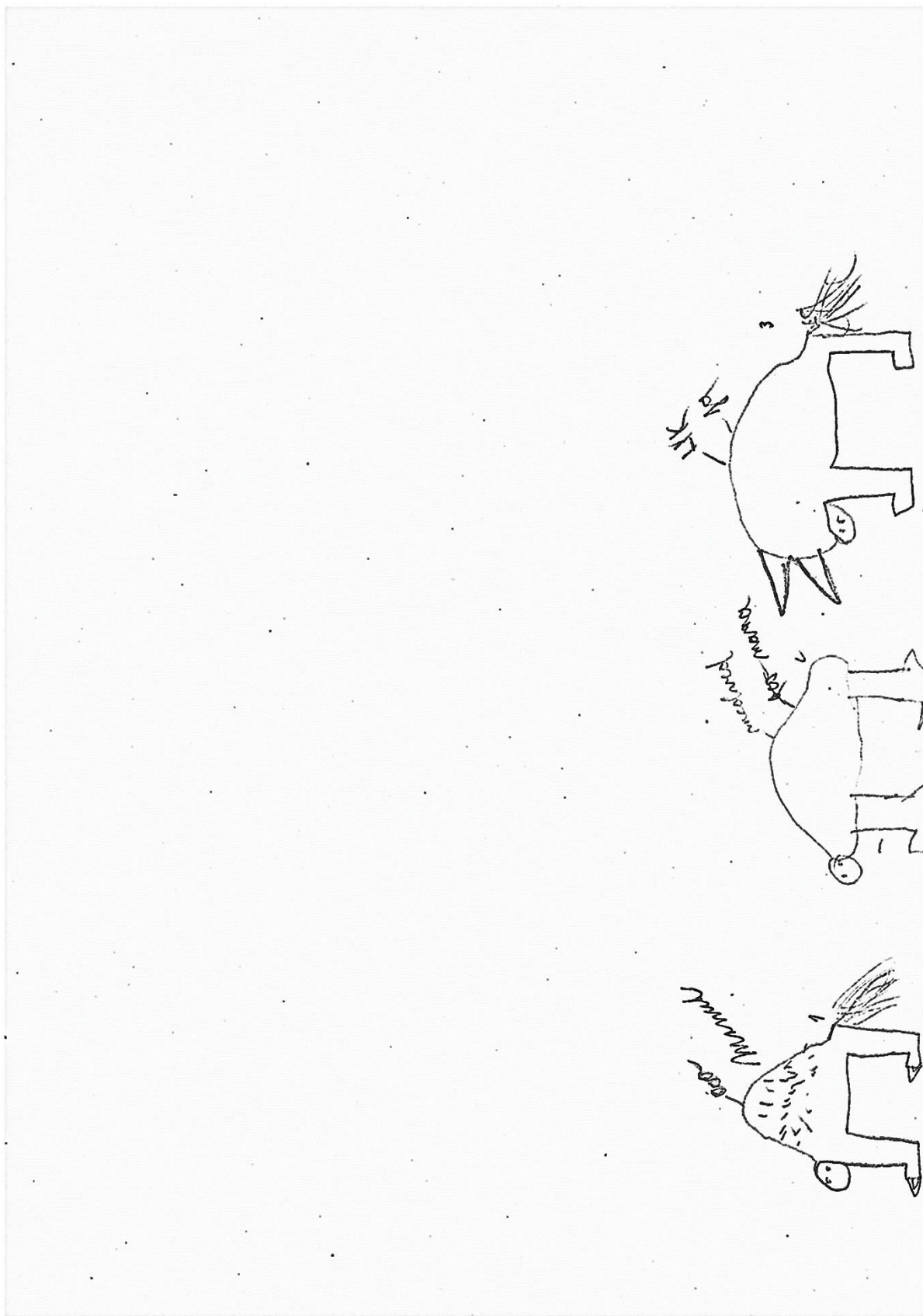
Radúz porovnanie RODINA

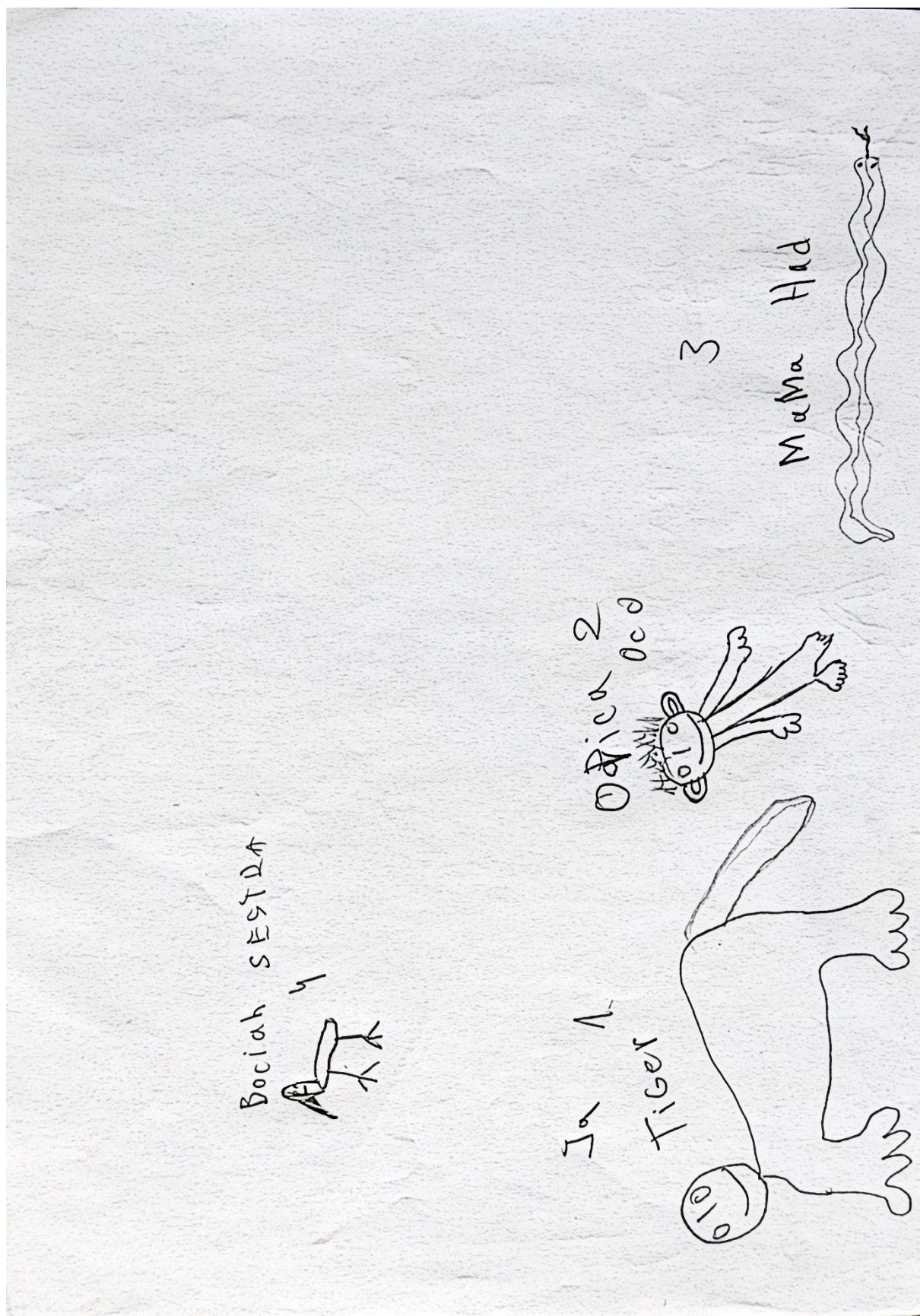
Obrázok č.22a Začarovaná rodina (Radúz pred intervenciou)

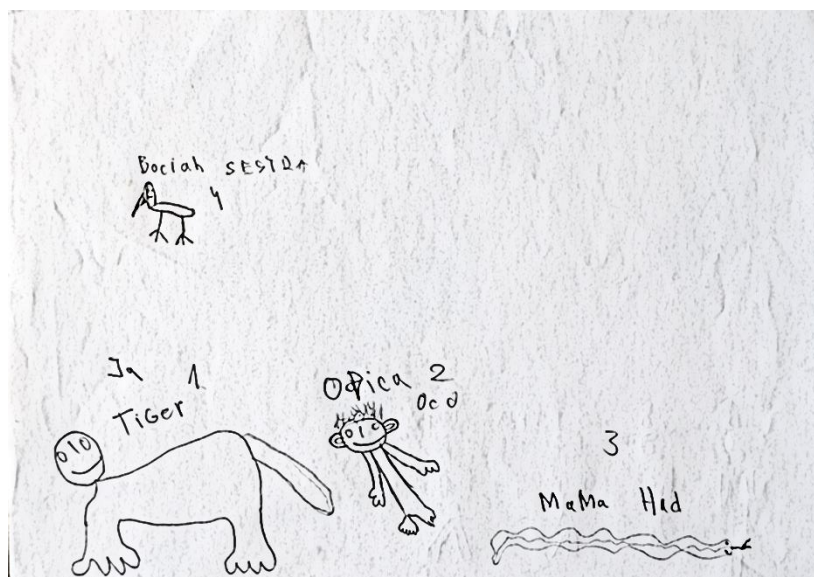
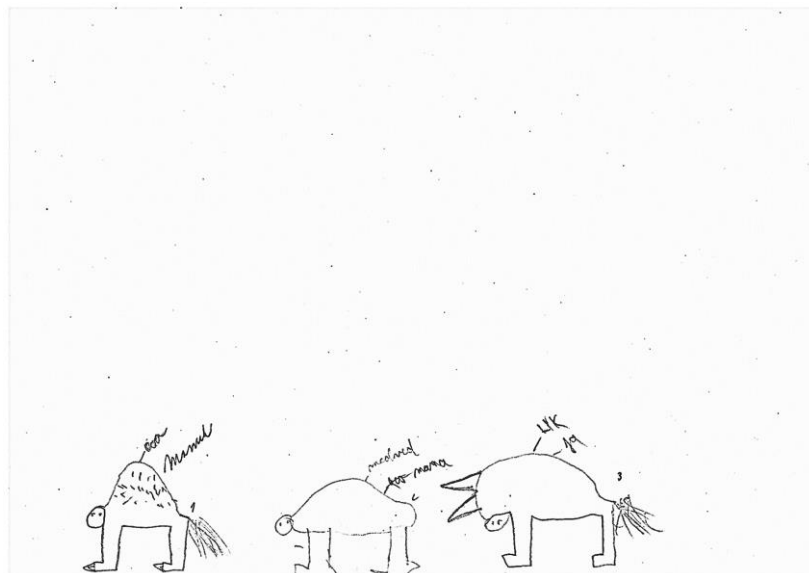
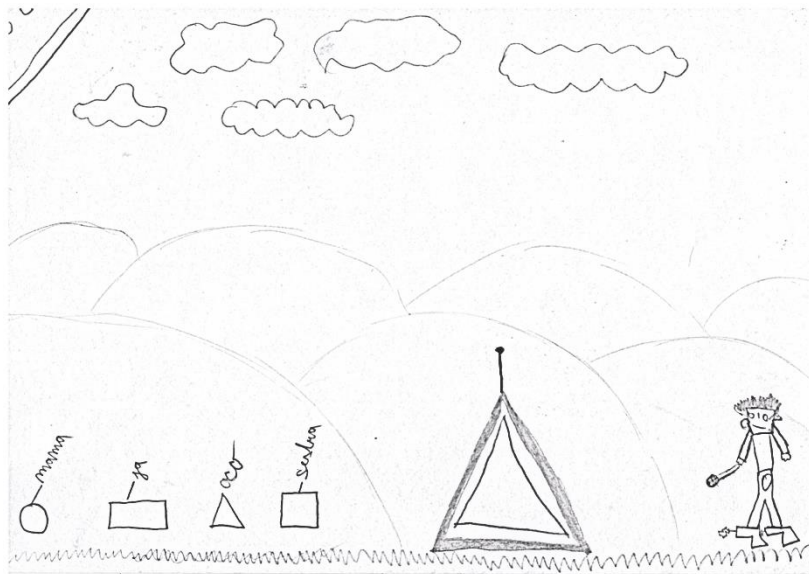
Obrázok č.22b Začarovaná rodina (Radúz pred intervenciou)

Obrázok č.22c Začarovaná rodina (Radúz po intervencii)

Radúz porovnanie ZAČAROVANÁ RODINA

Príloha č. 5 – Autentické poznámky žiakov Radúza a Alfonza

Žiakovi bolo udelené napomenutie za opakované porušovanie školského poriadku.

Pokarhanie riaditeľom školy.

Opätovné porušovanie školského poriadku.

Opakované porušovanie školského poriadku. Navštívte prosím triedneho učiteľa Vášho dieťaťa

Žiakovi bolo udelené pokarhanie triednym učiteľom za opakované porušovanie školského poriadku. Navštívte prosím triedneho učiteľa Vášho dieťaťa.

Počas hodiny Dejepisú nepracuje, vyrušuje, nemá pomôcky.

Vyrušuje, rozpráva sa so spolužiakom

Fyzicky ubližoval Ivane - počas prestávky

Na obede bol nedisciplinovaný, bol hlučný, vylial vodu po stole.

Na hodinách vyrušuje nepracuje, nemá pomôcky.

Aj napriek opakovaným upozorneniam narúša priebeh vyučovacej hodiny.

Nepracuje na hodine, aj po upozornení sa hrá s paličkami, vyrušuje celú triedu

Hádzal spolužiačkam do vlasov bodliaky, pohovor s mamou

Opakujúci sa konflikt s Ivanou - nadávanie, fyzický útok

Počas hodiny sústavne vyrušuje ostatných spolužiakov, nepracuje podľa pokynov, nemá pomôcky a upozorňuje na seba. Po upozornení je drzý a odvráva.

Vážení rodičia! Váš syn porušuje školský poriadok, počas malých prestávok chodí do iných tried. Dnes v 5.B triede rozbil nástenné hodiny

Počas piatej zastupovanej hodiny vôbec neakceptoval vyučujúcu, behal po triede, vrieskal...

Počas piatej hodiny narušoval vyučovanie

Cez prestávku po piatej hodine silno kopol spolužiačku.

Na hodiny dejepisú si nenesie pomôcky, vyrušuje, nepracuje.

Bil spolužiačku po hlave.

Vyhrážal sa spolužiakovi a poobede mu hodil prezúvky do wc, jedna sa nenašla.

Na dejepise nemá pomôcky, nepracuje a vyrušuje.

Vyrušoval aj po upozornení, nepracuje so zadanými úlohami. Nemá príslušné pomôcky na vyučovanie.

Na hodine vyrušuje, nepracuje, po upozornení je drzý a odvráva. Nerešpektuje viacnásobné upozornenia vyučujúcej.

Bez pomôcok na hodine, následne sa nudí a vyrušuje so spolužiakom. Po upozornení odvráva.

Žiakovi bol udelený návrh na zníženú známku zo správania za opakované porušovanie školského poriadku. Navštívte prosím triedneho učiteľa Vášho dieťaťa.